SORULU CEVAPLI İSLAM AKÂİDİ

Hafız b. Ahmed el-Hakemî

Notlar ve İnceleme
Ahmed b. Ali b. Alluş Medhalî

Türkçesi
M. Beşir Eryarsoy

GURABA YAYINLARI

ÇATAL ÇEŞME SOKAK DEFNE HAN No: 27 / 9
CAĞLOĞLU / İSTANBUL
TEL: (0212) 526 06 05
FAX: (0212) 522 49 98
guraba@hotmail.com

İçindekiler

BİRKAÇ SATIRLA MÜELLİF

Büyük ilim adamı, şeyh Hafız b. Ahmed el-Hakemî Arap yarım adası Câzân bölgesinde yer alan es-Selam kasabasında 1342 Ramazan ayında dünyaya gelmiş, 18 Zülhicce 1377 yılında Mekke-i Mükerreme'de vefat etmiştir.

Selef-i Salihin akidesini açıklamak hususunda oldukça yetkin çalışmalara sahiptir. Bu konuda manzum ve mensur, muhtasar ve geniş pekçok eseri vardır. Bunlardan birisi de (tercümesini sunmakta olduğumuz): "A'lâmu's-Sunneti'l-Menşûra li'tikadi't-Taifeti'n-Nâciyeti'l-Mensura" (:Kurtulaşa eren ve İlâhi yardıma mazhar olan taifenin itikadının lehine sünnet-i seniyyenin açılmış sancakları) adlı eseridir.

ÖNSÖZ

"Bütün övgüler, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır. Sonra da kâfir olanlar -buna rağmen- Rablerine (başkalarını) eşit tutarlar. O sizi çamurdan yaratandır. Sonra bir ecel takdir edendir. Onun katında belirli bir ecel daha vardır. Sonra yine de siz hala şüphe edersiniz. Göklerde de, yerde de Allah sadece O'dur. Gizlinizi de, açığınızı da bilir. O ne kazandığınızı da bilir." (el-En'âm, 6/1-3)
Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O bir ve tektir. O'nun ortağı yoktur. Eşsizdir, sameddir, doğurmamıştır ve doğmamıştır. Kimse de O'nun eşi ve dengi değildir.
"Onlar: 'Allah oğul edindi' dediler. O bundan münezzehtir. Tam aksine göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Hepsi O'na boyun eğer. Göklerin ve yerin yaratıcısı O'dur. Birşeyin olmasına dair hüküm verirse, O'na yalnızca 'ol' der, o da oluverir." (el-Bakara, 2/116-117)
"Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme yetkileri yoktur. Allah (kendisine) şirk koştukları şeylerden yüce ve münezzehtir." (el-Kasas, 28/68)
"O işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Halbuki onlara (yaptıkları) sorulur." (el-Enbiya, 21/23)
Ve şehadet ederim ki; efendimiz Muhammed Allah'ın kulu ve Rasûlüdür. Onu hidayet ile ve hak din ile *"Müşrikler hoş görmese de o dini bütün dinlere üstün kılmak için"* (et-Tevbe, 9/33) gönderendir. Allah ona, onun aile halkına, hak ile hükmeden, onunla adaleti yerine getiren ashabına, onlara güzel bir şekilde uyan, sünnetten hiçbir şekilde uzaklaşmayıp başka tarafa kaymayan tabîlerine de salât ve selam eylesin. Onlar başka taraflara kaymayıp onun getirdiği hidayet yoluna uyanlardır. Ona sımsıkı sarılanlar, onu esas alarak dost ve düşmanlık edenler, onun hududunda durup ve onu savunanlar, onun esası üzere kendilerini savunup mücadele verenlerdir. Kıyamet gününe kadar onların yollarını izleyecek, izlerinin takipçiliğini yapacak herkese de salât ve selam olsun.
İmdi, elinizdeki bu kitapçık oldukça faydalı, faydası pek büyük, yararları çokça bir özettir. Dinin temel kurallarını kapsamakta, tevhidin ana esaslarını ihtiva etmektedir. Esasen bütün peygamberler bu tevhide davet etmiş, kitaplar bunu öğretmek için indirilmiştir. Onun dışında bir din ve akide benimseyenlerin kurtuluşları sözkonusu değildir. Bu din apaydınlık yolu ve hakkın açık seçik caddesini gösterir, ona iletir. Ben bu kitapçığımda imanın meselelerini ve esaslarını açıkladım. İmanın tamamını ortadan kaldıran yahut kemali ile bağdaşmayan hususları gösterdim. Herbir meseleyi delili ile birlikte kaydettim. Böylelikle ona dair gerekli açıklamalar yapılmış, gerçek durumu ortaya çıkmış ve onun kabul edilmesi yolu da beyan edilmiş olsun.
Bu açıklamalarımda sadece ehl-i sünnetin ve onlara tabî olanların mezhebini açıklamakla yetindim. Çeşitli hevâ ve bid'ât sahiplerinin görüşlerine değinmedim. Çünkü bu görüşler ancak reddedilmek ve sünnetin oklarını üzerlerine atmak için sözkonusu edilir. Bu görüşlerin kusurlarını pek üstün ve değerli imamlar ortaya koymuş, onları reddetmek ve bertaraf etmek maksadı ile bağımsız eserler kaleme almışlardır. Bununla birlikte herşey kendi zıttı ile bilinir ve ona dair kesin ve belirleyici tarifleri yapılarak, başkalarından ayırd edilir. Güneş de doğdu mu esasen gündüzün varlığı için delil getirmeye ihtiyaç kalmaz. Hak açıkça ortaya çıkıp netlik kazandı mı, onun ötesinde sapıklıktan başka bir şey olmaz.
Ben bu eserimi öğrencinin dikkatini toplaması ve uyanık kalması için soru-cevap şeklinde düzenledim. Sorudan sonra durumu açıklayan ve karışıklığı ortadan kaldıran cevabı kaydettim. Bu eserime *"A'lâmu's-Sünneti'l-Menşûra li'tikadi't-Taifeti'n-Nâciyeti'l-Mensûra:* Kurtuluşa ermiş, yardıma mazhar olmuş taifenin itikadına dair sünnetin açılmış sancakları" adını verdim.
Yüce Rabbimden bunu sırf kendi rızası için yapılmış bir çalışma kılmasını, bize öğrettikleriyle bizleri faydalandırmasını, bize fayda verecek şeyleri bizlere öğretmesini -O'nun bir nimeti ve bir lütfu olarak- niyaz ederiz. Şüphesiz ki O, herşeye gücü yetendir. Kullarına

çok lütufkârdır, herşeyden haberdardır, dönüş ve sonunda varılacak yer O'nun huzurudur. O bizim mevlâmızdır. O ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır.

KUL VE KULLUK

S. Kulların ilk görevi nedir?
C. Kulların ilk görevi yüce Allah'ın kendilerini ne için yarattığını, ne adına ne maksatla kendilerinden söz aldığını[1][1], rasûllerini kendilerine ne ile gönderip üzerlerine kitabları ne maksatla indirdiğini, dünya ve âhiretin, cennet ile cehennemin niçin yaratıldığını, neyin sebebiyle (kıyametin bir ismi olan) Hâkka'nın gerçekleşip (bir diğer ismi olan) Vâkıa'nın niçin gerçekleşeceğini[2][2] hakkında terazilerin kurulup, amel defterlerinin (sahiplerini bulmak üzere) niçin uçuşacağını, bedbahtlığın ve bahtiyarlığın sebebinin ne olduğunu ve neye göre nurların paylaştırılacağını bilmeleridir -ki Allah'ın kendisi için nur takdir etmediği kimselerin hiçbir nuru olmaz-
S. Yüce Allah'ın mahlukâtı kendisi sebebiyle yarattığı bu hususun mahiyeti nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz gökleri yeri ve ikisinin arasında olanları oynayalım diye yaratmadık. Biz onları ancak hak ile yarattık; fakat onların çoğu bilmezler." (ed-Duhân, 44/38, 39)
"Biz göğü, yeri ve onların aralarında olanları boşuna yaratmadık. Bu kâfirlerin zannıdır." (Sad, 38/27);
"Allah gökleri ve yeri hak ile bir de her kişiye kazandığının karşılığı verilsin diye yaratmıştır. Onlara zulmedilmez." (el-Câsiye, 45/22)
"Cinleri ve insanları ibadet etmekten başka birşey için yaratmadık" (ez-Zariyat, 51/56) vb. âyetlerde bu husus açıklanmış bulunmaktadır.
S. Abd (kul)ın anlamı nedir?
C. Eğer "abd" kelimesi ile müsahhar kılınmış, emre amade edilmiş, hazırlanmış anlamına gelen "el-muabbed" anlamı kastediliyor ise bu manasıyla bütün mahlukatı kapsar. Akıllı olsun olmasın yaş ve kuru, hareketli hareketsiz, görünen görünmeyen, mü'min kâfir, iyi günahkâr ve bunun dışında yüce ve süfli âlemlerdeki bütün mahlukatı kapsayan bir manadır.
Bütün bu yaratıklar yüce Allah'ın mahlukatı olup, O onların Rabbidir. Onlar O'nun tarafından müsahhar kılınmışlardır, O'nun tedbiri ile çekip çevirilmektedirler. Onların herbirisinin şeklini aldığı bir çizgisi, sonunda ona vardığı bir sınırı vardır. Hepsi belirlenmiş bir ecele, bir vadeye doğru akıp gider, bir zerre ağırlığınca da olsa onu aşmaz. İşte bu *"aziz (kudretiyle herşeye galip) ve alîm (herşeyi çok iyi bilen Allah)'ın takdiridir."* (36/38) Mutlak adaletli, hikmeti sonsuz olanın tedbir ve idaresidir.
Eğer bu kelime ile ibadet eden, seven ve zilletle boyun eğip, itaat eden kimseler kastedilecek olursa, o vakit bu lafız ile Allah'ın şereflendirilmiş, ikrama mazhar olmuş, takva sahibi gerçek dostları, kendileri için korku olmayan ve üzülmeyecek olan mü'min kulları özellikle kastedilmiş olur.[3][3]
S. İbadet nedir?
C. İbadet yüce Allah'ın sevdiği ve hoşnut olduğu bütün sözleri, gizli ve açık bütün amelleri kapsayan ve bunlara aykırı olup çelişki arzeden hususlardan uzak kalmayı ifade eden genel kapsamlı bir isimdir.
S. Yapılan bir amel ne zaman ibadet olur?
C. Eğer o amelde şu iki husus mükemmel olarak bulunursa o amel ibadet olur. Bunlar kemal derecesindeki sevgi ile birlikte, kemal derecesindeki zillet ve alçalıştır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İman edenlerin Allah'a olan sevgileri daha şiddetlidir." (el-Bakara, 2/165);

---

[1][1] Yüce Allah'ın Ademoğullarından aldığı söz için bk. el-A'raf, 7/172; Buhârî, II, 452, Hadis no: 3334. Muslim, IV, 2160, Hadis no: 2805
[2][2] Hâkka için bk. el-Hakka, 69/1, 2 vd.; Vâkıa için bk. el-Vâkıa, 56/1 vd.
[3][3] Bu anlam yüce Allah'ın: *"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir. Onlar iman edip takvalı davrananlardır."* (Yunus, 10/62,63) buyruğundan anlaşılmaktadır.

"Şüphe yok ki Rablerinden korkuları sebebiyle titreyenler..." (el-Mu'minûn, 23/57)
Yüce Allah bu iki hususu şu buyruğunda birarada zikretmiş bulunmaktadır:
"Şüphesiz bunlar hayırlı işler yapmaya koşarlar. Umarak, korkarak, bize dua ederlerdi. Bize gönülden derin saygı duyarlardı." (el-Enbiyâ, 21/90)
S. Kulun Rabbini sevmesinin alâmeti nedir?
C. Bunun alâmeti yüce Allah'ın sevdiklerini sevmesi, onun gazab ettiği ve sevmediği şeylere buğz etmesidir. Buna bağlı olarak O'nun emirlerine uyup, yasaklarından sakınması, O'nun sevdiği dostlarını dost bilip, düşmanlarına düşman kesilmesidir. Bundan dolayı imanın en sağlam kulpu Allah için sevmek ve Allah için buğzetmektir.
S. Kullar Allah'ın sevdiği ve hoşnut olduğu şeyleri hangi yolla bilebilirler?
C. Onlar yüce Allah'ın sevip hoşnut olduğu şeyleri emretmek, hoşlanmayıp istemediği şeyleri nehyetmek üzere peygamberler göndermesi, kitablar indirmesiyle bilip öğrendiler. Böylelikle yüce Allah'ın kesin ve tartışmasız delili onlara karşı ortaya konulmuş, sonsuz hikmeti açığa çıkmış oldu. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Müjdeleyici ve korkutucu olarak peygamberler gönderdik ki; insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı ileri sürecekleri bir delilleri kalmasın." (en-Nisa, 4/165);
"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah günahları bağışlayandır, pek merhametli olandır." (Âl-i İmran, 3/31)
S. İbadetin şartları kaç tanedir?
C. Üç tanedir. Birincisi aynı zamanda ibadetin varlığının da şartı olan samimi bir kararlılık, ikincisi halis bir niyet, üçüncüsü yüce Allah'ın; ancak kendisine göre dini hayatın yaşanmasını emrettiği, şeriate uygunluk. Bu son iki şart ta ibadetin kabulünün şartlarıdır.
S. Samimi bir kararlılık (sıdku'l-azîme) ne demektir?
C. Tembelliği, oyalanmayı bir kenara bırakarak fiiliyle yüce Allah'ın buyruğunu tasdik etmek için olanca gayretini ortaya koymaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz Allah'ın yanında büyük bir hışmı gerektirir." (es-Saf, 61/2-3)
S. Halis niyetin anlamı nedir?
C. Kulun bütün sözleriyle, görünen ve görünmeyen amelleriyle yalnızca yüce Allah'ın rızasını aramasıdır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Halbuki onlar, O'nun dininde ihlas sahipleri ve hanifler (yalnızca İslama bağlananlar) olarak Allah'a ibadet etmelerinden... başkası ile emrolunmadılar." (el-Beyyine, 98/5);
"Üstelik onun üzerinde hiçbir kimsenin karşılığı verilmesi gereken bir iyiliği de yoktur. Ancak o çok yüce Rabbinin rızasını arayarak (bunu yapmıştır)." (el-Leyl, 92/19-20);
"Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık ne bir teşekkür isteriz." (el-İnsan, 76/9)
"Kim ahiret ekinini isterse, onun ekinini arttırırız, kim de dünya ekinini isterse, kendisine ondan bir şeyler veririz. Ahirette ise onun hiçbir payı yoktur." (eş-Şura, 42/20) ve daha başka âyetler (bunun delilidir.)

İSLÂM DİNİ

S. Yüce Allah'ın, din olarak ancak kendisinin izlenmesini emrettiği şeriat hangisidir?
C. Bu şeriat İbrahim *Aleyhisselam*'ın da dini olan hanifliktir.[4][4] Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz Allah nezdinde (kabul edilen) din İslamdır." (Al-i İmran, 3/19)

[4][4] **Hanîflik:** Hanîf kişi, müslüman kişi demektir. Hanîf kimse, hak üzere dosdoğru yürüyen ve ona uyan kimse anlamındadır. Bir diğer tarifi de şudur: Hanîf bütün dinlerden yüz çevirip, hakka yönelen kimse demektir. Bk. Lisanu'l-Arab, 9/57; Muhtaru's-Sıhah, s. 159; İbn Kesir, Tefsir, I, 186-187.

"Onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar? Halbuki göklerde ve yerde kim varsa hepsi ister istemez O'na teslim olmuştur." (Al-i İmran, 3/83)
"Kendini bilmezden başka kim İbrahim'in dininden yüz çevirebilir?" (el-Bakara, 2/130);
"Kim İslamdan başka bir din ararsa ondan asla kabul olunmaz ve o âhirette zarara uğrayanlardan olur." (Al-i İmran, 3/85)
"Yoksa onların Allah'ın izin vermediği şeyleri kendilerine dinden şeriat yapan ortakları mı vardır?" (eş-Şura, 42/21) ve daha başka âyetler bunu açıklamaktadır.
S. İslam dininin mertebeleri kaç tanedir?
C. İslam dini üç mertebedir: İslam, iman ve ihsan. Bunların herbirisi mutlak olarak kullanıldıkları takdirde dinin tamamını kapsar.
S. İslamın anlamı nedir?
C. İslam tevhid ile yalnızca Allah'a teslim olmak, itaat ile O'na boyun eğmek ve şirkten kurtulmaktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İyilik yaparak (ihsan ile) kendisini Allah'a teslim eden kimseden daha güzel din sahibi kim olabilir?" (en-Nisa, 4/125);
"Kim ihsan edici olduğu halde nefsini Allah'a teslim ederse muhakkak sapasağlam olan kulpa tutulmuş olur." (Lukman, 31/22)
"İlâhınız bir tek ilâhtır. O halde O'na teslim olun. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele!" (el-Hac, 22/34)
S. İslam lafzının mutlak olarak kullanılması halinde dinin tamamını kapsadığının delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphesiz Allah nezdinde (kabul edilen) din İslâmdır." (Al-i İmran, 3/19)* Nebi *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"İslâm garib başladı. Başladığı gibi tekrar garib olacaktır."[5][5]
"İmanın en faziletli olanı Allah'a iman...dır."[6][6] Ve bunun dışında daha pek çok delil bunu göstermektedir.

İSLÂM'IN ESASLARI

S. Konunun tafsilâtlı bir şekilde açıklanması halinde İslâm'ın beş rükûn ile tanımlanabileceğinin delili nedir?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in, Cibril hadisinde kendisine dinin ne olduğu hususunda soru sorması üzerine verdiği şu cevap buna delildir; *"İslam Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehadet getirmen, namazı kılman, zekatı vermen, ramazan orucunu tutman, gücün yettiği takdirde de Allah'ın evini haccetmendir."*[7][7]
Yine Peygamber efendimizin şu buyruğu da buna delildir:
"İslam beş temel üzerinde bina edilmiştir."[8][8]
Bundan sonra Peygamber efendimiz bu hususları sözkonusu etmiştir. Ancak bu hadisinde haccı ramazan orucundan önce zikretmiştir. Her iki hadis de Buhari ile Müslim'de yer almaktadır.
S. Şehâdet kelimesinin dindeki yeri nedir?
C. Kul onları söylemeden dine girmiş olmaz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Mü'minler ancak o kimselerdir ki onlar Allah'a ve Rasûlüne iman ederler." (en-Nur, 24/62 ve el-Hucurat, 49/15)
Peygamber *Aleyhisselam* da şöyle buyurmaktadır:

[5][5] Muslim, I, 90; Tirmizî, V, 18; Müsned, I, 398, IV, 73-74; Darimi, II, 220; İbn Mâce, II, 1319-1320
[6][6] Müsned, IV, 114; Buhârî, I, 12; Muslim, I, 62; Tirmizî, IV, 185; Nesâî, VIII, 93.
[7][7] Hadis Buhârî ve Muslim tarafından rivayet edilmiştir. Buhârî, I, 18; Muslim, I, 28,29 ile 30,31; Tirmizî, V, 6; Nesâî, VIII, 97,98 ve 101,103
[8][8] Buhârî ve Muslim tarafından rivayet edilmiştir. Buhârî, I, 8; Muslim, I, 34; Tirmizî, V, 5

"Ben insanlarla Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet getirinceye kadar savaşmakla emrolundum."[9[9]] Hadisi ile bunun dışında daha pekçok hadis buna delildir.
S. "Allah'tan başka ilâh olmadığına" şehâdet getirmenin delili nedir?
C. Delili yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Allah kendisinden başka hiçbir ilâh olmadığına, adaleti ayakta tutarak şahitlik etti. Melekler de, ilim adamları da (buna şahitlik ve iman ettiler). Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. O mutlak galibtir, hikmeti sonsuz olandır." (Al-i İmran, 3/18);
"Onun için bil ki: 'Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur.'" (Muhammed, 47/19);
"Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur." (Al-i İmran, 3/12);
"Allah hiçbir evlad edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilâh da yoktur." (el-Mu'minun, 23/91) ve devamındaki âyetler ile yüce Allah'ın şu buyrukları da buna delildir:
"De ki: 'Onların dedikleri gibi onunla beraber başka ilahlar olsaydı, elbette o zaman Arş sahibine bir yol ararlardı.'" (el-İsra, 17/42) ve devamındaki âyetler ile daha başka birçok buyruk (buna delildir.)
S. "Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına", şehâdet getirmenin anlamı nedir?
C. Yüce Allah'ın dışında kalan hiçbir varlığın ibadeti haketmediğini, buna karşılık ibadette hiçbir ortağı olmaksızın bir ve tek olarak yalnızca Allah'ın ibadeti hakettiğini ifade etmektir. Nasıl ki mülkünde O'nun herhangi bir ortağı yoksa ibadette de O'nun ortağı yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Bu (böyledir). Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. O'ndan başka taptıkları ise bizatihi batıldır. Şüphesiz ki Allah çok yücedir, pek büyüktür." (el-Hac, 22/62)
S. "Allah'tan başka hiçbir ilâh bulunmadığına" şehâdet getirmenin şartları -ki bu şartlar birarada bulunmadıkça söyleyene bu şehâdetin faydası olmaz- nelerdir?
C. Böyle bir şehâdet getirmenin yedi şartı vardır:
1- Bu şehâdette neyin reddedilip, neyin kabul edildiğinin anlamını bilmek,
2- Kalbten buna kesinlikle inanmak,
3- Zahiren ve batınen buna itaat edip, bağlılık göstermek,
4- Onun, gereklerinden ve ondan ayrılmazlarından hiçbir şeyi reddetmeksizin kabul etmek,
5- Bunda ihlaslı olmak,
6- Sadece dil ile değil, kalbin özünden de bunu tasdik etmek,
7- Bu şehâdeti ve bu şehâdet ehlini sevmek ve onu esas alarak dostluk ve düşmanlık yapmak.
S. "Anlamını bilmenin" şart olduğunun Kitab ve Sennetten delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Bilerek hak ile şehâdet edenler müstesnâ." (ez-Zuhruf, 43/86)
Buyruğun anlamı şudur: Allah'tan başka ilâh olmadığına dair şehâdet ederek dilleriyle söylediklerinin anlamını kalbleriyle bilerek tasdik edenler demektir.
Sünnetten delili de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğudur:
"Her kim Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığını bilerek ölürse cennete girer."[10[10]]
S. "Yakînin (kesin inanmanın)" şart olduğunun Kitab ve sünnetten delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlüne iman eden ve sonra da şüpheye düşmeyen... kimselerdir. İşte onlar sâdık olanların ta kendileridir." (el-Hucurat, 49/15)
Sünnetten delili de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruklarıdır:
"Ben şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur ve muhakkak ben Allah'ın Rasûlüyüm. Bunlar hakkında herhangi bir şüphe duymaksızın Allah'a kavuşan herbir kul mutlaka cennete girer."[11[11]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Ebu Hureyre'ye şöyle demiştir:

9[9] Buhârî, I, 11; Muslim, I, 39; Ebu Dâvûd, III, 44; Nesâî, VIII, 109; İbn Mâce, II, 1295; Müsned, IV, 8
10[10] Muslim, I, 41; İbn Huzeyme, et-Tevhid, II, 817
11[11] Muslim, I, 41-42; Müsned, III, 11

*"Bu duvarın arkasında kalbinden kesin iman ile Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdet eden her kiminle karşılaşırsan onu cennet ile müjdele!"*12[12] Her iki hadis de Sahih(-i Müslim)'dedir.
S. "İtaatle bağlanmanın" şart olduğunun kitab ve sünnetten delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kim ihsan edici olduğu halde nefsini Allah'a teslim ederse muhakkak sapasağlam olan kulpa tutunmuş olur." (Lukman, 31/22)
Sünnetten delili de Peygamber efendimizin şu buyruğudur:
*"Sizden hiçbir kimse hevâsı benim getirdiklerime tabi olmadıkça iman etmiş olmaz."*13[13]
S. Kelime-i şehâdeti ayrılmazlarıyla ve gerekleriyle birlikte "kabul etmenin" şart olduğuna dair kitab ve sünnetten delil nedir?
C. Yüce Allah şehâdet kelimesini kabul etmeyen kimseler hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Toplayın (şirk ile kendilerine) zulmedenleri ve onlara eş olanları. Allah'tan başka taptıklarını da. Onlara cehennemin yolunu gösterin... Çünkü onlara: 'Allah'tan başka ilâh yoktur' denildiğinde büyüklük taslarlar ve derlerdi ki: 'Biz ilâhlarımızı deli bir şair(in sözü) dolayısı ile mi terkedeceğiz?'" (es-Sâffât, 37/22-36)
Nebi *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
*"Allah'ın benim ile gönderdiği hidayet ve ilim bir araziye isabet eden pek çok yağmur gibidir. Bu arazinin bir kısmı temiz olduğundan suyu kabul etmiş ve pekçok bitki ve ot yeşertmiştir. Bir bölümünün ise zemini sert ve bitkisizdir. O bakımdan suyu başka tarafa bırakmayarak tutmuş, o su ile Allah insanların istifade etmesini sağlamıştır. İnsanlar da o sudan içtiler (davarlarını) suladılar ve ekin ektiler. Bu yağmur bu yerin bir başka tarafina da isabet etmiş ancak orası dümdüz kaya olduğundan suyu da tutmamış, ot da bitirmemiştir. İşte Allah'ın dini hususunda iyice bilgi sahibi olup, Allah'ın benimle gönderdikleri ile kendisini faydalandırdığı, öğrenen ve öğreten kimsenin misali ile buna hiç aldırış etmeyen ve benimle gönderilmiş bulunan Allah'ın hidayetini kabul etmeyenin misali buna benzer."*14[14]
S. "İhlasın" şart olduğunun kitab ve sünnetten delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Uyanık olun, halis olan din yalnız Allah'ındır." (ez-Zümer, 39/3)
"O halde Allah'a dini yalnız O'na halis kılarak ibadet et!" (ez-Zümer, 39/2)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
*"Benim şefaatimle insanlar arasında en mutlu olacak kişi kalbinden ihlas ile la ilahe illallah diyen kişidir."*15[15]
*"Şüphesiz yüce Allah bununla yalnızca Allah'ın rızasını arayarak la ilahe illallah diyen kimseyi ateşe haram kılmıştır."*16[16]
S. Bu şehâdeti doğru ve samimi olarak söylemenin şart olduğuna dair kitab ve sünnetten delil nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Elif. Lâm. Mîm. İnsanlar (yalnızca): 'iman ettik' demeleri ile bırakılıverileceklerini ve imtihan edilmeyeceklerini mi sandılar? Andolsun onlardan önce geçenleri biz imtihan etmişizdir. Allah elbette doğru olanları ve yalancı olanları açığa çıkartacaktır." (el-Ankebût, 29/1-3) ve devamı olan diğer âyetler.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:

12[12] Muslim, I, 44-45
13[13] İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XIII, 289. Geniş bilgi için bk. İbn Receb, Camiu'l-Ulumi ve'l-Hikem, s. 338; İbn Ebi Asım, es-Sünne, I, 12-13; İbn Dakiki'l'Îd, el-Erbain Şerhi, s. 104.
14[14] Buhârî, I, 28; Muslim, VII, 63
15[15] Buhârî, I, 33, VII, 204; Müsned, II, 373
16[16] Buhârî, I, 109-110; Müsned, IV, 44.

"Kalbinden doğruluk ve samimiyet ile Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın rasûlü olduğuna, şehâdet getiren herkesi mutlaka yüce Allah cehennem ateşine haram kılar."[17[17]]
İslâmın önemli şer'î hükümlerini kendisine öğrettiği bedevi arab da:
"Allah'a yemin ederim ne bunlardan fazlasını yaparım, ne de bunlardan eksik" deyince, Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*:
"Eğer doğruluğunu ve sadakatini ortaya koyarsa kurtulur." diye buyurmuştur.[18[18]]
S. Kelime-i şehâdeti ve onu söyleyenleri "sevmenin" şart olduğunun kitab ve sünnetten delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler, içinizden kim dininden dönerse Allah mü'minlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve şiddetli, kendisinin onları sevece ği, onların da kendisini seveceği bir topluluk getirir." (el-Maide, 5/54)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
"Şu üç özellik her kimde bulunursa onlar sayesinde imanın lezzetini alır: Allah ve Rasûlünü onların dışındaki herşeyden daha çok sevmesi, sevdiği kişiyi ancak Allah için sevmesi ve küfre -Allah kendisini ondan kurtarmışken- tekrar dönmeyi ateşe atılmayı istemediği, ondan nefret ettiği kadar istemeyip nefret etmek."[19[19]]
S. Allah için dost belleyip, O'nun için düşmanlık etmenin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler, yahudileri ve hristiyanları da veliler edinmeyiniz. Onlar ancak birbirlerinin dostlarıdırlar. İçinizden kim onları veli edinirse muhakkak o da onlardandır... Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır. Onun peygamberidir ve namazını kılan ve rükû' halindeyken zekâtını veren mü'minlerdir." (el-Maide, 5/51-55) ve devamı olan diğer âyetler.
Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey iman edenler, eğer küfrü imandan sevimli bulurlarsa babalarınızı ve kardeşlerinizi veli edinmeyin." (et-Tevbe, 9/23) âyeti ile bundan sonraki âyet de bunu ifade etmektedir.
Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:
"Allah'a ve ahiret gününe inanan hiçbir kavmin Allah ve Rasûlü ile sınır mücadelesi yapanlara sevgi beslediklerini göremezsin." (el-Mücadele, 58/22);
"Ey iman edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları... veliler edinmeyin..." (el-Mümtehine, 60/1) buyruğundan itibaren surenin sonuna kadar ve bunun dışında daha başka birçok âyet-i kerime (bunun delilidir).
S. Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna dair şehâdet etmenin delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Andolsun ki Allah mü'minlere içlerinde kendilerinden âyetlerini okuyan, onları tertemiz eden, onlara kitab ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur." (Al-i İmran, 3/164);
"Andolsun ki içinizden size öyle bir peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona pek ağır gelir. Size çok düşkündür. Mü'minlere oldukça şefkatli ve merhametlidir." (et-Tevbe, 9/128);
"Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz O'nun rasûlüsün." (el-Münafikun, 63/1) ve daha başka âyetler.
S. Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmenin anlamı nedir?
C. Muhammed'in Allah'ın kulu ve bütün insanlara hatta cinlere gönderdiği rasûlü olduğuna dair dilin söylediği söze uygun olarak, kalbin derinliklerinden bunu kesinlikle tasdik etmek demektir:

[17[17]] Buhârî, I, 41; Muslim, I, 45
[18[18]] Buhârî, I, 17; Muslim, I, 31-32; Nesâî, I, 226,229 ve VIII, 118-119; Müsned, I, 250-264
[19[19]] Buhârî, I, 9-10; Muslim, I, 48

"Ey peygamber, şüphe yok ki biz seni bir şahid, bir müjdeleyici, bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'a O'nun izni ile çağıran ve nur saçan bir kandil olarak gönderdik." (el-Ahzab, 33/45-46)

O halde geçmişe dair verdiği bütün haberlerinde, geleceğe dair verdiği bütün bilgilerinde, helal ve haram kıldığı bütün hususlarda onu tasdik etmek, verdiği emirleri itaatle yerine getirmek, yasakladıklarından uzak durmak, O'nun getirdiği şeriate uymak, O'nun sünnetine bağlanmak, gizlide ve açıkta bunlara bağlı kalmakla birlikte, O'nun verdiği hükümleri rıza ve teslimiyet ile kabul etmek; O'na itaatin Allah'a itaat olduğunu, O'na isyan etmenin Allah'a isyan olduğunu bilmek gerekir. Çünkü Allah'ın risaletini Allah'tan bize tebliğ eden O'dur. Yüce Allah O'nun varlığı ile dini tamamlamadan, apaçık tebliğini ulaştırmadan, O'nun ruhunu almadı. O ümmetini gecesi gündüzü gibi aydınlık olan bir yolun üzerinde bırakıp gitti. Ondan sonra bu yoldan helak olandan başkası sapmaz.

Bu hususta ileride (peygamberlere iman bahsinde) gelecek daha başka birtakım meseleler de vardır.

S. Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna dair şehâdetin şartları nelerdir ve buna şehâdet etmeksizin birinci şehâdet kabul edilir mi?

C. Daha önce kulun bu iki şehâdeti getirmedikçe dine girmesinin imkânsız olduğunu ve bu iki şehâdetin birbirinden ayrılmaz olduğunu belirtmiş idik. Buna göre birinci şehâdette aranan şartlar ikincisinde de aynen aranır.

S. Namaz ve zekâtın (farz oluşunun) delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Eğer tevbe edip, namaz kılar ve zekât verirlerse yollarını serbest bırakın." (et-Tevbe, 9/5);

"Eğer tevbe eder, namaz kılar, zekât verirlerse artık dinde kardeşlerinizdirler." (et-Tevbe, 9/11)

"Halbuki onlar O'nun dininde ihlas sahipleri ve hanifler (İslâma bağlananlar) olarak Allah'a ibadet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkası ile emrolunmadılar." (el-Beyyine, 98/5) ve daha başka âyetler.

S. Orucun delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ey iman edenler, oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de farz kılındı." (el-Bakara, 2/183)

"Sizden her kim bu aya erişirse orucunu tutsun." (el-Bakara, 2/185) ve devamındaki âyetler.

Dine dair sorular soran bedevi ile ilgili hadiste de şöyle denilmektedir:

“Bana yüce Allah'ın oruç olarak neyi farz kıldığını haber ver.” Peygamber şöyle buyurdu:

"Ramazan ayı(nı oruçla geçirmendir). Nafile oruç tutmak istemen müstesnâ."

S. Haccın delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın." (el-Bakara, 2/196);

"Ona bir yol bulabilenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerindeki bir hakkıdır." (Al-i İmran, 3/97)

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz yüce Allah üzerinize haccetmeyi farz olarak yazdı."[20[20]]

Bu hadis Buhari ile Müslim'de yer almakta, Cibril hadisi diye meşhur olan hadis de daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Ayrıca *"İslam beş esas üzerine bina edilmiştir."* hadisi ve bunun dışındaki pekçok hadis de bunun delilidir.

S. Bunlardan birisini inkâr eden yahut kabul etmekle birlikte onu büyüklenerek karşılayanın hükmü nedir?

C. O da, kendi dışındaki diğer yalancı ve müstekbirlerden İblis ve Firavun gibi kâfir olduğundan ötürü öldürülür.

[20[20]] Muslim, IV, 102; Nesâî, V, 110, 111; Müsned, II, 508

S. Bunları kabul etmekle birlikte bir çeşit tembellik yahut tevil dolayısıyla terkeden kimselerin hükmü nedir?
C. Namazı bu şekilde vaktinden sonrasına bırakan kimseden tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse mesele yok. Aksi takdirde bir had cezası olarak öldürülür. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Eğer tevbe edip, namaz kılar ve zekât verirlerse yollarını serbest bırakın." (et-Tevbe, 9/5)
Peygamber efendimizin: *"Ben insanlarla... kadar savaşmakla emrolundum."*[21[21]] hadisi de ve başka hadisler de bunu gerektirmektedir.
Zekâta gelince, güç ve kuvveti bulunmayan kimselerden zekâtı vermeyen olursa, imam o kişiden o zekâtı zorla alır. Malından bir miktar fazlalık almak suretiyle de onu cezalandırır. Çünkü Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kim onu (zekâtı) vermeyecek olursa, biz ondan o zekâtı ve onunla birlikte malının bir kısmını da alırız."[22[22]]
Şayet zekât vermeyen kimseler bir topluluk olup, güç ve kuvvet sahibi kimseler ise imamın (İslâm devletinin meşru başkanının) zekâtı ödeyinceye kadar onlarla savaşması icab eder. Daha önce kaydettiğimiz âyetler ve hadisler ile daha başka deliller bunu gerektirdiği gibi, Ebubekir *Radıyallahu anh* ile Ashab-ı Kiram'ın uygulamaları da bunu gerektirmektedir.
Oruca gelince, bu hususta herhangi bir delil varid olmuş değildir; fakat böyle bir kimseyi imam yahut onun naibi, o kişi ve benzerleri için bu işten vazgeçirmek özelliğine sahip bir yolla te'dib eder.
Hacca gelince, ömrün tamamı haccın yapılabileceği bir vakittir. Ancak ölümle bu farzın yerine getirilme imkânı ortadan kalkar. Bununla birlikte bu hususta acele etmek gerekir. Çünkü bu hususta savsaklamaktan ötürü uhrevi tehdit ifade eden buyruklar varid olmuş, ancak dünyada bunun için özel bir ceza belirten bir buyruk varid olmamıştır.

İMAN

S. İman nedir?
C. İman söz ve ameldir. Hem kalbin, hem dilin sözü, kalbin, dilin ve azaların da amelidir. İtaat ile artar, günahlar dolayısıyla eksilir. İman hususunda mü'minler arasında fazilet farkı vardır.
S. İmanın hem söz, hem amel oluşuna delil nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalblerinizde süsledi." (el-Hucurat, 49/7)
"O halde Allah'a ve Rasûlüne iman edin." (el-Araf, 7/158)
Bu da dine ancak kendileri ile kulun girebildiği iki şehâdetin anlamıdır. Böyle bir şehâdet itikad itibariyle kalbin ameli, onu söylemek itibariyle dilin amelidir. Bunlar birbirleriyle uyum arzetmedikçe faydası olmaz. Yüce Allah da: *"Allah imanınızı boşa çıkaracak değildir."* (el-Bakara, 2/143) diye buyurmaktadır ki, maksat kıblenin değiştirilmesinden önce Beytu'l-Makdis'e doğru kılanın namazlardır. Burada yüce Allah namazın tamamına "iman" adını vermektedir. Namaz da hem kalbin, hem dilin, hem de azaların amellerini birarada ihtiva eder. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* cihadı, kadir gecesinde namaz kılmayı[23[23]], ramazan orucunu tutup, ramazan gecelerinde namaz kılmayı, ganimetin beşte birini ödemeyi[24[24]] ve

[21[21]] Buhârî, I, 11; Muslim, I, 39
[22[22]] Nesâî, V, 15-17; Ebu Dâvûd, V, 4
[23[23]] Kadir gecesinde namaz kılmak ile ilgili hadisi Buhârî, I, 14'de rivayet etmiştir.
[24[24]] Ganimetlerin beşte birini vermeye dair hadis için: Buhârî, I, 19; Muslim I, 35; Nesâî, VIII, 120; Ebu Dâvûd, III, 330

diğer başka amelleri imandan saymıştır. Nebi *Sallallahu aleyhi vesellem*'e: “Amellerin hangisi daha faziletlidir”, diye sorulmuş. *"Allah'a ve Rasûlüne imandır."* diye buyurmuştur.[25[25]]

S. İmanın artıp eksildiğinin delili nedir?

C. Yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:

"İmanları ile birlikte imanları artsın diye" (el-Feth, 48/4);

"Biz de hidayetlerini arttırmıştık." (el-Kehf, 18/13);

"Allah hidayete erenlerin hidayetini arttırır." (Meryem, 19/76);

"Hidayeti bulanların ise hidayetlerini arttırmıştır." (Muhammed, 47/17);

"İman edenlerin de imanı artsın." (el-Müddessir, 74/31);

"İman etmiş olanlara gelince, daima onların imanını arttırmıştır." (et-Tevbe, 9/124);

"Bu onların (mü'minlerin) imanlarını arttırdı." (Al-i İmran, 3/173);

"Bu onların ancak imanlarını ve teslimiyetlerini arttırdı." (el-Ahzab, 33/22) ve daha başka âyetler (buna delildir).

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:

"Eğer sizler her halinizle benim yanımda bulunduğunuz hal üzere olursanız, hiç şüphesiz melekler sizlerle tokalaşırdı."[26[26]]

S. İman ehlinin imanları bakımından aralarında fazilet farkı olduğuna dair delil nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"es-Sabikun’a gelince onlar önde gidenlerdir. İşte onlar yakınlaştırılmış olanlardır." (buyruğundan itibaren) *"Ashabu'l-Yemin ne şerefli ashabu'l-yemindir!"* (el-Vâkıa, 56/10-27) buyruğuna kadar.

"Eğer o ölen yakınlaştırılmışlardan ise, artık rahatlık, güzel kokular ve naîm cennetleri vardır ona. Eğer o ashabu'l-yeminden ise 'ashabu'l-yemin'den sana selam olsun' denir ona." (el-Vâkıa, 56/88-91);

"Onlardan kimisi nefsine zulmedicidir, kimisi itidal üzeredir, kimisi de Allah'ın izni ile hayırlarla öne geçmiştir." (Fâtır, 35/33)

Şefaat hadisinde de (Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* efendimiz) şöyle buyurmaktadır:

"Allah cehennem ateşinden kalbinde iman namına bir dinar ağırlığı kadar bulunan kişiyi çıkartır. Sonra kalbinde iman namına yarım dinar ağırlığı kadar olan kimseleri çıkartır."[27[27]]

"La ilahe illallah deyip, kalbinde hayır namına bir arpa ağırlığı kadar bir şey bulunan kimse cehennem ateşinden çıkar. Sonra la ilahe illallah deyip, kalbinde hayır namına bir buğday tanesi ağırlığı kadar bulunan kimse ateşten çıkar. Sonra la ilahe illallah deyip, kalbinde hayır namına bir zerre ağırlığı kadar bulunan kimse de ateşten çıkar."[28[28]]

S. Mutlak olarak kullanıldığı takdirde iman lafzının dinin tamamını kapsadığının delili nedir?

C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Abdu'l-Kays Hey'eti ile ilgili hadisinde şöyle buyurmuştur:

"Ben size bir ve tek olarak Allah'a iman etmenizi emrediyorum.” (Devamla) buyurdu ki:

“Bir ve tek olarak Allah'a imanın ne olduğunu biliyor musunuz?" Onlar:

“Allah ve Rasûlü daha iyi bilir”, dediler. Şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek ve ganimetin beşte birini vermenizdir."[29[29]]

S. İmanın esasları sayılınca, altı esas ile tanımlanacağına dair delil nedir?

C. Cebrail *Aleyhisselam*: “Bana imandan haber ver”, deyince, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in verdiği şu cevabtır:

[25[25]] Buhârî, I, 12; Muslim, I, 62

[26[26]] Bu anlamdaki hadisler için bk. Muslim, VIII, 94-95; Müsned, II, 304-305; Tirmizî, IV, 666; İbn Mâce, II, 1416

[27[27]] Buhârî, I, 16; Muslim, I, 125; Tirmizî, IV, 711; Nesâî, VIII, 112-113

[28[28]] Buhârî, I, 16; Muslim, I, 125; Tirmizî, IV, 711; Nesâî, VIII, 112-113

[29[29]] Bu hadis daha önce imanın söz ve amel oluşuna delil ile ilgili cevabta geçmiş ve kaynakları orada gösterilmiştir.

"(İman) Allah'a, meleklerine, kitablarına, rasûllerine, ahiret gününe iman etmendir ve ayrıca hayrıyla şerriyle de kadere iman etmendir."
S. Bunun topluca kitabtan (Kur'ân-ı Kerim'den) delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"(Namazda) yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik demek değildir. Fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitablara, peygamberlere iman edenin... yaptığıdır." (el-Bakara, 2/177)
"Çünkü biz herşeyi bir kader (ve takdir) ile yarattık." (el-Kamer, 54/49)
Yüce Allah'ın izniyle biraz sonra bunların her birisinin delilini de ayrıca sözkonusu edeceğiz.

ALLAH'A İMAN

S. Yüce Allah'a iman etmenin anlamı nedir?
C. Kalbin derinliklerinden yüce Allah'ın varlığını kesin olarak tasdik etmek demektir. Öyle ki ondan önce onun zıttı sözkonusu olmadığı gibi, ondan sonrası da olmaz. O kendisinden önce hiçbir şeyin olmadığı İlk (Evvel), kendisinden sonra hiçbir şey kalmayacak olan Âhir, kendisinin üstünde hiçbir şey olmayan Zâhir, kendisinin ötesinde hiçbir şey bulunmayan Bâtın[30[30]] dır. O herşeye hayat veren, kendisi de mutlak olarak hayat sahibi olan (Hayy), bütün varlıkların işlerini çekip çeviren, yönetip gözeten (Kayyûm) bir ve tek olan (Ehad) ve Samed (kimseye muhtaç olmayan)'dır.
"Doğurmamıştır, doğurulmamıştır, kimse de onun dengi değildir." (el-İhlas, 112/3-4)
Onu uluhiyetiyle/ilahlığında, rububiyetiyle/rablığında, isim ve sıfatlarıyla da tevhid etmek gerekir.
S. Ulûhiyyetin tevhidi/İlahlığı birlemek ne demektir?
C. Zahiriyle, batınıyla, ameli olanıyla, sözlü olanıyla, bütün ibadet çeşitlerinin yalnızca yüce Allah'a yapılması, kim olursa olsun Allah'ın dışındaki bütün varlıklar hakkında ibadetin hiçbir şekilde kabul edilmemesi demektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Rabbin şunları hükmetti: Kendisinden başkasına ibadet etmeyin." (el-İsra, 17/23);
"Allah'a ibadet edin, O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın." (en-Nisa, 4/36);
"Ben, evet Ben Allah'ım. Benden başka ilâh yoktur. Öyleyse bana ibadet et ve Beni zikretmek için namaza kalk." (Taha, 20/14) ve benzeri daha başka âyetler bunu açıklamaktadır. Bu manayı da Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına dair şehâdet tam anlamıyla ifade etmektedir.
S. Uluhiyetin tevhidinin zıttı nedir?
C. Bunun zıttı şirktir. Bu da iki türlüdür. Birisi büsbütün bu tevhide aykırı olan şirk-i ekber (en büyük şirk)dir. Diğeri ise onun kemali ile bağdaşmayan şirk-i asgar (küçük şirk)dir.
S. Şirk-i ekber (en büyük şirk) nedir?
C. Kulun Allah'tan başka âlemlerin Rabbine eşit kıldığı, Allah'ı sever gibi sevdiği, Allah'tan korkar gibi korktuğu, kendisine sığınıp, dua ettiği, ondan korkup, ondan birşeyler ümit ettiği, ona yaklaşmak isteyip tevekkül ettiği yahut Allah'a isyanı gerektiren hususlarda itaat ettiği ya da Allah'ın razı olmamasına rağmen ona uyduğu ve buna benzer haller de görüp gözettiği bir başka varlık edinmesidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Doğrusu Allah kendisine şirk koşulmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını da dilediğine bağışlar. Allah'a ortak koşan kimse şüphesiz büyük bir günahla iftira etmiş olur." (en-Nisa, 4/48);
"Kim Allah'a ortak koşarsa, muhakkak ki uzak bir sapıklıkla sapmıştır." (en-Nisa, 4/116);
"Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir." (el-Maide, 5/72);

[30[30]] Evvel, Âhir, Zâhir ve Bâtın isimlerinin tefsiri Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* tarafından hadis-i şerifte yapılmış bulunmaktadır: Muslim, VIII, 78-79, Ebu Dâvûd, IV, 312, Tirmizî, V, 272; İbn Mâce, II, 1259; Müsned, II, 381, 404, 556

"Kim Allah'a ortak koşarsa o sanki gökyüzünden düşüp, kuşların kaptığı yahut rüzgarın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer." (el-Hac, 22/31) ve daha başka âyet-i kerimeler bunu anlatmaktadır.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
*"Allah'ın kullar üzerindeki hakkı yalnızca O'na ibadet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakları ise kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseyi azablandırmamasıdır."*31[31]
Bu şirk sebebiyle dinden çıkış bakımından bunu Kureyş kâfirleri ve başkalarının yaptığı gibi açıkça yapanlar ile; dışa müslüman olduklarını gösterip, küfrü içlerinde gizleyen aldatıcı münafıkların yaptığı gibi içlerinde gizleyenler arasında hiçbir fark yoktur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı bulamazsın. Ancak tevbe edenler, hallerini düzeltenler, Allah'a (dinine) sımsıkı sarılanlar ve dinlerini Allah için halis kılanlar müstesnadır. İşte onlar mü'minlerle beraberdir." (en-Nisâ, 4/145-146) ve daha başka âyet-i kerimeler bunu ifade eder.
S. Küçük şirk (şirk-i asgar) ne demektir?
C. Yapılması ile yüce Allah'ın rızasının gözetildiği bir amelin güzelleştirilmesine karışan az miktardaki riyakârlıktır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Artık kim Rabbine kavuşmayı ümit ediyorsa salih bir amel işlesin ve Rabbine ibadetinde kimseyi ortak koşmasın." (el-Kehf, 18/110)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
*"Sizin için en çok korktuğum şey küçük şirktir."*32[32]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'e küçük şirk hakkında soru sorulunca o:
"Riyakârlıktır" diye buyurmuş, sonra da bunu şöylece açıklamıştır:
*"Kişi namaz kılmak üzere kalkar, bir adamın kendisine baktığını görmesi sebebiyle namazını güzelleştirmeye çalışır."*33[33]
Atalarla, Allah'a ortak koşulan varlıklarla, Kabe, emanet ve daha başka şeylerle yemin etmek gibi. Allah'tan başkasının adını anarak yemin etmek de bu türdendir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
*"Atalarınızla, annelerinizle ve Allah'a ortak koşulanlarla yemin etmeyiniz."*34[34]
*"Siz Kabe'ye yemin olsun ki demeyiniz. Bunun yerine Kabe'nin Rabbine yemin olsun ki deyiniz."*35[35]
*"Ancak Allah adına yemin ediniz."*36[36]
*"Her kim emanet hakkı için diye yemin ederse o bizden değildir."*37[37]
*"Kim Allah'tan başkası adına yemin ederse o kâfir olur yahutta şirk koşmuş olur."*38[38]
Bir başka rivayette; *"ve şirk koşmuş olur"* şeklindedir.
"Allah ve sen dilediğiniz sürece" ifadesi de bu kabildendir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* böyle diyen kimseye: *"Sen beni Allah'a eş mi koştun? Aksine sadece Allah dilerse (demelisin)."*39[39] diye karşılık vermiştir.
Bir kimsenin: "Eğer Allah ve sen olmasaydınız; Benim Allah'tan ve senden başka kimsem yok; Ben Allah'ın ve senin himayene giriyorum" ve benzeri ifadeleri söylemesi de bu kabildendir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

31[31] Buhârî, VII, 137; Muslim, I, 43; Tirmizî, V, 26; İbn Mâce, II, 1435-1436
32[32] Müsned, V, 428, 429; Beğavi, Şerhu's-Sünne, XIV, 324
33[33] İbn Mâce, II, 1406. Bu manada Müsned, III, 30.
34[34] Nesâî, VII, 5; Ebu Dâvûd, III, 222
35[35] Nesâî, VII, 6; Müsned, VI, 371-372
36[36] Nesâî, VII, 5; Ebu Dâvûd, III, 222. Yakın manada: Müsned, II, 76; Buhârî, VIII, 14; Muslim, V, 80; Tirmizî, IV, 109; Nesâî, VII, 5; İbn Mâce, II, 677; Ebu Dâvûd, III, 222
37[37] Ebu Dâvûd, III, 223; Müsned, V, 352
38[38] Tirmizî, IV, 110; Ebu Dâvûd, III, 223; Müsned, II, 86-87
39[39] Müsned, I, 214, 224, 347; İbn Mâce, I, 684

"Allah dilerse ve filan dilerse demeyiniz; fakat Allah dilerse sonra da filan dilerse deyiniz."[40[40]]

İlim ehli şöyle demiştir: Allah sonra da filan olmasaydı demek caizdir; amma Allah ve filan olmasaydı demek caiz değildir.

S. Bu ifadelerde vav (ve) ile sümme (sonra) demenin arasındaki fark nedir?

C. Çünkü vav (ve) ile atıf birlikteliği ve eşitliği gerektirir. Dolayısıyla "Allah ve sen dilerseniz" diyen bir kimse kulun dilemesi ile Allah'ın dilemesini eşitlemiş olur. Oysa teba'iyyeti (tabi oluşu) gerektiren "sümme (sonra)" ile atıf böyle değildir. Bir kimse Allah dilerse, sonra da sen dilersen, dediği takdirde kulun meşietinin yüce Allah'ın meşietine (istemesine, dilemesine) tabi olduğunu ikrar ve ifade etmiş olur. Kulun iradesi, istemesi ancak Allah'ın meşietinden sonra gerçekleşebilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Âlemlerin Rabbi olan Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz." (el-İnsan, 75/30) ile (et-Tekvir, 81/29).

Diğer ifadelerin durumu da böyledir.

S. Rubûbiyetin tevhidi/Rablığı birlemek ne demektir?

C. Yüce Allah'ın herşeyin Rabbi, mutlak sahibi, yaratıcısı, çekip çeviricisi, onda tasarrufta bulunanı, egemenlikte hiçbir ortağının bulunmadığını, zilletten dolayı hiçbir kimseyi veli edinmediğini, emrini geri çevirecek hiç kimsenin bulunmadığını, hükmünü reddedecek hiçbir kimsenin olmadığını, O'na karşı durabilecek bir zıttı, O'nun bir benzeri, O'nun bir adaşı bulunmadığını, rububiyetin ihtiva ettiği manalardan herhangi birisinde isim ve sıfatlarının gereklerinden herhangi bir hususta onunla çekişebilecek herhangi bir kimsenin bulunmadığını, kesin bir inanç ile kabul ve ikrar etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'ındır..." (el-En'am, 6/1) buyruğuyla başlayan âyetler, hatta surenin tamamı bunu ifade eder.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur." (el-Fatiha, 1/1)

"De ki: 'Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?' De ki: 'Allah'tır.' Yine de ki: 'Öyle iken onu bırakıp da bizzat kendilerine ne bir fayda, ne de bir zarar vermeye güçleri olmayan birtakım veliler mi edindiniz?' De ki: 'Gözü görmeyenle gören bir olur mu? Yahut karanlıklarla, nur bir olur mu?' Yoksa Allah'a O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma kendilerince birbirine benzer mi göründü?' De ki: 'Herşeyi yaratan Allah'tır, O birdir, kahhârdır.'" (er-Rad, 13/16) buyruğu ve devamındaki âyetler.

Bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Allah sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldüren, sonra da sizi diriltecek olandır. Sizin ortaklarınızdan bu işlerden birisini olsun yapabilen var mıdır? O, koştukları ortaklardan yüce ve münezzehtir." (er-Rum, 30/40);

"Bunlar Allah'ın yarattığıdır. Haydi ondan başkasının ne yarattığını gösterin bana." (Lukman, 31/11);

"Yoksa onlar bir şeysiz (yaratıcısız) mı yaratıldılar yoksa yaratanlar onlar mıdır? Yoksa göklerle yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar yakîn sahibi değildirler." (et-Tur, 52/35-36) ve devamındaki âyetler.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O halde ona ibadet et ve ona ibadetinde sebat göster. O'nun adıyla anılan bir kimse biliyor musun?" (Meryem, 19/65)

"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O herşeyi işitendir, görendir." (Şura: 42/11)

"De ki: 'Çocuk edinmemiş, mülk (ve hakimiyetin)de hiçbir ortağı olmayan, acizliğinden ötürü velisi (yardımcısı) da bulunmayan Allah'a hamdolsun.' O'nu tekbir ettikçe et." (el-İsra, 17/111)

[40[40]] Müsned, V, 384,394; Darimi, II, 205; Ebu Dâvûd, IV, 295

"De ki: 'Allah'tan başka (ilah diye) iddia ettiklerinize dua edin bakayım. Onlar göklerde de, yerde de zerre ağırlığınca bir şeye sahip değildirler. Onların bu ikisinde hiçbir ortaklıkları da yoktur ve O'nun bunlardan hiçbir yardımcısı da yoktur.' O'nun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez. Nihayet kalblerinden korku giderilince 'Rabbiniz ne buyurdu?' diyeceklerdir. Onlar: 'Hak (buyurdu)' diyeceklerdir. O çok yüce, çok büyüktür." (Sebe, 34/22-23)

S. Rububiyeti tevhidin/Rablığı birlemenin zıddı nedir?

C. Kâinatın işlerinin idare edilmesi türünden olan var etmek, yok etmek, yaratmak, öldürmek, bir hayır elde etmek yahut bir kötülüğü defetmek ya da bunların dışında rububiyetin ihtiva ettiği manalardan herhangi bir hususta Allah ile birlikte tasarruf sahibi bir kimsenin varlığına; ya da gaybı bilmek, azamet, kibriyâ ve buna benzer O'nun isim ve sıfatlarının gereği olan hususların herhangi birisinde O'nunla çekişebilecek bir kimsenin var olduğuna itikad etmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah insanlara herhangi bir rahmeti açacak olursa, onu tutacak olmaz. Tuttuğunu da O'ndan başka salıverecek olmaz. O emrinde galibtir. Her işinde hikmeti sonsuz olandır. Ey insanlar! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Gökten ve yerden size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcımı var?" (Fatır, 35/2-3) ve devamı âyetler.

"Allah sana bir sıkıntı dokundurursa onu, O'ndan başka hiçbir kimse gideremez. Sana bir hayır dilerse O'nun lutfunu geri çevirecek hiçbir kimse yoktur..." (Yunus, 10/107);

"De ki: 'Bana haber verin. Allah'tan başka şu ibadet ettikleriniz eğer Allah bana bir zarar vermek dilerse, onlar O'nun zararını giderecekler mi? Veya bana bir rahmet dilerse, onlar o rahmetini tutabilirler mi?' De ki: 'Bana Allah yeter. Tevekkül edecekler yalnız O'na güvenip, dayanır.'" (ez-Zümer, 39/38)

"Gaybın anahtarları[41[41]] O'nun yanındadır. O'ndan başkası bunları kimse bilmez..." (el-En'am, 6/59);

"De ki: 'Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilemez..." (en-Neml, 27/65);

"O'nun ilminden kendisinin dilediğinden başka hiçbir şeyi kavrayamazlar." (el-Bakara, 2/255)

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:

"Yüce Allah buyuruyor ki: Azamet elbisem, büyüklük örtümdür. Her kim benimle bunlardan birisi hakkında çekişmeye kalkışırsa, ben de onu ateşime koyarım."[42[42]] Bu hadis Sahih(-i Müslim)'de yer almaktadır.

S. İsim ve sıfatların tevhidi ne demektir?

C. Yüce Allah'ın Kitab-ı Kerim'inde kendi zatını, Rasûlünün de O'nu nitelendirdiği güzel isimler ile yüce sıfatlara iman etmek, bunları keyfiyetsiz olarak kabul etmektir. Nitekim yüce Allah Kitab-ı Kerim'inde birkaç yerde bir taraftan bu isim ve sıfatları tesbit ederken, diğer taraftan onların keyfiyetlerinin sözkonusu olmayacağını belirtmektedir. Yüce Allah'ın şu buyruklarında görüldüğü gibi:

"O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileri ile O'nu kuşatamazlar." (Taha, 20/110);

"Onun benzeri hiçbir şey yoktur ve O herşeyi işitendir, görendir." (eş-Şura, 42/11);

"Gözler O'na erişemez, O ise bütün gözleri kuşatmıştır. O lütuf sahibidir, herşeyden haberdardır." (el-En'âm, 6/103) ve daha başka âyetler.

Tirmizi'de Ubeyy b. Ka'b *Radıyallahu anh*'dan gelen rivayette şöyle denilmektedir: Müşrikler Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'e -onların ilahlarını sözkonusu edince-; sen de bize Rabbinin soyunu haber ver, dediler. Bunun üzerine yüce Allah: *"De ki: O Allah'tır. Bir, tektir. (O) Allah'tır, sameddir."* Samed ise doğurmamış ve doğurulmamış olandır, buyruklarını indirdi. Çünkü doğan herbir şey mutlaka ölecektir. Ölen herbir varlığa da mutlaka mirasçı olunur. Yüce Allah ise ne ölür, ne ona kimse mirasçı olur. *"Kimse de O'nun dengi değildir."*

[41[41]] Sözü geçen gaybın anahtarları Lukman, 31, 34. âyet-i kerimesinde sayılmıştır. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de bunları böylece tefsir etmiştir. Bk. Buhârî, VIII, 166; Müsned, II, 24

[42[42]] Muslim, VIII, 35-36; Ebu Dâvûd, IV, 59; Müsned, II, 248, 376, 414; İbn Mâce, II, 1397

buyruklarını indirdi. (Ubeyy b. Ka'b) dedi ki: O'nun benzeri, dengi yoktur. O'na benzer hiçbir şey yoktur.43[43]

S. Kitab ve sünnetten Esma-i Hüsna'nın (Allah'ın En Güzel İsimlerinin) delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"En güzel isimler Allah'ındır. O halde O'na bunlarla dua edin. O'nun isimlerinde eğriliğe sapanları terkedin." (el-A'raf, 7/180);

"De ki: 'İster Allah diye (dua edin) çağırın, ister Rahman diye yalvarın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler O'nundur.'" (el-İsra, 17/110)

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Allah O'dur ki O'ndan başka ilâh yoktur. En güzel isimler yalnız O'nundur." (Taha, 20/8) ve daha başka âyet-i kerimeler.

Nebi *Sallallahu aleyhi vesellem* da şöyle buyurmaktadır:

*"Şüphesiz yüce Allah'ın doksandokuz ismi vardır. Kim bunları iyice bellerse cennete girer."*44[44] Hadis Sahih(-i Buhari) ve Müslim'de yer almaktadır.

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:

*"Allah'ım sana ait olan ve senin kendi zatını onunla adlandırdığın yahut herhangi bir kitabında indirdiğin ya da yarattıklarından herhangi birisine öğrettiğin yahutta kendi nezdinde gayb ilminde olup başkasına öğretmediğin sana ait olan her ismin ile, Kur'an-ı Azimu'ş-Şan'ı kalbimin baharı kılmanı niyaz ederim."*45[45]

S. Kur'an'dan Esma-i Hüsna'nın geçtiği buyruklara misal verebilir misiniz?

C. Yüce Allah'ın şu buyrukları örnek olarak verilebilir:

"Şüphe yok ki Allah çok yücedir (Âliy), çok büyüktür (Kebîr)." (en-Nisa, 4/34);

"Muhakkak Allah herşeyin inceliklerini bilir (Latif), herşeyden haberdardır (Habîr)." (el-Ahzab, 33/34);

"Muhakkak ki O en iyi bilendir (Alîm), herşeye güç yetirendir (Kadîr)." (Fatır, 35/44);

"Şüphe yok ki Allah hakkıyla işitendir (Semi'), hakkıyla görendir (Basir)." (Nisa, 4/58);

"Şüphe yok ki Allah mutlak galibtir (Azîz), Hakîmdir." (en-Nisa, 4/56);

"Şüphesiz Allah mağfiret edendir (Ğafur), çok esirgeyendir (Rahîm)" (en-Nisa, 4/23);

"Çünkü O, onları çok esirgeyendir (Raûf), çok bağışlayandır (Rahîm)" (et-Tevbe, 9/117);

"Allah Ganidir (hiçbir şeye muhtaç değildir), Halîmdir (günahkarları cezalandırmakta acele etmeyendir.)" (el-Bakara, 2/263);

"Şüphe yok ki O Hamîddir (her türlü övgüye layık olandır), Meciddir (lütuf ve ihsanı açık ve bol olandır.)" (Hud, 11/73);

"Şüphesiz ki Rabbim herşeyin üstünde gözetleyicidir (Hafiz)" (Hud, 11/57);

"Şüphesiz ki Rabbim çok yakındır (Karîb), duaları kabul edendir (Mucib)" (Hud, 11/61);

"Şüphesiz Allah üzerinizde tam bir gözetleyicidir (Rakib)" (en-Nisa, 4/1);

"Vekil olarak Allah yeter." (en-Nisa, 4/81);

"Hesab sorucu (Hasib) olarak Allah yeter." (en-Nisa, 4/6);

"Allah herşeye kadir ve şahiddir (Mukit)" (en-Nisa, 4/85);

"Rabbinin herşeyi görüp, gözetici olması (Şehid) sana yetmez mi?" (Fussilet, 41/53);

"Muhakkak O herşeyi kuşatandır (Muhit)" (Fussilet, 41/54);

"O hem ilkdir (Evvel), hem Âhirdir, hem Zahirdir (üstün ve galib olandır), hem Batındır (gizli olandır), O herşeyi en iyi bilendir (Âlim)." (el-Hadid, 57/3);

"O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Görüneni de, görünmeyeni de bilir. O Rahman'dır, Rahimdir. O Allah'tır ki O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Melikdir (biricik egemendir), Kuddusdur (noksanlık gerektiren herşeyden münezzehtir), Selamdır (zat ve sıfatlarında, fiillerinde her türlü kusur ve eksiklikten uzaktır), Mü'mindir (peygamberlerini mucizelerle doğrulayıp, tasdik edendir), muheymindir (kullarının yaptıklarını ve herşeyi

---

43[43] Bk. Tirmizî, V, 451-452; Müsned, V, 133-134

44[44] Buhârî, VII, 169; Muslim, VIII, 63; Tirmizî, V, 523; İbn Mâce, II, 1269

45[45] Müsned, I, 391; Hakim, el-Müstedrek, I, 509

görüp gözetleyendir), Azîzdir (herşey hükmüne mahkûm olan, kendisine karşı konulamayandır), Cebbardır (halleri ıslah edip düzelten yahutta hükmüne mecbur edendir), Mütekebbirdir (büyüklük ve azamette eşsiz olandır, büyüklenmek hakkında tek başına sahip olandır). Allah koştukları ortaklardan münezzehtir, O Allah'tır ki Hâliktir (herşeyi yaratandır), Baridir (yoktan var edendir), Musavvirdir (yarattıklarına dilediği gibi suret ve şekil verendir.) O Azizdir, Hakimdir (şeriati, hüküm ve kazası sapasağlam, yerinde ve sonsuz hikmetlerle dolu olandır)." (el-Haşr, 59/22-24) ve daha başka âyet-i kerimeler.

S. Sünnet-i seniyyede Esma-i Hüsnanın zikredildiği hadislere örnek verebilir misiniz?

C. Örnek olarak Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruklarını zikredebiliriz:

"Azim ve Halim (pek büyük ve günahkârları cezalandırmakta acele etmeyen) Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O pek büyük Arşın Rabbi olan Allah'tan başka bir ilâh yoktur. Göklerin Rabbi, yerin Rabbi, kerim olan Arşın Rabbi olan Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."[46[46]]

"Ey Hayy (kendisi mutlak hayat sahibi ve her canlıya hayat veren) ey Kayyûm (bütün varlıkların işlerini çekip çeviren) ey celal ve ikram (sonsuz lütufların) sahibi, ey gökleri ve yeri misalsiz ve örneksiz yoktan var eden (Bedî)..."[47[47]]

"İsmi ile beraber yerde de, gökte de hiçbir şeyin zarar veremediği Allah'ın adıyla, O herşeyi işitendir (Semi), herşeyi bilendir (Alim)"[48[48]]

"Gizliyi, açığı bilen (Alim), gökleri ve yeri yoktan var eden (Fatır), herşeyin Rabbi ve herşeyin mutlak sahibi ve egemeni (Meliki) olan Allah'ım..."[49[49]]

"Yedi göğün Rabbi, pek büyük arşın Rabbi, bizim de Rabbimiz, herşeyin de Rabbi olan, taneyi ve çekirdeği çatlatıp yaran (Fâlik), Tevrat'ı, İncil'i ve Kur'ân'ı indiren, senin alnından yakaladığın şerli herbir varlığın şerrinden sana sığınırım. Sen Evvel (ilk) olansın, senden önce hiçbir şey yoktur. Sen Ahir olansın, senden sonra hiçbir şey yoktur. Sen Zahir olansın, senden üstün ve yüce bir şey yoktur. Sen Batınsın, senden öte hiçbir şey yoktur..."[50[50]]

"Allah'ım, hamd yalnız sanadır, sen göklerin ve yerin ve onlarda bulunanların nurusun. Hamd yalnız sanadır, gökleri ve yeri ve onlarda bulunanları ayakta tutan, işlerini çekip çeviren (Kayyum) olansın."[51[51]]

"Allah'ım ben senden, senin Allah olduğuna dair senden başka hiçbir ilâh bulunmayıp, bir ve tek (Ehad), doğurmamış ve doğurulmamış olan (Samed) ve hiç kimse kendisine benzer ve denk olmayan yüce zat olduğuna dair şehâdetin ile senden niyaz ediyorum ki..."[52[52]]

"Ey kalbleri evirip çeviren (Mukallibu'l-kulub)..."[53[53]] ve buna benzer daha pek çok Esma-i Hüsna'nın zikredildiği hadis-i şerifler buna örnektir.

S. Esma-i Hüsna delâletleri bakımından kaç türlüdür?

C. Bu delâletler üç türlüdür. Zata delâletleri mutabakat delâletidir. Bu isimlerden türetilmiş sıfatlara delâleti tazammun delâletidir. Onlardan türetilmemiş sıfatlara delâletleri de iltizam delâletidir.

S. Buna nasıl bir örnek verilebilir?

C. Yüce Allah'ın er-Rahman ve er-Rahîm isimleri buna örnektir. Bu isimler müsemmânın bizzat kendisine delâlet eder ki; bu da yüce Allah'tır. Bu delalet mutabakat delâletidir. Bu isimden türeyen "rahmet" sıfatına delâleti tazammun yoluyla delâlettir. Bundan türetilmemiş hayat ve kudret gibi başka sıfatlara delaletler ise iltizam yolu iledir. Onun diğer isimleri de bu şekildedir.

46[46] Buhârî, VII, 154; Muslim, VIII, 85; Tirmizî, V, 495; Müsned, I, 280

47[47] Müsned, III, 158, 285; Nesâî, III, 52; Ebu Dâvûd, II, 79; Hakim, Müstedrek, I, 504 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de bu hususta ona muvafakat etmiştir.

48[48] Müsned, I, 62, 66, 72; Ebu Dâvûd, IV, 323; Tirmizî, V, 465; İbn Mâce, II, 1273

49[49] Müsned, I, 9, 10; Darimi, II, 202-203; Tirmizî, V, 542; Ebu Dâvûd, IV, 316-317

50[50] Muslim, VIII, 78-79; Müsned, II, 381; Ebu Dâvûd, IV, 312; Tirmizî, V, 472; İbn Mâce, II, 1259-1260

51[51] Buhârî, VII, 148; Müsned, I, 298; Muvatta, I, 217; Nesâî, III, 209; Tirmizî, V, 481; Darimi, I, 287

52[52] Müsned, IV, 338; Nesâî, III, 52; Tirmizî, V, 515-516

53[53] Tirmizî, V, 538; Müsned, VI, 315, 91, IV, 182; Buhârî, VIII, 168-169; İbn Mâce, II, 1260

Yaratılmışlar ise böyle değildir. Kişi cahil olmakla birlikte "hakim", zalim olmakla birlikte "hakem" diye, zelil olmakla birlikte "aziz" diye, bayağı bir kimse olmakla birlikte "şerif" diye, adi bir kimse olmakla birlikte "kerim" diye, kötü bir kimse olmakla birlikte "salih" diye, bedbaht bir kimse olmakla birlikte "said" diye, hiç böyle olmadığı halde Esed, Hanzala ve Alkame diye adlandırılabilir.
Kendisini nitelediği şekilde olan, yarattıklarının kendisini nitelemelerinin de çok üstünde olan, Allah'ı hamdiyle her türlü eksiklikten tenzih ederiz.
S. Tazammun bakımından Esmâ-i Hüsnâ'nın delâleti kaç kısımdır?
C. Esmâ-i Hüsnâ'nın tazammun bakımından delâletleri dört kısımdır:
1. Bütün Esmâ-i Hüsnâ'nın manalarını kapsayan ve yüce zatın özel ismi olan "Allah" lafzı. Bundan dolayı bütün isimleri ona sıfat olarak gelir. Yüce Allah'ın: *"O Allah'tır ki Haliktir, Baridir, Musavvirdir."* (el-Haşr, 59/24) buyruğunda ve benzerlerinde olduğu gibi. Bununla birlikte bu ismi asla başka herhangi bir isme tabi olarak gelmez.
2. Yüce Allah'ın zatî sıfatlarını ihtiva eden isimler. Onun bütün sesleri kuşatan sem'ini ihtiva eden "Semî'" ismi gibi. Onun için bu seslerin gizli olanı ile açık olanı arasında fark yoktur. İster küçük, ister büyük olsun. Basar ile görülen bütün herşeye nüfuz eden "basar"ını ihtiva eden "Basîr" ismi de öyledir. Herşeyi kuşatan ilmini ihtiva eden "Alîm" ismi de böyledir:
"Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca hiçbir şey ondan daha küçük olan da, daha büyük olan da ona gizli kalmaz." (Sebe, 34/3)
Var etmek, yok etmek itibarıyla herşeyi kapsayan kudretini ihtiva eden "Kadir" ismi ve diğer isimleri de böyledir.
3. Hâlik (yaratıcı), Razik (rızık verici), Bari (yaratıcı), Musavvir (suret ve şekil verici) ve buna benzer yüce Allah'ın fiillerinden birisini ihtiva eden isimleri.
4. Yüce Allah'ın Kuddûs (noksanlık gerektiren herşeyden münezzeh olan) ve Selâm (zat, sıfat ve fiillerinde her türlü eksiklikten uzak bulunan) isimleri gibi, bütün noksanlıklardan münezzeh ve yüce olduğu anlamını ihtiva eden isimleri.
S. Yüce Allah hakkında kullanılmaları bakımından Esma-i Hüsnâ kaç kısımdır?
C. Bu isimlerin bazıları sadece Allah için kullanılır, bazıları onunla birlikte başkaları hakkında da kullanılır. Bunlar ise ne şekilde kullanılırsa kullanılsın bir kemal sıfatını ihtiva eden isimlerdir. Hayy, Kayyum, Ehad, Samed ve buna benzer isimler.
Kimileri yüce Allah hakkında ancak onun mukabili isim ile birlikte kullanılır. Bu isimler tek başına kullanıldığı takdirde bir çeşit eksiklik anlamını hissettiren isimlerdir. ed-Dârr (zarar veren), en-Nafi (fayda veren), el-Hafid (alçaltan), er-Rafi (yükselten), el-Mu'ti (veren), el-Mani' (alıkoyan vermeyen), el-Muiz (aziz kılan), el-Muzill (alçaltan, zelil kılan) ve benzeri isimler. ed-Darr, el-Hafid, el-Mani', el-Muzill gibi isimlerin mutlak olarak tek başlarına kullanılmaları caiz değildir. Aynı şekilde kitabta olsun, sünnette olsun, vahiyde de bunlardan herhangi birisi bu şekilde mutlak olarak kullanılmamıştır. Yüce Allah'ın el-Muntakim ismi de bunlardan birisidir. Kur'ân'da ancak ya şu buyruğunda olduğu gibi ona taalluk eden husus ile birlikte kullanılmıştır:
"Muhakkak ki biz günahkarlardan intikam alanlarız." (es-Secde, 32/22)
Yahutta ondan türetilen sıfata "zu: sahip, ...cı" izafe edilmekle kullanılmıştır. Yüce Allah'ın: *"Allah Azizdir, intikam alıcıdır (zu'ntikam)"* (Al-i İmran, 3/4) buyruklarında olduğu gibi.
S. Yüce Allah'ın sıfatlarından kimisinin zati, kimisinin de fiili sıfatlar olduğu daha önceden geçti. Kitabtan yüce Allah'ın zati sıfatlarına örnek verilebilir mi?
C. Yüce Allah'ın şu buyruklarını örnek olarak verebiliriz:
"Hayır, Allah'ın iki eli[54[54]] *de açıktır."* (el-Mâide, 5/64)
"Onun vechinden[55[55]] *başka herşey helâk olacaktır."* (el-Kasas, 28/88)
"Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi[56[56]] *ise kalıcıdır."* (er-Rahman, 55/27)

[54[54]] Ayet-i Kerime yüce Allah'ın "iki el" sıfatının olduğuna delildir.
[55[55]] Ayet-i Kerime yüce Allah'ın "vech (yüz)" sıfatının olduğuna delildir.
[56[56]] Bu da öyle.

"Benim gözümün[57[57]] *önünde yetiştirilesin diye."* (Taha, 20/39)
"O ne güzel görendir, ne güzel işitendir![58[58]]*"* (el-Kehf, 18/26);
"Çünkü ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm.[59[59]]*"* (Taha, 20/46);
"O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir.[60[60]] *Onlar ise bilgileriyle onu kuşatamazlar."* (Taha, 20/110)
"Ve Allah Musa ile de özel bir surette konuştu."[61[61]] (en-Nisa, 4/164)
"Hani Rabbin Musa'ya şöyle seslenmişti: Git o zalimlerin topluluğuna..." (eş-Şuara, 26/10)
"Rableri her ikisine: 'Ben size bu ağacı yasak etmedim mi...' diye seslendi." (el-Araf, 7/22)
"O gün onları çağırıp, seslenecek: 'Peygamberlere ne cevap verdiniz?' diye" (el-Kasas, 28/65) ve benzeri buyruklar buna örnektir.

S. Sünnet-i Seniyye'den zatî sıfatlara örnek verilebilir mi?

C. Peygamber efendimizin şu buyrukları örnek olarak verilebilir:

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

"Onun hicabı nurdur. Onu açacak olsa yüzünün parıltıları yarattıklarından basarının ulaştığı herbir şeyi mutlaka yakardı."[62[62]]

"Allah'ın sağ (el)ı dopdoludur. Gece-gündüz durmadan harcar. Gökleri ve yeri yarattığından beri harcadıklarını bir düşünün. Bu dahi onun sağında bulunanları eksiltmemiştir. Arşı da su üzerindedir. Diğer elinde ise feyz yahut kabz vardır. Yükseltir ve alçaltır."[63[63]]

Deccal'in sözkonusu edildiği hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah size gizli kalmaz (onu tanıyacaksınız). Şüphesiz Allah'ın bir gözü kör değildir." diyerek eliyle gözüne işaret buyurdu.[64[64]]

İstihâre hadisinde de şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ım, ilminle senden hayrı istiyorum. Kudretinle muktedir olmayı dilerim. Pek büyük fazlından (lütf-u kereminden) senden dilerim. Çünkü şüphesiz sen güç yetirensin, bense güç yetiremem. Sen bilirsin, ben bilemem. Sen bütün gaybları bilensin."[65[65]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyrukları da buna örnektir:

"Şüphesiz sizler ne sağır birisine, ne de gaib (hazır olmayan) birisine dua ediyorsunuz. Sizler Semi' (herşeyi işiten), Basir (herşeyi gören), Karib (pek yakın olan) bir zata dua ediyorsunuz."[66[66]]

"Yüce Allah bir emri vahyetmeyi murad ettiği vakit vahiy ile konuşur..."[67[67]]

Ba's (ölümden sonra diriliş)in sözkonusu edildiği hadiste de şöyle buyurmaktadır:

"Yüce Allah şöyle buyuracak: Ey Âdem! Adem: Emret, buyur diyecek."[68[68]]

Yüce Allah'ın hesab için bekleyecekleri yerde (mevkıfte) kullarına söz söylemesi, cennet ehli ile konuşması, hadisleri ve bunun dışında sayılamayacak kadar pek çok hadis bunlara örnektir.

57[57] Ayet-i Kerime yüce Allah hakkında "göz" sıfatının sabit olduğuna delildir.
58[58] Ayet-i Kerime "sem' (işitmek), basar (görmek)" sıfatlarına delildir
59[59] Aynı şekilde.
60[60] Ayet-i Kerime "ilim" sıfatına delildir.
61[61] Ayet-i Kerime "kelam" sıfatına delildir. Kelam yüce Allah'ın zatı ile alakalı olması bakımından zati bir sıfattır. Meşieti (dilemesi) ile alakalı olması bakımından fiili bir sıfattır. O dilediği zaman mütekellim olandır (istediği gibi konuşan, söz söyleyendir.)
62[62] Muslim, I, 111; Müsned, IV, 401, 405; İbn Mâce, I, 70. Bu hadis-i şerifte vech ve basar sıfatları sözkonusu edilmektedir.
63[63] Buhârî, VIII, 173, 175; Muslim, III, 77; Müsned, II, 313, 500. Bu hadiste iki el sıfatı sözkonusu edilmektedir.
64[64] Buhârî, VIII, 172; Muslim, I, 107; Müsned, II, 37, 131, 135. Hadiste yüce Allah hakkında göz (ayn) sıfatı zikredilmektedir.
65[65] Buhârî, VII, 162; Tirmizî, II, 345; Müsned, V, 433; İbn Mâce, I, 440. Bu hadiste ilim ve kudret sıfatları sözkonusu edilmektedir.
66[66] Buhârî, VIII, 168; Muslim, VIII, 74; Ebu Dâvûd, II, 87; Müsned, IV, 394, 402, 403, 407
67[67] İbn Huzeyme, Kitabu't-Tevhid, I, 348; Kitabu's-Sünne, I, 227
68[68] Buhârî, VII, 196; VIII, 195; Muslim, I, 139; Müsned, III, 32, 33, I, 388, IV, 432, 435

S. Ef'âl (fiiller) sıfatlarına Kitab-ı Kerim'den örnek verebilir misiniz?
C. Yüce Allah'ın şu buyrukları örnek olarak verilebilir:
"Sonra göğe yönelip (isteva)" (el-Bakara, 2/29 ile Fussilet, 41/11)
"Onlar... Allah'ın kendilerine gelivermesinden... başkasını mı bekliyorlar?" (el-Bakara, 2/210);
"Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyamet gününde arz bütünüyle onun kabzasındadır. Gökler ise onun sağ eli ile dürülmüş olacaktır." (ez-Zümer, 39/67)[69[69]];
"Kendi ellerimle[70[70]] yarattığıma secdeden seni ne alıkoydu?" (Sâd, 38/75)
"Rabbi o dağa tecelli edince, onu paramparça etti." (el-Araf, 7/143)
"Muhakkak Allah dilediğini yapar." (el-Hac, 22/18) ve daha başka pekçok âyet-i kerime buna örnektir.
S. Sünnet-i seniyye'de fiilî sıfatların sözkonusu edildiği buyruklara örnek verebilir miyiz?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyrukları buna örnektir:
"Rabbimiz her gece gecenin son üçte biri kalınca dünya semasına iner."[71[71]]
Şefaat hadisinde Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Allah onlara bildikleri suretinde gelir ve: Ben sizin Rabbinizim der. Onlar da: (Evet) sen bizim Rabbimizsin derler..."[72[72]]
Bu hadisle kasdettiğimiz fiilî sıfat "gelmek" sıfatıdır. Bu ise şekli ve mecazi bir geliş değil, hakiki bir geliştir.
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz Allah kıyamet gününde yeri avucuna alacak, gökler de sağında bulunacak, sonra da: Ben melik olanım... diye buyuracak."[73[73]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Allah mahlukatı yaratınca kendi eliyle, kendisi adına: Benim rahmetim gazabımı geçer diye yazdı."[74[74]]
Adem ile Musa (ikisine de selam olsun)'nın karşılıklı tartışmalarını sözkonusu eden hadis-i şerifte de şöyle buyurulmaktadır:
"Adem dedi ki: Ey Musa! Şüphesiz Allah, kelâmı ile seni seçip üstün kıldı. Eliyle senin için Tevrat'ı yazdı."[75[75]]
Yüce Allah'ın kelâmı ve eli (yed) zatî iki sıfattır. Konuşması da hem zatî bir sıfattır, hem fiilî bir sıfattır. Tevrat'ı yazması fiilî bir sıfattır.
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz yüce Allah gündüzün günahkârı tevbe etsin diye geceleyin elini uzatır. Gecenin günahkârı tevbe etsin diye gündüzün elini uzatır."[76[76]] Bunun dışında daha pek çok hadis-i şerif te zikredilebilir.
S. Herbir fiili sıfattan bir isim türetilebilir mi? Yoksa yüce Allah'ın bütün isimleri tevkîfî midir?
C. Hayır, yüce Allah'ın bütün isimleri tevkîfî olup, O'nun Kitab-ı Kerim'inde kendi zatına verdiği isimden yahut Rasûlü *Sallallahu aleyhi vesellem*'in O'nun hakkında kullandığı isimlerden başkası O'na isim verilemez. Yüce Allah'ın kendi zatı hakkında mutlak olarak kullandığı herbir fiil O'nun hakkında kullanılabilir. Ancak hepsinden isim türetilemiyebilir.

69[69] Bu âyet-i kerimede yüce Allah'ın celaline yakışan bir şekilde "yed: el" sıfatı sözkonusu edilmektedir. Yüce Allah bu âyet-i kerimeyi fiili bir sıfat olan kabz (yakalama) sıfatına delil göstermiştir.
70[70] Bu âyet-i kerimeyi yaratma sıfatına delil göstermektedir. "İki el" sıfatı ise önceden de geçtiği üzere zatî bir sıfattır.
71[71] Buhârî, VIII, 197; Muslim, II, 175; Ebu Dâvûd, IV, 234; Tirmizî, V, 526; Darimi, I, 286; Muvatta, I, 95; Müsned, I, 388,403,446
72[72] Buhârî, VII, 205; VIII, 189; Muslim, I, 112-113
73[73] Buhârî, VIII, 166, 173; Muslim, VIII, 126; Darimi, II, 233; Müsned, II, 72, VI, 117
74[74] Buhârî, VIII, 187-188; Muslim, VIII, 95-96; Tirmizî, V, 549; Müsned, II, 242; İbn Mâce, II, 1435
75[75] Buhârî, VIII, 203, VII, 214; Muslim, VIII, 49; Ebu Dâvûd, IV, 226; Müsned, II, 248; İbn Mâce, I, 31
76[76] Muslim, VIII, 100; Müsned, IV, 395, 404

Aksine yüce Allah bunların bir kısmı ile kendi zatını mutlak olarak vasfetmiştir. Şu buyruğunda olduğu gibi:
"Allah sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldüren, sonra da sizi diriltecek olandır." (er-Rum, 30/40)
Yüce Allah kendi zatına el-hâlik, er-razık, el-muhyî, el-mumît, el-müdebbir isimlerini vermiştir.
Kimileri de; yapılan işlere karşılık olmak üzere Yüce Allah'ın kendi zatı hakkında kullandığı fiillerdir. Bu fillerin sözkonusu edilmesine sebep olan anlatım çerçevesi içerisinde onun hakkında övgü ve kemal ifade eder. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmak isterler. Halbuki onları asıl aldatan O'dur." (en-Nisa, 4/142)
"Onlar hile yaptılar, Allah da hile yaptı. Allah hileye karşılık verenlerin en hayırlısıdır." (Al-i İmran, 3/54)
"Onlar Allah'ı unuttular, O da onları unuttu." (et-Tevbe, 9/67)
Ancak bu fiillerin sözkonusu edildiği âyetler dışında yüce Allah hakkında mutlak olarak kullanılmaları caiz değildir. Buna göre yüce Allah hile yapar, aldatır, alay eder ve benzeri sözler söylenmez. Aynı şekilde; o hileci, aldatıcı, alay edicidir de denilmez. Bunu ne müslüman, ne aklı başında bir kimse söyler. Şüphesiz yüce Allah kendi zatını hile, aldatma ve tuzak kurmakla ancak haksız yere bu işleri yapan kimselerin yaptıklarına karşılık (ceza) olmak üzere kendi zatını nitelendirir. Bu gibi hallere adaletle karşılık ve ceza vermenin yaratılmışlar tarafından bile güzel olduğu bilindiğine göre; herşeyi bilen, mutlak adaletli, hikmeti sonsuz, herşeyin yaratıcısı Allah hakkında bu nasıl güzel görülemez?
S. Yüce Allah'ın "el-A'lâ: en yüce" ismi ile aynı anlamı ihtiva eden "Zâhir, Kâhir ve Müteâlî" isimlerinin muhtevâları nedir?
C. Yüce Allah'ın el-Aliyyu'l-A'la (yüceler yücesi) ismi bundan türeyen sıfatı da ihtiva eder. Bu da yüce Allah hakkında uluvv (yücelik, yükseklik)ün bütün anlamları ile sabit olması demektir. Arşının üzerinde oluşu anlamıyla uluvv, bütün yaratıkları üzerinde yüce, onlardan ayrı, onları görüp gözeten, onların ne halde olduklarını bilen, herşeyi bilgisiyle kuşatan, hiçbir şey kendisine gizli kalmayan anlamıyla yüce olduğu gibi, kahr-u galebesiyle de âlî (yüce)dir. Kimse O'nunla yenişemez. Onunla çekişemez, O'na karşı koyamaz, O'na hiçbir şeyde engel olamaz. Aksine herşey O'nun azameti önünde boyun eğer, izzeti karşısında zelildir. Kibriyâsı önünde alçalmıştır. Herşey O'nun tasarrufu, kahr-u galebesi altındadır. Hiçbir şey O'nun kabzasının dışına çıkamaz. O şanı itibariyle de yücedir, O bütün kemal sıfatlarına sahibtir. Bütün eksiklikler O'ndan uzaktır, azizdir, celildir, şanı mübarek ve pek yücedir.
Uluvv (üstte oluş, yücelik)in bütün bu anlamları biri diğerinden ayrılmayacak şekilde birbirini gerektirmektedir.
S. Yüce Allah'ın fevkıyyetinin (üstte, yukarda oluşunun) Kitabtan delili nedir?
C. Bu hususa dair açık deliller sayılamayacak kadar çoktur. Bunlardan bir kısmı şu sözünü ettiğimiz isimler ile o anlamı ihtiva eden lafızlardır. Kur'ân-ı Kerim'de yedi ayrı yerde geçen: *"Rahman Arşa istiva etti."* (Taha, 20/5) buyruğu da bunlar arasındadır. Yüce Allah'ın: *"Gökte olanın sizi yere geçirmesinden emin mi oldunuz..."* (el-Mülk, 67/16) âyeti ile ondan sonraki âyet-i kerime bunlar arasındadır.
Yüce Allah'ın:
"Üstlerinde Rablerinden korkarlar." (en-Nahl, 16/50)
"Güzel söz O'na yükselir. Onu da salih amel yükseltir." (Fatır, 35/10)
"Melekler de, ruh da ona miktarı ellibin yıl olan bir günde yükselir." (el-Meâric, 70/4) ile

"Hani Allah şöyle buyurmuştu: 'Ey İsa! Muhakkak ben seni (ecelinle) öldürürüm, kendime yükseltirim." (Al-i İmran, 3/55) buyrukları ve daha başka pekçok buyruk bunu göstermektedir.77[77]

S. Sünnetten bunun delili nedir?

C. Sünnetten delili de sayılamayacak kadar pek çoktur. Bunlardan birisi Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in "dağ keçileri" hadisindeki şu buyruklarıdır:

*"Arş da bunun üstündedir. Allah da arşın üstünde olup, sizin içinde bulunduğunuz hali bilmektedir."*78[78]

Sa'd (b. Muaz)'a hitaben Kurayza oğulları kıssasında söylediği şu sözler de bu kabildendir:

*"Andolsun sen aralarında yedi sema üzerinden mutlak melikin (yüce Allah'ın) hükmü ile hüküm verdin."*79[79]

Yine Peygamber efendimizin cariyeye: "Allah nerede?" diye sorması üzerine onun "(Allah) göktedir" cevabına karşılık (sahibine) söylediği:

*"Sen bunu azad et, çünkü o bir mü'minedir."*80[80] buyrukları da bu kabildendir.

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in miracına dair hadisler; meleklerin birbirlerinden nöbeti devralmalarına dair hadislerde kullandığı:

*"Daha sonra aranızda kalan melekler yukarıya yükselirler. Onların hallerini o daha iyi bildiği halde onlara sorar..."*81[81] hadisi;

*"Her kim helal bir kazançtan -ki yüce Allah'a ancak helal ve temiz olan yükselir." "Bir hurma değeri kadar tasaddukta bulunursan..."*82[82] hadisi ile vahiy hadisinde kullandığı: *"Allah semada bir emri hükme bağladığı zaman melekler onun buyruğuna boyun eğerek itaatle kanatlarını çırparlar. O sesi sanki dümdüz bir kaya üzerindeki bir zincir (sesini) andırır..."*83[83] hadisi ve daha başka pekçok hadisler bunu göstermektedir. Cehmiyye84[84] dışında bütün insanlar bunu ikrar ve kabul etmişlerdir.

S. İstivâ meselesi hakkında selef-i salih arasından dinde imam (önder) kabul edilenler ne söylemişlerdir?

C. Hepsinin *-Yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun-* ittifakla söyledikleri şudur: İstivâ ne demek olduğu bilinen bir lafızdır. Nasıl olduğu ise akılla bilinemez. Ona iman etmek farzdır. Ona dair soru sormak bid'attir. Risalet Allah'tan, tebliğ görevi Rasûle aittir. Bize düşen ise onu tasdik etmek ve teslimiyetle karşılamaktır.85[85]

Selef-i salihin önder ilim adamlarının isim ve sıfat ile ilgili âyetler ve hadislerin tamamı hakkındaki söyledikleri budur:

"Biz ona inandık, hepsi Rabbimiz nezdindendir." (Al-i İmran, 3/7);

"Allah'a iman ettik, sen de bizim şüphesiz müslümanlar olduğumuza şahit ol!" (Al-i İmran, 3/52)

S. Kahretmek (herşeye rağmen emrini ve istediğini gerçekleştirmek) anlamı ile uluvv'ün (yüce ve yukarda oluşun) kitabtan delili nedir?

77[77] Bu buyruğun zikredildiği yedi yer şunlardır: el-A'raf, 7/45; Yunus, 10/3; er-Ra'd, 13/2; Taha, 20/5; el-Furkan, 25/59; es-Secde, 32/4; el-Hadid, 57/4. Bu istiva âyetlerinde yüce Allah açıkça arşın üzerinde olduğunu ifade etmiş bulunmaktadır. Selef istivayı yukarda olmak ve üstünde bulunmakla açıklamışlardır.

78[78] Bu hadisi Müsned, I, 206-207'de, Ebu Dâvûd IV, 231; Tirmizî V, 424; İbn Mâce, I, 69'da kaydetmiş olup, hepsinin de senedi zayıftır. Nitekim merhum el-Elbani de bu hadisin zayıf olduğunu belirtmiştir.

79[79] Buhârî, V, 50; Muslim, V, 160; Müsned, II, 22

80[80] Muslim, II, 70, 71; Ebu Dâvûd, I, 244; Nesâî, III, 14-18; Muvatta, III, 5; Darimi, II, 108; Müsned, II, 291

81[81] Buhârî, VIII, 177, 195; Muslim, II, 113; Nesâî, I, 240; Muvatta, I, 184; Müsned, II, 257, 312, 486

82[82] Buhârî, VII, 177; Muslim, III, 85; Müsned, II, 331, 381, 419...

83[83] Buhârî, VIII, 194; Tirmizî, V, 362; İbn Mâce, I, 70

84[84] **Cehmiyye:** el-Cehm b. Safvan'a tabi olanlara verilen isimdir. O bir bid'at olan görüşünü Tirmiz'de açığa vurmuş, Selm b. Ahvez onu Merv'de 128 hicri yılında öldürmüştür. İsim ve sıfatları nefyederek Ta'tile sapması ve kadere karşı insanın mecbur olduğunu belirtmesi, (cebriyeciliği) ve başka görüşleri ile meşhur olmuştur. Şehristani, el-Milel ve'n-Nihal, s. 86-88; el-Bağdadi, el-Fark beyne'l-Firak, s. 211-212

85[85] Ummu'l-Mü'minin Um Seleme *Radıyallahu anha*'dan, İmam Malik'in hocası Rabia'dan ve bizzat İmam Malik'ten... rivayet edilmiş bu manadaki sözler için bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XIII, 406-407

C. Bunun da delilleri pek çoktur. Bazılarını hatırlatalım: *"Kullarının üstünde kahir olandır O."* (el-En'âm, 6/18) Bu buyruk hem kahretmek (ne olursa olsun emrini gerçekleştirmek) anlamı ile, hem de yukarda oluş anlamı ile uluvvu ihtiva etmektedir.
"O bundan münezzehtir. O Allah'tır, birdir. Kahhar olan (herşeye hükmünü geçiren)dir." (ez-Zümer, 39/4)
"Bugün mülk kimindir? Bir ve tek, kahhar (emir ve iradesine karşı konulamayan) Allah'ındır." (el-Mu'min, 40/16)
"De ki: 'Ben ancak bir uyarıcıyım. Bir tek kahhâr (hükmünü herşeye rağmen dilediği gibi yerine getiren) Allah'tan başka hiçbir ilâh da yoktur." (Sad, 38/65)
"Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan O'dur. (Onlarda dilediği gibi tasarrufta bulunan mutlak malik ve kadir olan, onu yöneten ve yaşatan O'dur.)" (Hud, 11/56)
"Ey cin ve insan toplulukları! Eğer göklerle yerin bucaklarından kaçmaya gücünüz yetiyorsa kaçın! Ama buna dair bir güç ve imkânınız olmadıkça kaçamazsınız ki..." (er-Rahman, 55/33) ve bunun dışında başka âyet-i kerimeler.
S. Sünnetten buna dair deliller nelerdir?
C. Sünnetten buna dair deliller de pek çoktur. Örnek olmak üzere Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruklarını kaydedelim: *"Alnından yakaladığın hareket eden herbir canlının şerrinden sana sığınırım."*[86[86]]; *"Allah'ım şüphesiz ki ben senin kulunum, senin kulların olan bir anne ve babanın evladıyım. Alnım senin elindedir. (Bende istediğin şekilde tasarruf sahibisin.) Hükmün hakkımda aynen geçerlidir. Hakkımda verdiğin hüküm adaletlidir."*[87[87]]
"Şüphesiz ki sen hükmedersin ama sana hükmedilemez. Şüphesiz ki senin dost edindiğin asla zelil olmaz. Senin düşmanlık ettiğin de asla aziz olmaz."[88[88]] Ve buna benzer daha başka hadis-i şerifler.
S. Şanının yüceliğinin delili nedir? Ve yüce Allah'tan nefyedilmesi gerekenler nelerdir?
C. Şanının yüceliğini yüce Allah'ın el-Kuddûs, es-Selâm, el-Kebîr, el-Muteâl ve bu manayı ihtiva eden isimlerinin kapsadığı ve onun bütün kemal ve celâl sıfatlarının gerektirdiği manayı ifade eder.
O başkasına ait bir mülk (egemenlik ve tasarruf) bulunmasından yahut mülkün (egemenlik ve tasarrufun) bir payına sahip olunmasından, ona bir yardımcı bulunmasından, bir destek bulunmasından, onun izni olmaksızın nezdinde bir şefaatçinin yahutta ona rağmen başkalarını himayesine alacak birisinin varlığından Ehadiyyeti itibariyle münezzehtir. (Bütün bu hususlarda bir ve tektir.)
O azameti kibriyası, melekûtu ve ceberutu itibariyle bütün bu hususlarda kendisi ile münazaa edebilecek yahut yarışacak birisinin bulunmasından ya da güçsüzlükten dolayı bir dost ve yardımcı edinmekten münezzehtir.
Samediyeti itibariyle eşinin, evladının, babasının, denginin ve benzerinin bulunmasından yüce ve münezzehdir.
Hayatının, kayyûmiyetinin ve kudretinin kemali itibariyle ölümden, uyuklamaktan, uykudan, yorulmaktan, bitkinlikten yüce ve münezzehtir.
İlminin kemali itibariyle gafletten ve unutmaktan, yerde yahut gökte onun ilminden zerre ağırlığınca bir şeyin dahi bilgisinin dışında kalmasından yüce ve münezzehtir.
Hikmetinin ve her türlü hamde layık oluşunun kemali itibariyle herhangi bir şeyi boşuna yaratmaktan, mahlukatı emirsiz ve nehiysiz başıboş terketmekten, ölümden sonra diriltmeyerek amellerinin karşılıklarını vermemekten yüce ve münezzehtir.
Adaletinin kemali itibariyle herhangi bir kimseye zerre ağırlığınca zulmetmekten yahutta onun iyiliklerinin herhangi bir karşılığını vermemekten yüce ve münezzehtir.

[86[86]] Muslim, VIII, 79; Ebu Dâvûd, IV, 312; İbn Mâce, II, 1274-1275
[87[87]] Müsned, I, 391
[88[88]] Nesâî, III, 248; Tirmizî, II, 328-329; İbn Mâce, I, 373; Ebu Dâvûd, II, 63; Müsned, I, 199

Gani (başkasına muhtaç olmamak)liğinin kemali bakımından yemekten, rızka ihtiyaç duymaktan yahutta herhangi bir hususta kendisinden başka bir varlığa muhtaç olmaktan yüce ve münezzehtir.
O gerek kendisinin kendi zatını, gerekse de Rasûlünün kendisini vasfettiği bütün sıfatlarda, ta'tilden ve temsilden yüce ve münezzehtir. Hamdiyle onu tesbih ve tenzih ederiz. Aziz ve celildir. Şanı yüce ve mübarektir.
O uluhiyyetine/ilahlığına, rububiyyetine/rablığına, Esma-i Hüsna'sı ve yüce sıfatlarına aykırı olan, onlarla bağdaşmayan herbir şeyden yücedir, mukaddestir.
"Göklerde ve yerde en yüksek misal (sıfatlar) yalnız O'nundur. O, azizdir, hakimdir." (er-Rum, 30/27)
Bu hususta kitab ve sünnetten oluşan vahyin nassları, çokluğu ve yaygınlığı ile birlikte, bilinen ve anlamları kavranılan nasslardır.
S. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in Esma-i Hüsnâ hakkında: *"Onları ezberleyip belleyen cennete girer"* diye buyurmasının anlamı nedir?
C. Bu buyruk birkaç şekilde açıklanmıştır.
1. Bunları ezberleyerek, bunlarla yüce Allah'a dua ederek hepsi ile onu övmek,
2. Kul için kendisine uyulması mümkün olabilen "er-Rahîm, el-Kerîm" gibi isimlerin manalarına sahip olmak noktasında, kendisine yakışan şekilde bu manalarla nitelenebilmesi mümkün olabildiği kadarıyla, bu anlamlara sahip olmak için kendisini eğitir ve alıştırır.
"el-Cebbar, el-Azîm ve el-Mütekebbir" gibi, şanı yüce Allah'a mahsus olan isimler ile ilgili olarak kula düşen bunları ikrar ve kabul etmek ve bunlar önünde itaatle boyun eğmek bu sıfatlardan herhangi birisi ile bezenmeye kalkışmamaktır.
"el-Ğafûr, eş-Şekûr, el-Afuv, er-Raûf, el-Halîm, el-Cevâd, el-Kerîm" gibi. va'd anlamı taşıyan isimlere gelince, kul bu isimlerin ihtiva ettiği mana çerçevesinde ümit ve beklenti içerisinde olmalıdır.
"el-Azîz Zu'ntikam (intikam alıcı), Şedidu'l-ikab (cezası çetin), Serîu'l-hisab (hesabı çabucak gören)" gibi tehdit anlamını ihtiva eden isimler karşısında ise kul saygı ve korku ile itaat etmeli, bu isimlerin kendisi üzerinde tecelli etmesinden korkmalıdır.
3. Kul bu isimlere tanık olmalı ve bunlara marifeti ve ubûdiyeti ile hakkettiklerini vermelidir. Mesela yüce Allah'ın yaratıkları üzerindeki yüceliğini ve onların üzerindeki üstünlüğünü, Arşın üzerinde istivâ edişini, ilmiyle kudretiyle ve başka isim ve sıfatlarıyla, mahlukatı ihata (kuşatması) ile birlikte onlardan ayrı oluşuna tanıklık edip, bu sıfatların gereğince ona kulluk ederek kalbiyle ona yükselip, ona niyaz ederek kapısını çaldığı şuuruna vararak; Onun huzurunda pek güçlü bir hükümdarın önünde, oldukça zilletle duran bir kul gibi durduğunu hissederek söylediği sözlerin ve amellerinin ona yükseldiğini, ona arzedildiğini bilerek; kulluğunu arz edince sözlerinden ve amellerinden onun huzurunda kendisini rezil ve rüsvay edecek şeylerin yükselmesinden utanması demektir.
O ilahi emirlerin ve hükümlerin, kâinatın herbir yanına öldürmek, hayat vermek, aziz kılmak, zelil kılmak, alçaltmak, yükseltmek, vermek, alıkoymak, belâları kaldırmak veya salmak, insanlar arasında günleri döndürüp durmak ve buna benzer hertürlü tasarruf ve tedbir ile kendisinden başka hiçbir kimsenin tasarrufta bulunmadığı, mutlak egemen olduğu kâinat ülkesinde bunlara tanık olması demektir. Çünkü onun bütün emir ve buyrukları bu kainat ülkesinde dilediği şekilde aynen geçerlidir:
"O herşeyi gökten yere tedbir eder (çekip, çevirir, düzenler, idare eder). Sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde ona yükselir." (es-Secde, 32/5)
Her kim marifeti ve ubudiyyeti itibariyle bu konuma hakkını verecek olursa, Rabbi sayesinde hiçbir şeye ihtiyaç duymaz ve Rabbi de ona yeter. Aynı şekilde onun herşeyi kuşatan bilgisine, işitmesine, görmesine, hayatına, kayyûmiyetine ve başka sıfatlarına tanık olan bir kimsenin durumu da böyledir. Böyle bir konuma yükselebilmek, ancak es-Sâbikûn, el-Mukarrabûn (ve ileriye geçmiş oldukça yakınlaştırılmış kimseler)e nasib olur.
S. İsim ve sıfatların tevhidinin zıttı nedir?

C. Bunun zıttı yüce Allah'ın isimlerinde, sıfatlarında, âyetlerinde (belgelerinde, delillerinde) hakkın dışına çıkmak, eğriliğe sapmaktır. Bu da üç türlüdür:
1. Yüce Allah'ın isimlerini gerçek şekillerinden uzaklaştırıp, bu isimleri putlarına ad olarak veren ve böylece bunlara birşeyler katan ya da eksilten müşriklerin inkârıdır. Bunlar "el-Lât" ismini "el-İlah" isminden, "el-Uzza" ismini "el-Aziz"den, "Menat" adını "el-Mennan"den türetmişlerdir.
2. Yüce Allah'ın sıfatlarına keyfiyyet isnad eden ve O'nun sıfatlarını yaratıklarının sıfatlarına benzeten müşebbihe (benzeticiler)in ilhâd ve inkârı. Bu da müşriklerin ilhadının zıttıdır. Çünkü diğerleri mahluku âlemlerin Rabbine eşit kılarken, bunlar onu yaratılmış cisimler seviyesine indirgemiş ve onu bu yaratılmışlara benzetmişlerdir. O bunlardan yüce ve münezzehtir.
3. İsim ve sıfatlarını inkâr eden muattilenin ilhadı (ve inkarı). Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmı yüce Allah'ın isimlerinin lafızlarını kabul ederken, kemal sıfatlarının muhtevasını ona nisbet etmeyerek şöyle demişlerdir: O "rahmet"siz olarak rahman ve rahimdir. İlimsiz olarak "alim"dir, sem'siz olarak "semî'", basarsız olarak "basir", kudretsiz olarak "kadir" demişler ve diğer bütün sıfatları da bu şekilde yorumlamışlardır. (Bunlar mu'teziledir.)
Bir diğer kısım ise açık bir şekilde bütün isimleri ve bunların muhtevalarını kabul etmediklerini ifade etmişlerdir. (Bunlar da cehmiyyedir.) Onu hiçbir ismi ve hiçbir sıfatı bulunmayan katıksız "adem: yokluk" ile nitelendirmişlerdir.
Zalim, inkarcı ve sapkın (mülhid)lerin söylediklerinden yüce Allah pek çok yüce ve münezzehtir.
"Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların Rabbidir. O halde ona ibadet et ve ona ibadetinde sebat göster. Onun adıyla anılan bir kimse biliyor musun?" (Meryem, 19/65)
"Onun benzeri hiçbir şey yoktur ve o herşeyi işitendir, görendir. (Semî', Basîr)" (eş-Şûrâ, 42/11)
"O, onların önlerindekini de, arkalarındakini de bilir. Onlar ise bilgileri ile onu kuşatamazlar." (Taha, 20/110)
S. Acaba tevhid çeşitlerinden birisine aykırı olan bir husus, hepsine aykırı gelecek şekilde, birbirlerinden ayrılmayan (mütelâzim) türler midir?
C. Evet, tevhidin bütün çeşitleri birbirleriyle mütelâzimdir. Bunlardan herhangi bir türü hakkında Allah'a ortak koşan bir kimse diğerlerinde de Allah'a ortak koşan bir müşriktir.
Mesela Allah'tan başkasına dua ederek, Allah'tan başkasının güç yetiremeyeceği bir şeyi o kimseden istemek buna örnektir. Çünkü Allah'tan başkasına dua etmek bir ibadettir. Hatta ibadetin özüdür. Onu Allah'ın dışında, Allah'tan başkasına yöneltmek, Allah'ın ulûhiyyetinde bir şirktir.
Böyle bir kimseden, bir hayır elde etmek yahut bir şerri bertaraf etmek kabilinden bir ihtiyacı bunu gerçekleştirebilmek kudretine sahip olduğuna inanarak istemek ise, Allah'ın rubûbiyetinde bir şirktir. Çünkü o bu inanışı ile Allah'ın mülkünde Allah ile birlikte bir başka tasarruf sahibi bulunduğuna inanmış olur. Diğer taraftan böyle bir kimse Allah'ın dışındaki bu varlığa ancak uzak olsun, yakın olsun, hangi zaman ve hangi mekânda bulunursa bulunsun, kendisini duyduğuna inanarak dua etmekte ve bunu açıkça ifade etmektedir. Bu ise Allah'ın isim ve sıfatlarında bir şirktir. Çünkü Allah'ın dışında dua ettiği bu varlığın yakınlığın da, uzaklığın da engel teşkil etmediği, işitilebilecek bütün herşeyi kuşatabilecek bir sem'inin (işitme gücünün) olduğunu kabul etmiş olmaktadır. İşte Allah'ın ulûhiyyetinde koşulan bu şirk, rububiyette de, isim ve sıfatlarda da O'na şirk koşmayı beraberinde getirmiş olmaktadır.

MELEKLERE ÎMAN

S. Meleklere imanın Kitap ve Sünnetten delili nedir?
C. Kitabtan buna dair deliller pek çoktur. Örnek olarak şu buyrukları kaydedelim:

"Melekler de Rablerine hamd ile tesbih ederler. Yeryüzünde olanlar için mağfiret dilerler." (eş-Şûrâ, 42/5)
"Şüphe yok ki Rabbinin nezdinde bulunanlar O'na ibadet etmekten asla büyüklenmezler. Onu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler." (el-A'raf, 7/206)
"Kim Allah'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail ve Mikail'e düşman olursa, şüphesiz Allah o kâfirlerin düşmanıdır." (el-Bakara, 2/98)
Sünnet-i seniyyeden onlara imana dair Cibril hadisi ve başkaları daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Müslim'in Sahih'inde de yüce Allah'ın onları nurdan yarattığı belirtilmektedir.[89][89] Onlar ile ilgili hadisler pek çoktur.
S. Meleklere imanın anlamı nedir?
C. Onların varlıklarını, Allah'ın yarattıklarından bir çeşit yaratılmışlar olduklarına, Allah'ın onların Rabbi olup, O'nun emrine müsahhar kılındıklarına, Allah'ın "mükerrem kulları" olduklarına, sözleri ile onun önüne geçmediklerine, *"O'nun emri gereğince iş gördüklerine."* (el-Enbiya, 21/26-27); *"Kendilerine verdiği emirlerde Allah'a asla isyan etmeyip ne emir verilirse onu yaptıklarına."* (et-Tahrim, 66/6); *"Ona ibadete karşı büyüklenmeyip usanmadıklarına, gece ve gündüz (Allah'ı) aralıksız tesbih ettiklerine."* (el-Enbiya, 21/19-20) ve asla usanmayıp, emirlere karşı gelmediklerine kesin olarak iman etmek ve bunu ifade etmektir.
S. Yüce Allah'ın kendilerini yapmak üzere hazırladığı işler ve onlara verdiği görevler itibariyle bazı türlerini sayabilir misiniz?
C. Onlar bu özellikleri itibariyle pekçok kısımlara ayrılırlar. Kimileri peygamberlere vahyi ulaştırmakla görevlidirler. Bu er-Ruhu'l-Emin Cibril *Aleyhisselam*'dır. Kimileri yağmur ile görevlidir. Bu da Mikail *Aleyhisselam*'dır.[90][90] Kimileri Sura üfürmekle görevlidir.[91][91] Bu da İsrafil *Aleyhisselam*'dır. Kimileri ruhları almakla görevlidir, bu da ölüm meleği[92][92] ile yardımcılarıdır. Kimileri kulların amelleri üzerinde görevlidirler. Bunlar da Kiramen Kâtibîn diye bilinirler.[93][93] Kimileri Allah'ın kullarını önlerinden, arkalarından korumakla görevlidirler ki bunlar da el-Muakkibat[94][94] diye bilinirler. Kimileri cennet ile ve nimetleriyle görevlidir.[95][95] Bunlar da Rıdvan ve beraberindekilerdir. Kimileri cehennem ateşi ve azabı ile görevlidir. Bunlar da Mâlik[96][96] ve onun beraberindeki diğer Zebânilerdir. Bunların başları ondokuz tanedir. Kimileri de kabir fitnesi ile görevlidirler. Bunlar da Münker ve Nekîr[97][97] diye bilinirler. Kimileri Arşı taşıyanlardır[98][98], kimileri el-Kerrubiyyûn diye bilinir.[99][99] Kimileri rahimlerde bulunan nutfelerin şekillenmesiyle ve onlar hakkında ilahi iradeyi yazmak ile görevlidirler.[100][100] Kimileri el-Beytu'l-Ma'mûr'a giren meleklerdir. Bunlardan her gün yetmişbin melek oraya girer, sonra da bir daha oraya girmek için o kimselere sıra gelmez.[101][101] Kimileri zikir meclislerini takip eden gezgin meleklerdir.[102][102] Kimileri saflar halinde aralıksız kıyamda dururlar. Kimisi rükû' ve secdede olup, başlarını kaldırmazlar. Bunların dışında bulunan melekler de vardır.

---

[89][89] Muslim, VIII, 226; Müsned, VI, 153, 168
[90][90] Bk. Müsned, I, 274
[91][91] Bk. Tirmizî, V, 372-373; Müsned, I, 326
[92][92] Bk. es-Secde, 32/11
[93][93] Bk. el-İnfitar, 82/10-12
[94][94] Bk. er-Ra'd, 13/11
[95][95] ez-Zümer, 39/73
[96][96] Bk. ez-Zuhruf, 43/77; el-Alak, 96/18; el-Müddessir, 74/34
[97][97] Bk. Buhârî, II, 102; Muslim, VIII, 161; Ebu Dâvûd, IV, 239; Nesâî, IV, 97; Müsned, III, 126, 233; Tirmizî, III, 383
[98][98] Bk. el-Hakka, 69/17
[99][99] Bk. Kurtubi Tefsiri, XV, 294. Müellif eş-Şeyh Hafız, Meâricu'l-Kabûl, II, 87
[100][100] Bk. Buhârî, IV, 78; Muslim, VIII, 44; Müsned, III, 397
[101][101] Bk. Buhârî, IV, 77; Muslim, I, 103-104; Muslim, I, 217; Müsned, IV, 207
[102][102] Bk. Muslim, VIII, 68; Müsned, II, 251

"Rabbinin ordularını ondan başka kimse bilmez ve o (Sekar) insanlar için ancak bir öğüttür." (el-Müddessir, 74/31)
Bu kısımları sözkonusu eden Kitab ve sünnetin nassları, bilinen nasslardır.

KİTAPLARA İMAN

S. Kitablara imanın delili nedir?
C. Bunun delilleri pek çoktur. Bazılarını zikredelim:
"Ey iman edenler! Allah'a, O'nun Rasûlüne, Rasûlüne indirdiği kitaba ve daha evvel indirdiği kitablara iman edin." (en-Nisâ, 4/136);
"Deyin ki: 'Biz Allah'a ve bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına indirilene, Musa'ya, İsa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rableri tarafından verilenlere iman ettik. Birini diğerinden ayırdetmeyiz. Biz ona teslim olmuşlarız." (el-Bakara, 2/136)
Bunların dışında daha pek çok âyet-i kerime vardır. Bu hususta da: *"De ki: 'Ben Allah'ın indirdiği bütün kitablara iman ettim.'"* (eş-Şura, 42/15) âyet-i kerimesi yeterlidir.
S. Bütün kitabların Kur'ân-ı Kerim'de adı geçmekte midir?
C. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bu kitabların bazılarının adını zikretmiştir. Bunlar Tevrat, İncil, Zebur, İbrahim ve Musa (ikisine de selam olsun)ya verilen sahifelerdir. Geri kalanları ise topluca sözkonusu edilmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah... O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Diridir ve kayyûmdur. O sana kitabı hak ile ondan öncekileri doğrulayıcı olarak indirdi. Tevrat ve İncil'i de indirdi. Bundan önce insanlara (birer) yol gösterici olarak." (Al-i İmran, 3/2-4)
"Davud'a da Zebur'u verdik." (en-Nisa, 4/163)
"Yoksa ona Musa'nın ve ahdine bağlı İbrahim'in sahifelerinde olan (şu hükümler) haber verilmedi mi?" (en-Necm, 53/37)
"Andolsun ki biz peygamberlerimizi apaçık delillerle gönderdik. Onlarla birlikte insanlar adaleti ayakta tutsunlar diye kitabı ve mizanı indirdik." (el-Hadid, 57/25)
Yüce Allah'ın bu kitablardan tafsilî olarak (ayrı ayrı) sözkonusu ettiklerine bizim de aynı şekilde tafsili olarak iman etmemiz gerekir. Toplu olarak sözkonusu ettiklerine de topluca iman etmemiz gerekir. Bu hususta yüce Allah'ın Rasûlüne emrettiği gibi söyleriz:
"De ki: 'Ben Allah'ın indirdiği bütün kitablara iman ettim.'" (eş-Şura, 42/15)
S. Yüce Allah'ın kitablarına iman etmenin anlamı nedir?
C. Bunların hepsinin yüce Allah tarafından indirilmiş olduğuna, yüce Allah'ın bunları gerçek anlamıyla kelâmı ile söylediğine kesin olarak iman ve tasdik etmek demektir. Bunların bir bölümü yüce Allah'tan arada elçi, melek aracılığı olmadan perde arkasından işitilmiştir. Kimisini de melek olan elçi, insan olan elçiye tebliğ etmiştir. Bunlardan kimisini de yüce Allah bizzat kendi eliyle yazmıştır:
"Allah bir insanla ancak (ya) vahiy yolu ile konuşur, ya bir perde arkasından, yahut bir elçi (melek) gönderip izniyle dilediğini vahyeder." (eş-Şura, 42/51)
Yüce Allah Musa *Aleyhisselam*'a şöyle buyurmuştur:
"Ey Musa, seni risaletlerimle ve (seninle) konuşmamla seçip insanlara üstün kıldım." (el-A'raf, 7/144)
"Ve Allah Musa ile (özel bir surette) konuştu." (en-Nisa, 4/164)
Yüce Allah Tevrat hakkında da şöyle buyurmuştur:
"Bir de ona levhalarda herşeye ait bir öğüt ve herşeye dair açıklamayı yazdık." (el-A'raf, 7/145)
İsa *Aleyhisselam* hakkında da şöyle buyurmuştur:
"Biz ona İncil'i de verdik." (el-Maide, 5/46) Yine yüce Allah: *"Davud'a da Zebur'u verdik."* (en-Nisa, 4/163) diye buyurmuştur.
Kitablardan daha önce tenzil (peyderpey indirme) lafzı ile de sözedilmişti.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim hakkında da şöyle buyurmaktadır:
"Fakat Allah sana indirdiği ile şahitlik eder ki o bunu kendi ilmi ile indirmiştir. Melekler de şehâdet ederler. Şahit olarak Allah yeter." (en-Nisa, 4/166)
"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'an olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik." (el-İsra, 17/106)
"Muhakkak bu (Kur'ân-ı Kerim) âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye kalbin üzere; apaçık bir arapça lisan ile." (eş-Şuara, 26/192-195)
Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Muhakkak ki kendilerine geldiğinde o zikri (Kur'ân'ı) inkâr edenler (bize gizli kalmazlar.) Halbuki o hiç şüphesiz eşsiz bir kitabtır. Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez. Çünkü o hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmedir." (Fussilet, 41/41-42)
Bunun dışında daha pek çok âyet-i kerime (kitablara imanın anlamını) açıklamaktadır.
S. Önce indirilmiş kitablara göre Kur'ân-ı Kerim'in konumu nedir?
C. Yüce Allah bu hususta şöyle buyurmaktadır:
"Biz sana da kitabı hak ile kendinden önce indirilen kitabları doğrulayıcı ve onlara karşı bir şahid olmak üzere indirdik." (el-Maide, 5/48)
"Bu Kur'ân'ın Allah'tan başkası tarafından uydurulması olacak bir şey değildir. Fakat o kendisinden öncekileri doğrulamakta ve o kitabları açıklamaktadır. Onda hiç şüphe yoktur, o âlemlerin Rabbindendir." (Yunus, 10/37)
"O (Kur'ân) uydurulan bir söz değildir. Fakat kendisinden önce olanları doğrulayıcı, insanlara gerekli herşeyin açıklayıcısı, iman edecek bir topluluk için de hidayet ve rahmettir." (Yusuf, 12/111)
Tefsir alimleri *"müheymin"* (el-Maide, 5/48'de; bir şahit) lafzı hakkında şunları söylemişlerdir: Kendisinden önceki kitablara karşı bir şahit, güvenilir bir ölçü ve onları doğrulayıcı anlamındadır. Yani Kur'ân-ı Kerim bu kitablardaki doğru hususları tasdik ederken, bu kitablarda ortaya çıkmış olan tahrifleri, değiştirmeleri ve değişiklikleri kabul etmez. Bu kitablar hakkında (yerine göre) hükümlerinin nesh olduğunu yahutta (yerine göre) hükümlerini takrir edip, kabul ettiğini hükmeder. Bundan dolayı ökçeleri üzerine dönüp gitmeyen kimseler arasında olup, önceki kitablara sımsıkı sarılan herkes bu kitaba boyun eğmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ondan önce kendilerine kitab verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: 'Biz ona iman ettik. Çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de müslümanlardan idik.'" (el-Kasas, 28/52-53) ve daha başka âyet-i kerimeler.
S. Bütün ümmetin Kur'ân'a karşı uyması gereken hususlar nelerdir?
C. Gizli ve açık Kur'ân'a tabi olmak, ona sımsıkı sarılmak ve onun hakkının gereklerini yerine getirmektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İşte bu, indirdiğimiz mübarek bir kitabtır. Öyleyse ona uyun ve (ona aykırılıktan) sakının ki merhamet olunasınız." (el-En'am, 6/155)
"Rabbinizden size indirilene uyun. Ondan başka velilere uymayın. Ne kadar az öğüt alıyorsunuz!" (el-A'raf, 7/3)
"Bir de kitaba sımsıkı sarılanlar ve namazı dosdoğru kılanlar(a gelince) şüphesiz biz, ıslah etmeye çalışanları mükâfatsız bırakmayız." (el-A'raf, 7/170)
Bu buyruklar bütün ilahi kitablar hakkında umumidir. Bu husustaki âyet-i kerimeler pek çoktur. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de yüce Allah'ın kitabı hakkında tavsiyede bulunarak: *"Allah'ın kitabını alınız ve ona sımsıkı sarılınız."*[103[103]] diye buyurmuştur.
Ali *Radıyallahu anh*'ın Peygamber efendimize merfu olarak (ondan naklederek) zikrettiği hadis-i şerif'te de şöyle buyurulmaktadır:
"Gerçek şu ki pek yakında birtakım fitneler başgösterecektir." Ben:
"Bu fitnelerden kurtulmanın yolu nedir ey Allah'ın Rasûlü?" diye sordum. O:

[103[103]] Muslim, VII, 122-123; Müsned, IV, 367; Darimi, II, 310

"Allah'ın kitabıdır..." diye buyurdu ve hadisin geri kalan bölümlerini nakletti.[104[104]]

S. Kitaba sımsıkı sarılmanın ve onun haklarını yerine getirmenin anlamı nedir?

C. Kitabı ezberlemek, okumak, gece-gündüz namazlarda onu okumak, âyetleri üzerinde düşünmek, helâlini helâl, haramını haram kabul etmek, emirlerine bağlanmak, yasakladıklarından uzak durmak, verdiği örneklerden ibret almak, kıssalarından öğüt almak, muhkem buyruklarıyla amel etmek, müteşabih buyruklarına teslimiyet göstermek, onun hududunu aşmamak, aşırıya kaçanların tahriflerine ve batılcıların anlamlarını saptırmalarına karşı gerekli müdafaaları yapmak, bütün anlamlarıyla bu kitaba nasihatçi konumunda olmak (buyruklarının gereğini samimiyetle yerine getirmek)[105[105]] ve basiret üzere buna davet etmektir.

S. Kur'ân'ın mahlûk (yaratılmış) olduğunu söyleyen kimselerin hükmü nedir?

C. Kur'ân harfleri ve manaları itibariyle yüce Allah'ın gerçek anlamı ile kelâmıdır. Onun kelâmı anlamlar dışarda tutularak sadece harfler olmadığı gibi, harfler dışarda tutularak sadece anlamlar da değildir. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'i sözlü söyleyerek konuşmuş, onu peygamberine vahiy yoluyla indirmiş, müminler ona gerçek olarak iman etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim her ne kadar ellerle yazılıp, dillerle okunsa, kalblerde ezberlenip, kulaklarla dinlense, gözler onu görse de bu haller onu Rahman olan Allah'ın kelamı olmanın dışına çıkartmazlar. Eller, mürekkep, kalemler, kağıtlar yaratılmıştır fakat bunların yazdıkları (Kur'ân) mahlûk değildir. Diller, sesler yaratılmıştır, fakat farklılıklarına rağmen bunların okudukları (Kur'ân) mahlûk değildir. Kalbler (hafızalar) mahluktur fakat bunların ezberledikleri (Kur'ân) mahlûk değildir. Duyan kulaklar mahluktur fakat bu kulakların duydukları (Kur'ân) mahlûk değildir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz o, oldukça şerefli bir Kur'ân'dır. Korunan bir kitabtadır." (el-Vâkıa, 56/77-78)

"Aksine o kendilerine ilim verilmiş olanların göğüslerinde (hıfzedilmiş) apaçık âyetlerdir. Ayetlerimizi ancak zalim olanlar bile bile inkâr eder." (el-Ankebut, 29/49)

"Rabbinin kitabından sana vahyolunanı oku. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur." (el-Kehf, 18/27)

"Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, ona eman ver; ta ki Allah'ın kelâmını dinlesin." (et-Tevbe, 9/6)

İbn Mesud *Radıyallahu anh* dedi ki: "Mushafa devamlı bakınız."[106[106]]

Bu hususta nasslar sayılamayacak kadar çoktur. Kur'ân yahut Kur'ân'ın bir bölümü mahlûktur diyen bir kimse, kişiyi İslam'dan büsbütün çıkartan türden olan en büyük küfür ile kâfir olur.[107[107]] Çünkü Kur'ân yüce Allah'ın kelâmıdır. Ondan gelmiştir, ona dönecektir. Allah'ın kelâmıdır ve sıfatıdır. Allah'ın sıfatlarından herhangi birisinin mahluk olduğunu söyleyen bir kimse kâfir bir mürteddir. Ona İslama dönmesi teklif edilir, eğer dönerse mesele yok. Aksi takdirde müslümanların ahkâmından onun lehine herhangi bir hüküm sözkonusu olmaksızın kâfir olarak öldürülür.

S. Kelam zatî bir sıfat mıdır? Fiilî bir sıfat mıdır?

C. Kelâm sıfatının yüce Allah'ın zatı ile ilgisi ve onun bu sıfat ile nitelenmesi itibariyle kelam yüce Allah'ın ilmi gibi, O'nun zatının sıfatlarındandır. Hatta kelam sıfatı yüce Allah'ın ilmi kabilindendir. O kelamını ilmiyle indirdiği gibi, ne indirdiğini en iyi de bilendir.

[104[104]] Tirmizî, V, 172; Darimi, II, 313. Hadis buralarda zikredilen senediyle zayıftır.

[105[105]] "Yüce Allah'ın kitabına nasihat etmek" ifadesiyle Muslim'in rivayet ettiği hadise işaret etmektedir. Buna göre Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*: *"Din nasihattir."* diye buyurunca ashab: Kime diye sordu. Peygamber şöyle buyurdu: *"Allah'a, kitabına, rasülüne, müslümanların önderlerine (imam ve yöneticilerine) ve onların hepsine"* diye buyurdu. Muslim, I, 53; Nesâî, VII, 156; Müsned, IV, 102...

[106[106]] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, VII, 165 zayıf olduğu kaydıyla.

[107[107]] Kur'ân'ın yaratılmış olduğunu kabul eden Cehmiye'nin tekfir edileceği, seleften bir topluluktan rivayet edilmiş bir görüştür. Ahmed b. Hanbel, İbnu'l-Mübarek, Süfyan es-Sevri, el-Hasen b. İsa, Süfyan b. Uyeyne, Veki b. el-Cerrah, Hammad b. Zeyd, Mutemir b. Süleyman, Abdu'r-Rahman b. Mehdi, Yezid b. Harun ve başka pekçok kimse bunlardandır. Bk. İmam Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, es-Sünne, I, 103-123

Kendi meşiet ve iradesi ile konuşması itibariyle de kelam O'nun fiilî sıfatlarındandır. Nitekim Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Allah bir emri vahyetmeyi murad ettiği vakit vahiy ile konuşur (kelâm söyler)..."[108[108]]
Bundan dolayı selef-i salih -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- kelam sıfatı hakkında şöyle demişlerdir: Kelam sıfatı aynı zamanda hem zatî, hem fiilî bir sıfattır. Şanı yüce Allah ezelden ebede kadar kesintisiz olarak kelam sıfatına sahiptir. Onun bizzat kelam söylemesi de, başkası ile konuşması da meşieti ve iradesi ile olur. O dilediği takdirde ve dilediği zaman, dilediği şekilde, dilediği kimselerin duyacağı bir kelam ile konuşur. Onun kelamı, onun sonsuz bir sıfatıdır:
"De ki: 'Rabbimin sözleri için denizler mürekkep olsa, buna yardımcı olarak bir o kadar daha katsak Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenir." (el-Kehf, 18/109)
"Eğer yerde olan bütün ağaçlar kalem olsa ve deniz de, ardından yedi deniz daha ona katılsa yine de Allah'ın sözleri tükenmezdi." (Lukman, 31/27)
"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur, O herşeyi işitendir, hakkıyla bilendir." (el-En'âm, 6/115)
S. "Vâkıfe" diye bilinenler kimlerdir? Bunların hükmü nedir?
C. Vâkıfe diye bilinenler Kur'ân hakkında: Biz o Allah'ın kelamıdır da demeyiz, mahluk olduğunu da söylemeyiz diyen (ve böylelikle kararsız kalan) kimselerdir. İmam Ahmed -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle demektedir: "Bunlardan olup da kelam ilmini güzelce bilen bir kimse cehmiyyedendir. Bu ilmi doğru dürüst bilmeyip, aksine basit bir cehaletin etkisiyle söylüyorsa, ona karşı gerekli açıklamalarla deliller arzedilir. Eğer tevbe edip onun yüce Allah'ın yaratılmamış kelamı olduğuna iman ederse mesele yok. Aksine böyle bir kimse cehmilerden de daha kötüdür."
S. "Benim Kur'ân'ı telaffuzum mahluktur" diyenin hükmü nedir?
C. Bu ifadenin olumsuz veya olumlu şekliyle mutlak olarak kullanılması caiz değildir. Çünkü "lafız" kulun fiili olan telaffuz ile, Kur'an'ın kendisi olan telaffuz edilen şeyi bir arada ifade eden ortak (müşterek) bir tabirdir. Buna göre: Benim Kur'an'ı telaffuz etmem mahluktur, diyen bir kimsenin bu ifadesi, ikinci manayı da kapsar ve bu cehmiyenin kanaati demektir. Eğer mahluk olmadığını söyleyecek olursa, bu sefer kulun fiili olan birinci manayı da kapsar. Bu da İttihadilerin bid'atidir. Bundan dolayı selef-i salih -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- şöyle demişlerdir: Her kim benim Kur'an'ı telaffuzum mahluktur diyecek olursa, o cehmiyedendir. Her kim de mahluk değildir derse o da bid'atçidir.

PEYGAMBERLERE İMAN

S. Peygamberlere imanın delili nedir?
C. Kitab ve sünnetten peygamberlere inanmanın delilleri pek çoktur. Yüce Allah'ın şu buyrukları bunlar arasında yer alır:
"Şüphe yok ki Allah'a ve peygamberlerine kâfir olanlar, bir de Allah ve peygamberlerinin arasını ayırmak isteyenler ve: 'Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz' diyenler, böylece bunun (küfür ve imanın) arasında bir yol tutmaya yeltenenler, işte onlar gerçek kafirlerin ta kendileridirler. Biz o kafirlere alçaltıcı bir azab hazırlamışızdır. Allah ve peygamberlerine iman edip, onlardan birini diğerinden ayırmayanlara ise, işte onlara ecirlerini verecektir." (en-Nisâ, 4/150-152)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* da: *"Allah'a ve rasûllerine iman ettim."*[109[109]] diye buyurmaktadır.
S. Peygamberlere imanın anlamı nedir?

[108[108]] İbn Huzeyme, Kitabu't-Tevhid, I, 348
[109[109]] Buhârî, VII, 112; Muslim, VIII, 192; Ebu Dâvûd, IV, 120; Müsned, I, 396, II, 148, III, 368

C. Yüce Allah'ın her ümmete kendi aralarından kendilerini bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeye ve O'nun dışında ibadet olunan bütün varlıkları red ve inkâr etmeye çağıran bir rasul gönderdiğine, onların hepsinin doğru sözlü, iyi, doğru yolda, şerefli ve sözlerinde duran, yüce, iyi, takva sahibi ve her bakımdan güvenilir, hidayet üzere, hidayete ileten kimseler olduklarına kesin olarak inanmaktır.
Yüce Allah onları apaçık delillerle, göz kamaştırıcı belgelerle göndermiş olduğuna, Rableri tarafından desteklenmiş olduklarına, Allah'ın kendileriyle göndermiş olduğu herşeyi eksiksiz tebliğ ettiklerine, hiçbir şeyi gizlemeyip, herhangi bir değişiklik yapmadıklarına, kendiliklerinden ona bir harf dahi katmayıp, bir harf kadarını dahi eksiltmediklerine kesinlikle inanmaktır.
"Peygamberler üzerinde apaçık tebliğden başka bir görev var mı?" (en-Nahl, 16/35)
Onların hepsinin apaçık hak üzere olduklarına, yüce Allah'ın İbrahim'i halil (candan dost) edindiğine[110[110]] Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'i da aynı şekilde halil edindiğine[111[111]], Musa ile özel bir şekilde konuştuğuna[112[112]], İdris'i pek yüksek bir mekâna yükselttiğine[113[113]], İsa'nın Allah'ın kulu ve rasulü, Meryem'e ilka ettiği bir sözü ve kendisinden bir ruh olduğuna[114[114]], yüce Allah'ın onların kimisini kimisinden üstün kılarak kimilerini derecelerle yükselttiğine[115[115]], iman etmektir.
S. Verdikleri emir ve yasaklar itibariyle peygamberlerin davetleri ittifak halinde midir?
C. İbadetin aslı ve temelini teşkil eden hususta onların ilklerinden, sonuncularına kadar davetleri ittifak halindedir. Bu esas ise itikad, söz ve amel itibariyle ibadetin bütün yönlerinin yalnızca Allahu Teala'ya yapılması ve onun dışında kendilerine ibadet olunan bütün varlıkların reddedilmesi suretiyle tevhid edilmesidir.
İbadet olarak yapılan farzlara gelince, birileri hakkında farz kılınan namaz, oruç vb. ibadetler başkaları hakkında farz olmayabilir. Birileri için haram kılınan bir şey, diğerleri için helal kılınabilir. Bu da yüce Allah'ın bir imtihanıdır:
"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek için (bunları takdir buyurdu)" (el-Mülk, 67/2)
S. Sözü geçen ibadetin esası hususunda peygamberlerin ittifak halinde olduklarının delili nedir?
C. Yüce Allah'ın kitabında buna dair deliller: Toplu ve tafsilâtlı olmak üzere iki türlüdür.
Toplu delile örnek olarak şu buyrukları hatırlatabiliriz:
"Andolsun ki biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının.' diye bir peygamber göndermişizdir." (en-Nahl, 16/36)
"Senden önce gönderdiğimiz herbir peygambere mutlaka şunu vahyederdik: 'Benden başka ilâh yoktur. O halde yalnız bana ibadet edin.'" (el-Enbiya, 21/25)
"Senden önce gönderdiğimiz peygamberlere sor: Rahmandan başka ibadet edilecek ilahlar kılmış mıyız?" (ez-Zuhruf, 43/45)
Tafsilatlı delillere örnek olarak da yüce Allah'ın şu buyruklarını hatırlatabiliriz:
"Andolsun ki Nuh'u kavmine gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hiç korkmaz mısınız?" (el-Mu'minun, 23/23)
"Semud kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin, Sizin O'ndan başka hiçbir ilahınız yoktur.'" (Hud, 11/61)
"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u gönderdik. 'Ey Kavmim dedi, Allah'a ibadet edin sizin ondan başka hiçbir ilahınız yoktur.'" (Hud, 11/50)

110[110] Bk. en-Nisa, 4/25;
111[111] Bk. Muslim, VII, 8; Tirmizî, V, 606; İbn Mâce, I, 36; Müsned, I, 377
112[112] Bk. en-Nisa, 4, 164
113[113] Bk. Meryem, 19/56-57
114[114] Bk. en-Nisa, 4/171
115[115] Bk. el-Bakara, 2/253

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet edin. Ondan başka hiçbir ilahınız yoktur.'" (Hud, 11/84)
"Hani İbrahim babasına ve kavmine: 'Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım' demişti. 'Ancak beni yaratan müstesna...'" (ez-Zuhruf, 43/26-27)
Mûsâ *Aleyhisselam* da şöyle demişti:
"Sizin ilahınız ancak kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır. İlmi herşeyi kuşatmıştır." (Taha, 20/98)
"Halbuki Mesih: 'Ey İsrailoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin.' demişti. Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa, hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir." (el-Maide, 5/72)
"De ki: 'Ben ancak bir uyarıcıyım, bir ve tek, kahhar (her engele rağmen hükmünü dilediği gibi yerine getiren) Allah'tan başka hiçbir ilâh da yoktur." (Sad, 38/65) ve daha benzeri pek çok âyet-i kerime.
S. Helâl ve haram gibi fer'î hususlarda şeriatleri arasında farklılık bulunduğunun delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyruğudur:
"Sizden herbiriniz için bir şeriat ve bir yol tayin ettik. Eğer Allah dileseydi, elbette hepinizi bir ümmet yapardı; fakat O size verdiği (şeriatler) ile sizi imtihan etmek istedi. Öyleyse hayırlı işlere koşuşun." (el-Maide, 5/48)
İbn Abbas *Radıyallahu anh* dedi ki: "Bir şeriat ve bir yol" buyruğundan kasıt, gidilen ve izlenen ayrı yollar demektir. Mücahid, İkrime, Hasan-ı Basri, Katade, ed-Dahhak, es-Süddi, Ebu İshak es-Sebîî de hep böyle açıklamışlardır.
Sahih-i Buhari'de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir:
"Biz peygamberler topluluğu baba bir, kardeşler gibiyiz. Dinimiz birdir."[116[116]]
Bununla Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem,* yüce Allah'ın herbir rasûl ile gönderdiği ve indirdiği her kitabın muhtevasına yerleştirdiği tevhidi kastetmektedir. Şer'î hükümlere gelince emirler, yasaklar, helaller ve haramlar bakımından farklı farklıdır. *"O hanginizin daha güzel amelde bulunacağını denemek üzere"* (el-Mülk, 67/2) diye böyle yapmıştır.
S. Yüce Allah Kur'ân-ı Kerim'de bütün peygamberlerin kıssalarını sözkonusu etmiş midir?
C. Yüce Allah bizlere onlara dair haberlerden bize yetecek, bizim için öğüt ve ibret teşkil edecek kadarını anlatmış bulunmaktadır. Bu hususta O şöyle buyurmuştur:
"Kıssalarını sana daha önce anlattığımız peygamberlere de, kıssalarını sana (henüz) anlatmadığımız peygamberlere de (vahyettik)." (en-Nisa, 4/164)
Bu bakımdan bizler de yüce Allah'ın haklarında etraflı bilgi verdiği bütün peygamberlere bu etraflı açıklamalara göre iman eder, toplu olarak bilgi verdiği kimselere de öylece iman ederiz.
S. Kur'an-ı Kerim'de kaç peygamberin adı sözkonusu edilmiştir?
C. Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de peygamberler arasından Âdem, Nuh, İdris, Hud, Salih, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub, Yusuf, Lut, Şuayb, Yunus, Mûsâ, Harun, İlyas, Zekeriya, Yahya, Elyesa, Zülkifl, Davud, Süleyman ve Eyyub'u; toplu olarak da Esbâtı (Yakub *aleyhisselam* ın oğullarını), İsa ve Muhammed (ona ve bütün peygamberlere selam olsun)'i sözkonusu etmiştir.[117[117]]
S. Rasûller arasından "ulu'l-azm" kimlerdir?
C. Bunlar beş kişidir. Yüce Allah kitabının iki ayrı yerinde onları sözkonusu etmiş bulunmaktadır.
Birincisi el-Ahzab suresinde yer alan şu buyruğudur:
"Hani biz peygamberlerden (özellikle de) senden, Nuh'dan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan ahidlerini almıştık..." (el-Ahzab, 33/7)
İkincisi ise eş-Şura suresindeki şu buyruğudur:

[116[116]] Buhârî, IV, 141-142; Muslim, VII, 96; Ebu Dâvûd, IV, 218; Müsned, II, 406, 437
[117[117]] Sözü geçen bu peygamberlerin onsekizi el-En'âm, 6/83-86'da, diğerleri ise el-Bakara, 2/31; el-A'raf, 7/65, 73-85'de; Meryem, 19/56; el-Enbiya, 21/85 ve el-Feth, 48/29. âyetlerde sözkonusu edilmişlerdir.

"O 'dini dosdoğru tutun, onda ayrılığa düşmeyin' diye dinden Nuh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim, Mûsâ ve İsa'ya tavsiye ettiğini, size de şeriat yaptı." (eş-Şura, 42/13)
S. İlk rasûl kimdir?
C. İnsanların ayrılıklara düşmesinden sonra rasûllerin ilki yüce Allah'ın şu buyruklarında da görüldüğü gibi Nuh *Aleyhisselam*'dır:
"Nuh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz gibi muhakkak biz sana da vahyettik." (en-Nisa, 4/163)
"Onlardan önce Nuh'un kavmi, onlardan sonra da güruhlar yalanladılar..." (el-Mu'min, 40/5)
S. Sözkonusu bu ayrılık ne zaman ortaya çıktı?
C. İbn Abbas *Radıyallahu anh* dedi ki: Nuh ile Âdem arasında on karn (nesil) geçmiştir. Hepsi de hak bir şeriat üzere idiler. Sonradan ayrılığa düştüler.
"Allah da peygamberleri müjdeleyici ve korkutucular olmak üzere gönderdi." (el-Bakara, 2/213)
S. Peygamberlerin sonuncusu kimdir?
C. Peygamberlerin sonuncusu (hatemü'n-nebiyyîn) Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'dir.
S. Buna delil nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Muhammed sizin adamlarınızdan hiç kimsenin babası değildir; fakat o Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur." (el-Ahzâb, 33/40)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Gerçek şu ki; benden sonra otuz tane yalancı ortaya çıkacak ve bunların herbirisi kendisinin peygamber olduğunu iddia edecektir. Oysa ben hatemü'n-nebiyyînim (peygamberlerin sonuncusuyum). Benden sonra peygamber yoktur."[118][118]
Sahih(-i Buhari ve Müslim) de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*, Ali *Radıyallahu anh*'a şunları söylemiştir: *"Senin bana göre durumun Harun'un Musa'ya göre durumu gibi olmasına razı değil misin? Şu kadar var ki; benden sonra bir peygamber gelmeyecektir."*[119][119] Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Deccal ile ilgili hadisinde şöyle buyurmuştur: "Ben hatemü'n-nebiyyînim (peygamberlerin sonuncusuyum) ve benden sonra peygamber gelmeyecektir."[120][120] Bunun dışında daha pek çok delil de vardır.
S. Peygamberimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'in diğer peygamberlerden farklı özellikleri nelerdir?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* efendimizin pekçok özelliği vardır. Bu hususa dair ayrı eserler de yazılmıştır. Bu özelliklerden birisi onun daha önce de belirttiğimiz gibi hatemu'n-nebiyyîn (son peygamber) olmasıdır. Bir diğeri yüce Allah'ın şu buyruğunu açıklarken de belirttiği gibi Adem evladının efendisi olmasıdır:
"İşte biz o peygamberlerin bazısını bazısına üstün kıldık. Allah onlardan kimisi ile söyleşmiş, kimisini de birçok derecelerle yükseltmiştir." (el-Bakara, 2/253)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de: *"Ben Adem evladının efendisiyim fakat öğünmüyorum."*[121][121] diye buyurmuştur.
Bir başka özelliği onun bütün insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilmiş olmasıdır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü (egemenliği) kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan... Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberiyim." (el-Araf, 7/158)
"Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeleyici ve korkutucu olarak gönderdik." (Sebe', 34/28)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:

---

[118][118] Ebu Dâvûd, IV, 98, 121; Tirmizî, IV, 498, 499; Müsned, V, 16, 41, 46
[119][119] Buhârî, IV, 208; Muslim, VII, 107; Müsned, I, 170-177
[120][120] Sözü geçen bu Deccal hadisini İmam Ahmed Müsned'inde (III, 79'da) kaydetmektedir.
[121][121] Tirmizî, IV, 622; Ebu Dâvûd, IV, 218; İbn Mâce, II, 1440; Müsned, I, 5

*"Bana, benden önce hiçbir kimseye verilmemiş beş özellik verilmiştir: Bir aylık mesafeden (düşmanımın kalbine) korku salınmak ile bana yardım olundu. Yeryüzü benim için hem mescid, hem de kendisiyle temizlenme aracı kılındı. Ümmetimden herhangi bir kimseye namaz nerede yetişirse, namazını kılıversin. Ganimetler bana helal kılındı. Halbuki benden önce kimseye helal kılınmamıştır. Bana şefaat verildi. Benden önce her bir peygamber özel olarak kendi kavmine gönderilirken, ben genel olarak bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."*122[122]

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ister yahudi, ister hristiyan olsun bu ümmetten (tebliğime muhatab olan insanlar arasından) kim beni duyar da sonra benimle gönderilene iman etmeden ölürse, mutlaka o kimse cehennemliklerden olur."123[123] Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in sözünü ettiğimiz bu özellikleri dışında başka özellikleri de vardır. Bunları ilgili buyruklardan tesbit etmek mümkündür.124[124]

S. Peygamberlerin mucizelerinin mahiyeti nedir?

C. Mucize (benzerinin meydana getirilmesi için) meydan okumakla birlikte olağan üstü bir hal olup, ona karşı çıkılabilme, durabilme imkanı da yoktur. Mucize ya gözle görülüp, kulakla duyulan türden maddi olur, kayanın içinden dişi devenin çıkması, asanın yılana dönüşmesi, cansızların konuşması ve benzerlerinde olduğu gibi. Ya basiret ile görülebilen manevi türdendir. Kur'an mucizesi gibi. Peygamberimiz *Sallallahu aleyhi vesellem*'e bu türlerin hepsinden de mucize verilmiştir. Ondan önceki peygamberlerin herbirisine verilen bütün mucizelerin daha büyük bir benzeri mutlaka bizim peygamberimize de verilmiştir. Hissedilen maddi mucizelerden bazıları: Ayın yarılması125[125], kütüğün Peygamber efendimize özlem duyarak inlemesi126[126], Peygamberin şerefli parmakları arasından suyun kaynaması127[127], pişmiş koyunun kolunun konuşması128[128], yemeğin tesbih getirmesi129[129] ve buna benzer sahih haberlerin mütevatiren bildirdiği pekçok mucize. Fakat bu mucizeler de diğer peygamberlerin dönemlerinin sona ermesiyle birlikte geçip giden mucizelerde olduğu gibi geçip gitmiştir, geriye sadece onlar ile ilgili anlatılanlar kalmıştır. Ancak Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in ebedi kalıcı mucizesi akıllara durgunluk veren, özellikleri, bitmek tükenmek bilmeyen, *"önünden de, arkasından da batıl kendisine erişmeyen, hikmeti sonsuz, her hamde layık olan (Allah) tarafından indirilmiş bulunan" (Fussilet, 41/42)* bu Kur'ân-ı Kerim'dir.

S. Kur'ân'ın İ'câzının (mucize oluşunun) delili nedir?

C. Buna delil Kur'ân-ı Kerim'in yirmi üç yıldan daha uzun bir süre inmeye devam etmesi ve söz söyleme kudreti en yüksek, konuşmaları en belağatli, açıklamaları en üstün mertebede bulunan insanlara şu buyruklarıyla meydan okumuş olmasıdır:

"Eğer doğru söyleyenler iseler haydi onun gibi bir söz getirsinler." (et-Tûr, 52/34)

"Öyleyse haydi siz de onun gibi uydurma on sure getirin." (Hud, 11/13)

"Öyleyse eğer doğru söyleyenler iseniz siz de onun benzeri bir sûre getirin." (Yunus, 10/38)

Onlar mümkün olan her yolla onu reddetmek için olanca gayret sahibi olmakla birlikte böyle bir işi yapamadılar, kalkışamadılar. Oysa o Kur'ân'ın harfleri, kelimeleri, onların karşılıklı konuşmalarında kullandıkları sözlerle aynı türden idi. Onlar bu alanda birbirleriyle yarışıyor, birbirlerine karşı öğünüyorlardı. Daha sonra Kur'ân-ı Kerim onlara benzerini meydana

---

122[122] Buhârî, I, 86, 113; Muslim, II, 63; Darimi, II, 142

123[123] Muslim, I, 2; Müsned, II, 307

124[124] Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in pekçok özelliği bulunmaktadır. Fethu'l-Bari müellifi bunlardan onyedi tanesini saymaktadır. Bk. Fethu'l-Bari, I, 436-439

125[125] Muslim, VIII, 132-133; Müsned, I, 377, 447, III, 275, 278

126[126] Buhârî, IV, 173-174; Tirmizî, II, 379; Nesâî, III, 212; Darimi, I, 22, 26; Müsned, I, 249, 267, III, 295, 300, 306

127[127] Buhârî, IV, 169; Tirmizî, V, 596; Nesâî, I, 60; Müsned, III, 123, 147... Muvatta, I, 53-54

128[128] Darimi, I, 35; Ebu Dâvûd, IV, 173, 175

129[129] Buhârî, IV, 171; Tirmizî, V, 597; Darimi, I, 22; Müsned, I, 460, II, 451

getirmekten âciz kaldıklarını ve böylelikle Kur'ân'ın İ'cazının (mucize oluşunun) açıkça ortaya çıktığını yüksek sesle ilan etti:
"De ki: 'Andolsun bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek için insanlar ve cinler biraraya toplansalar, birbirine yardımcı olsalar dahi yine benzerini getiremezler.'" (el-İsra, 17/88)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Herbir peygambere mutlaka insanların benzerini görerek iman edebilecekleri birtakım mucizeler verilmiştir. Bana verilen ise yüce Allah'ın bana vahyettiği bir vahiydir. Bundan dolayı kıyamet gününde o peygamberler arasında kendisine uyanları en çok olan kişinin ben olacağımı ümit ederim."[130[130]]
İnsanlar Kur'ân-ı Kerim'in lafızları, manaları, geçmişlere dair haberleri ve gaybi geleceğe dair haberleri ile ilgili olması bakımından Kur'ân'ın İ'caz yönlerine dair pekçok eserler yazmışlardır. Fakat bu yaptıkları ile ancak bir kuşun deryadan gagasıyla alabildiği bir miktar kadarını ortaya koyabilmişlerdir.

ÂHİRETE İMAN

S. Kur'an-ı Kerim'den âhiret gününe imanın delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Muhakkak ki bize kavuşacaklarını ummayanlar, dünya hayatıyla yetinip, ona bağlananlar ve (bunca) âyetlerimizden habersiz bulunanlar (var ya) işte onların kazandıkları yüzünden varacakları yer ateştir." (Yunus, 10/7-8)
"Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa, bilsin ki muhakkak Allah'ın belirlediği vade elbette gelecektir." (el-Ankebut, 29/5)
"Şüphesiz va'dolunduğunuz elbette doğrudur ve şüphesiz ki din (hesab ve amellerin karşılıklarının görülmesi) elbette gerçekleşecektir." (ez-Zâriyat, 51/5-6)
"Elbette kıyamet mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüphe yoktur." (el-Mu'min, 40/59) ve daha başka pek çok âyet-i kerime.
S. Âhiret gününe imanın anlamı nedir ve onun kapsamına neler girer?
C. Âhiret gününe imanın anlamı onun kaçınılmaz olarak geleceğine inanmak ve buna uygun olarak gereğince amel etmek demektir. Kıyâmetin kopmasından önce kaçınılmaz olarak ortaya çıkacak kıyametin büyük ve küçük alâmetlerine iman, ölüme, ölümden sonra kabir sorgusu, azab ve nimetine, Sûra üfürüleceğine, yaratılmışların kabirlerinden çıkacaklarına, kıyametin durak (hesap) yerindeki dehşetli ve korkulu hallere, mahşer ile ilgili tafsilatlı hususlara, sahifelerin (amel defterlerinin) açılacağına, mizanların ve sıratın ortaya konulacağına, havza, şefaate ve diğer hususlara, cennete ve en yüksek mertebesi yüce Allah'ın yüzüne bakmak olan nimetlerine, cehenneme ve en ileri derecesi yüce Allah'ı görmek nimetinden gözlerinin perdeli olması hali olan azabına iman etmek, âhirete imanın kapsamı içerisindedir.
S. Bir kimse kıyametin ne zaman kopacağını bilebilir mi?
C. Kıyametin kopması yüce Allah'ın, ilmini sadece kendisine tahsis ettiği gaybın anahtarlarındandır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Saatin (kıyametin ne zaman kopacağının) ilmi muhakkak Allah'ın nezdindedir. Yağmuru O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilemez..." (Lukman, 31/34)
"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını sorarlar. Deki: 'Onun bilgisi Rabbimin yanındadır, onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklerde ve yerde ağır basmıştır. O size ancak ansızın gelir.'" (el-A'raf, 7/187) ile ondan sonraki âyet-i kerime ve yüce Allah'ın şu buyrukları gibi:

[130[130]] Buhârî, VI, 97; Muslim, I, 92; Müsned, II, 341, 451

"Sana kıyamet hakkında onun ne zaman kopacağını sorarlar. Sen nerede, ona dair bilgi vermek nerede? Ona dair nihai bilgi ancak Rabbine aittir..." (en-Nâziât, 79/42-44)
Cebrail *Aleyhisselam* Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'e:
"Bana kıyametten haber ver" deyince, Peygamber:
"Ona dair kendisine soru sorulan kişi soru sorandan daha bilgili değildir." diye cevap vermiş ve kıyametin alâmetlerini sözkonusu etmiştir. Bir rivayete göre de: *"Kıyamet Allah'tan başka hiç kimsenin bilmediği beş husus arasında yer alır"* diye buyurmuş ve az önceki âyet-i kerimeyi okumuştur.
S. Kur'ân-ı Kerim'deki buyruklar arasında kıyamet alâmetlerine misal var mıdır?
C. Yüce Allah'ın şu buyrukları örnek olarak hatırlanabilir:
"Onlar kendilerine meleklerin gelmesinden yahut Rabbinin gelmesinden, yahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesinden başkasını mı bekliyorlar? Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez." (el-En'âm, 6/158)
"O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir dâbbe (canlı bir yaratık) çıkartırız. Onlara: 'İnsanlar âyetlerimize inanmıyorlardı.' diye söyler." (en-Neml, 27/82)
"Nihayet Yecuc ile Mecuc('ün üzerleri) açılıp her yüksekçe tepeden hızlıca indiklerinde ve gerçek vaad (olan kıyamet) yaklaştığında..." (el-Enbiyâ, 21/96-97)
"O halde gökyüzünde besbelli bir dumanın geleceği günü bekle..." (ed-Duhan, 44/10)
"Ey insanlar! Rabbinizden sakının! Çünkü kıyametin sarsıntısı büyük bir şeydir..." (el-Hac, 22/1) diye başlayan âyetler ve bunlardan başkaları...
S. Sünnet-i seniyyeden kıyamet alâmetlerine örnek verebilir misiniz?
C. Güneşin batıdan doğması[131][131], dâbbe[132][132], deccal[133][133] ve daha başka birtakım olayları belirten hadisler ile İsa *Aleyhisselam*'ın nüzulü ile ilgili hadisler[134][134], Ye'cuc ile Me'cuc'un çıkması ile ilgili hadisler[135][135] bunlara örnektir.
Aynı şekilde dumana[136][136], mü'min herbir kişinin canını alacak rüzgarın geleceğine[137][137], ortaya bir ateşin çıkacağına[138][138], birtakım kara parçalarının yere geçeceğine dair hadisler[139][139] ve daha başkaları bu alametlerden sözetmektedir.
S. Ölüme iman etmenin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Size vekil kılınan ölüm meleği sizin ruhunuzu alır, sonra da Rabbinize döndürüleceksiniz.'" (es-Secde, 32/11)
"Her can ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz verilecektir." (Âl-i İmran, 3/185)
Yüce Allah peygamberine hitaben şöyle buyurmaktadır:
"Muhakkak sen de öleceksin, hiç şüphesiz onlar da öleceklerdir." (ez-Zümer, 39/30)
"Senden önce hiçbir beşere ebedilik vermedik. Sen ölürsen eğer onlar ebedi mi kalacaklar?" (el-Enbiya, 21/34) *"Onun (yerin) üzerindeki her canlı fanidir. Celal ve ikram sahibi Rabbinin vechi (zatı) ise kalıcıdır."* (er-Rahman, 55/26-27)
"Onun vechinden (zatından) başka herşey helak olacaktır." (el-Kasas, 28/88)

---

[131][131] Muslim, I, 95; Ebu Dâvûd, IV, 114; İbn Mâce, II, 1347; Müsned, II, 164, 201,324, 337; Tirmizî, IV, 479
[132][132] Bu hadislerden birisi de Huzeyfe b. Esid el-Ğıfari'nin rivayet ettiği bir hadis olup, bunu Muslim, VIII, 178, 180'de zikretmektedir. Ayrıca Tirmizî, IV, 477; Ebu Dâvûd, IV, 114-115; İbn Mâce, II, 1347; Müsned, IV, 6. Ayrıca bk. II, 295 ile II, 164
[133][133] Bir önceki nota bakınız.
[134][134] Huzeyfe b. Esid'in hadisinin kaynaklarından başka ayrıca bk. Buhârî, IV, 143; Muslim, I, 93
[135][135] Az önce anılan Huzeyfe hadisinden başka Buhârî, VIII, 104; Muslim, VIII, 165
[136][136] Huzeyfe'nin rivayet ettiği hadis ve kaynakları.
[137][137] Muslim, I, 76, VIII, 197-198; Tirmizî, IV, 510; Müsned, IV, 181, 182; İbn Mâce, II, 1356.
[138][138] Kaydedilen Huzeyfe b. Esid hadisinden başka Buhârî, VIII, 100; Muslim, VIII, 180
[139][139] Bu husustaki hadislerden birisi de az önce değinilen Huzeyfe b. Esid'in rivayet ettiği hadistir.

"Asla ölmez hayy (diri) olan (Allah)a dayan." (el-Furkan, 25/58) ve daha başka âyet-i kerimeler.
Bu hususta sayılamayacak kadar da pek çok hadis-i şerif vardır. Ayrıca durumun böyle olduğu gözle görülen bir husustur. Bunu bilmeyen kimse yoktur, ölüm hakkında herhangi bir şüphe ve tereddütte bulunmamaktadır. Fakat belki inat ve hakka karşı büyüklenmek onu inkâra götürebilir.
Ölüme ve ondan sonraki hallere imanın gereğince ancak Allah'ın ihlasa erdirilmiş ihlaslı kulları amel edebilir.
Bizler ölen yahut öldürülen ya da herhangi bir sebeple hayatı sona eren herkesin eceli ile öldüğüne ve onun ecelinden hiçbir şeyin eksiltilmediğine iman ederiz. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Her biri belirli bir süreye kadar akıp gider." (er-Rad, 13/2)
"O ecelleri gelince ne bir an geri bırakabilirler, ne de ileri alabilirler." (el-A'raf, 7/34)
S. Kabir sorgusunun nimet ve azabının Kitab-ı kerimden delili nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyrukları buna delildir:
"Asla! Bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların önünde de diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır." (el-Mu'minun, 23/100)
"Firavun hanedanını ise kötü azab kuşattı. Ateştir o, onlar sabah-akşam ona arzolunurlar. Kıyametin kopacağı günde: 'Firavun hanedanını azabın en şiddetlisine sokun' (denilecek)." (el-Mu'min, 40/45-46)
"Allah iman edenlere dünya hayatında da, ahirette de sağlam söz üzere sebat verir." (İbrahim, 14/27)
"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin ellerini uzatarak: 'Ruhlarınızı çıkarın, Allah'a karşı haksız yere söylediklerinizden, O'nun âyetlerine karşı kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız.' derken bir görsen!" (el-En'âm, 6/93)
"Biz onları iki kere azaba uğratacağız. Sonra da büyük bir azaba döndürüleceklerdir." (et-Tevbe, 9/101) ve daha başka âyet-i kerimeler.
S. Sünnetten buna dair deliller nelerdir?
C. Bu husustaki sahih hadisler tevatür derecesine ulaşmıştır. Bunlardan birisi Enes *Radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis-i şeriftir. Buna göre Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kul kabrine yerleştirilip, arkadaşları onu bırakıp gittiklerinde, kendisi henüz ayaklarının seslerini duymakta iken ona iki melek gelir, onu (kabirde) oturtur ve ona şöyle derler: Sen -Muhammed Sallallahu aleyhi vesellem'i kastederek- bu adam hakkında ne diyordun? Mü'min kimse: Ben şehâdet ederim ki o Allah'ın kulu ve rasûlüdür, der. Melekler ona: Cehennemde kalacağın yere bir bak. Yüce Allah şimdi o kalacağın yerden bedel olarak cennetten sana bir yer vermiştir. O bu iki yeri de bir arada görür."
Katade dedi ki: Bize nakledildiğine göre kabrinde ona yeri genişletilir. -Sonra Enes'in naklettiği hadisi aktarmaya devam ederek- dedi ki:
"Münafık ile kafire gelince ona da: Sen bu adam hakkında ne diyordun? diye sorulur, o şöyle der: Bilmiyorum, ben insanların söylediklerini tekrarlıyordum. Ona hiçbir şey bilmez, anlamaz olasıca, denilir ve demirden balyozlarla ona indirilen bir darbe neticesinde öyle bir feryadı basar ki, insanlarla cinler dışında etrafındaki herkes onun bu feryadını duyar."[140[140]]
Abdullah b. Ömer *Radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis te buna delildir. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Sizden herhangi bir kimse öldüğü takdirde ona kalacağı yer sabah-akşam gösterilir. Eğer cennet ehlinden ise cennet ehlinden (birisi olarak), eğer cehennem ehlinden ise (cehennem

[140[140]] Enes'in rivayet ettiği hadis Buhârî ve Muslim tarafından rivayet edilmiş olup, kaynaklarına dair bilgi daha önce meleklere iman ile ilgili bahislerde gösterilmiş bulunmaktadır.

*ehlinden) birisi olarak ona yeri gösterilir ve: Ancak, Kıyamet gününde Allah seni tekrar dirilteceği vakte kadar senin kalacağın yer burasıdır, denilir."*141[141]
İki kabirden sözedilen hadiste de: *"Bu ikisine azab edilmektedir."*142[142] diye buyurmuştur. Ebu Eyyub el-Ensari *Radıyallahu anh* da rivayet ettiği hadiste şöyle demektedir: Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* güneşin battığı bir sırada dışarı çıktı da bir ses işitince: *"Yahudiler kabirlerinde azab görmektedirler."*143[143] diye buyurdu.
Esma *Radıyallahu anha*'nın rivayet ettiği hadiste de şöyle denilmektedir: "Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* hutbe irad etmek üzere ayağa kalktı. Kişinin fitneye (sorguya ve azaba) maruz kaldığı kabir fitnesini sözkonusu etti. Bunu sözkonusu edince, müslümanlardan bir uğultudur yükseldi."144[144]
Âişe *Radıyallahu anha* da dedi ki: "Ben bundan sonra Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in kıldığı her namazdan sonra mutlaka kabir azabından (Allah'a) sığındığını gördüm."145[145]
Küsûf (güneş tutulması) olayı ile ilgili hadiste de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* ashab-ı kirama kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretmiştir. Bütün bu hadis-i şerifler Sahih(-i Buhari)'de yer alır.146[146] Biz "es-Süllem" üzerine yazdığımız şerhde ashab-ı kiramdan bir topluluğun peygamberimize merfu olarak zikrettikleri yollardan sabit olmuş yaklaşık otuz hadisi kaydetmiş bulunuyoruz.147[147]
S. Kabirlerden çıkartılma (ba's)'nın delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra diriltilmekten yana şüpheniz varsa muhakkak biz sizi (Âdem'i) topraktan yarattık. Sonra (gelenleri) bir nutfeden, sonra sülük gibi kan emen bir kan parçasından, sonra şekli belli belirsiz bir çiğnem etten (yarattık). Size açıklayalım diye. Rahimlerde dilediğinizi belli bir zamana kadar durduruyoruz... Bu böyledir. Çünkü Allah hakkın ta kendisidir ve çünkü O ölüleri diriltir, Gerçekten O herşeye de güç yetirendir ve çünkü hiç şüphesiz kıyamet gelecektir. Onda hiç şüphe yoktur ve Allah muhakkak kabirdekileri diriltecektir." (el-Hac, 22/5-7)
"Yaratıkları ilkin yoktan var eden, sonra da onu tekrar iade eden O'dur ve bu O'na göre daha kolaydır." (er-Rum, 30/27)
"İlk yaratmaya başladığımız gibi onu (yaratmayı) tekrar iade ederiz." (el-Enbiya, 21/104)
"İnsan: 'Ben öldükten sonra mı diriltilip, çıkartılacak mışım' der. (Peki) insan daha önce hiçbir şey değilken, gerçekten bizim kendisini yarattığımızı düşünmez mi?..." (Meryem, 19/66-67) ve devamı âyetler ile yüce Allah'ın şu buyrukları da delildir:
"İnsan hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyleyken o apaçık bir hasım olup çıkıyor. Kendi yaratılışını unutarak bize bir misal getirerek dedi ki: 'Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek?' De ki: 'Onları ilk defa yaratan kim ise O' onları diriltecektir." (Yasin, 36/77-79) ve surenin sonuna kadar diğer âyet-i kerimeler.
"Peki, göklerle yeri yaratmış ve onları yaratmaktan dolayı yorulmamış olan Allah'ın ölüleri diriltmeye de kadir olduğunu görmezler mi? Evet, muhakkak ki O, herşeye güç yetirendir..." (el-Ahkaf, 46/33) ve surenin sonuna kadar.
"Onun âyetlerinden biri de yeri kupkuru görmendir. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır ve kabarır. Onu dirilten şüphesiz ki ölüleri de diriltıcidir. Çünkü O herşeye kadirdir." (Fussilet, 41/39) ve daha başka pekçok âyet-i kerime.

141[141] Buhârî, IV, 85; Muslim, VIII, 160; Nesâî, IV, 106-107; Muvatta, I, 237; Müsned, II, 16, 113
142[142] Buhârî, I, 61, II, 103; Muslim, I, 166; Nesâî, IV, 106; Ebu Dâvûd, I, 6; Tirmizî, I, 102; İbn Mâce, I, 125; Müsned, I, 225; Darimi, I, 154
143[143] Buhârî, II, 102; Muslim, VIII, 161; Nesâî, IV, 102; Müsned, V, 419
144[144] Buhârî, II, 102; Nesâî, IV, 103
145[145] Buhârî, II, 102; Muslim, II, 92; Nesâî, IV, 105
146[146] Buhârî, II, 26; Muslim, III, 30; Nesâî, III, 133; Muvatta, I, 195; Darimi, I, 297
147[147] Bütün bu hadislerin Sahih'te bulunduğundan kastı Sahih-i Buhârî'dir. Az önce geçtiği üzere bunların çoğu ayrıca, Sahih-i Muslim'de de yer almaktadır.

Çoğunlukla yüce Allah buna yeryüzünü su ile diriltmeyi örnek olarak göstermektedir. Yer kurumuş ve ölmüş iken bitkiler ile sarsılır ve yeşeriverir (canlanır). Halbuki daha önce hareketsiz idi. İşte Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in el-Akilî tarafından nakledilen uzunca hadiste böyle bir örnek verdiğini görüyoruz. O şöyle buyurmaktadır:

"İlahın hakkı için yemin ediyorum, ister başkası tarafından öldürülüp yere yıkılmış olsun, ister defnedilmiş bir ölü olsun, yerin üzerinde kabri açılıp yarılmayacak hiçbir kimseyi bırakmayacaktır. Herkes başı tarafından harekete geçecek ve iyice oturacaktır. Rabbin: Halin ne? diye soracak. Çünkü O; -geçmişteki hayatı için-: bugünün dünü gibidir (sanki) Rabbim, diyecek. O bunu henüz ailesinden pek yeni ayrılmış zannıyla söyleyecek." Ben

"Ey Allah'ın Rasûlü dedim. Rüzgarlar, çürümüşlük ve yırtıcı hayvanlar bizleri paramparça etmişken Allah bizi nasıl toplayıp bir araya getirecek" Şöyle buyurdu:

"Ben sana bunun bir benzerini Allah'ın nimetleri arasından bildireyim. Sen yeryüzünü (üzerindeki bitkileri) çürümüş ve darmadağınık gördüğün vakit, bu bir daha canlanmaz dersin. Yüce Allah oraya semayı (yağmuru) gönderir. Aradan birkaç gün geçmeden sen yine orayı görürsen bu sefer her tarafın bir yudum su gibi olduğunu görürsün. İlahın hakkına yemin olsun ki, O sizleri yeryüzünün bitkilerini, suyun toplamasından daha ileri derecede biraraya getirip toplamaya daha bir muktedirdir. Bu sebeble sizler de yattığınız yerlerden çıkartılacaksınız..."[148[148]] Hadisi ve daha pek çok hadis-i şerif bunu göstermektedir.

S. Ölümden sonra dirilişi (ba'si) yalanlayan kimsenin hükmü nedir?

C. Böyle bir kimse yüce Allah'ı, kitablarını, rasûllerini inkâr eden bir kâfirdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kâfirler dediler ki: 'Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı gerçekten tekrar (kabirden) çıkartılır mıyız?" (en-Neml, 27/67)

"Eğer (iman etmeyişlerine) şaşıyorsan asıl şaşılacak olan onların: 'Acaba biz toprak olduktan sonra mı yeniden yaratılacağız' demeleridir. İşte Rabbine küfredenler bunlardır. Boyunlarında demir halkalar (olacak) olanlar da bunlardır. İşte cehennemlikler de bunlardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır." (er-Ra'd, 13/15)

"O kâfir olanlar öldükten sonra asla diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: 'Hayır, Rabbim hakkı için elbette diriltileceksiniz. Sonra da işlediğiniz mutlaka size haber verilecektir. Hem bu Allah'a göre pek kolaydır.'" (et-Teğabun, 64/7) ve daha başka pekçok âyet-i kerime.

Buhari ile Müslim'de yer alan rivayete göre Ebu Hureyre *Radıyallahu anh*, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir:

"Yüce Allah buyurdu ki: "Ademoğlu beni yalanladı, fakat o böyle bir şey yapma hakkına sahip değildir. Ademoğlu bana ağır sözler söyledi, fakat onun böyle yapmaması gerekirdi. Onun beni yalanlaması "beni ilkin yoktan var ettiği gibi tekrar beni asla yaratmayacaktır" demesidir. Halbuki tekrar yaratmak benim için onu ilk yaratmaktan daha zor değildir. Onun bana dil uzatmasına gelince "Allah evlat edindi" demesidir. Oysa ben bir ve tek olanım, samedim, ben doğurmadım ve doğurulmadım. Hiç kimse de bana denk değildir."[149[149]]

S. Sûr'a üfürmenin delili nedir ve Sûra kaç defa üfürülecektir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sûra üfürülmüş -Allah'ın diledikleri müstesna- göklerde ve yerde olanların hepsi çarpılıp yıkılmış olacakdır. Sonra ona ikinci bir defa üfürülür, o anda onlar ayağa kalkar, bakınırlar." (ez-Zümer, 39/68)

Bu âyet-i kerimede iki üfürüş (nefha)dan sözedilmektedir. Birincisi baygın düşmek içindir. İkincisi de ölümden sonra diriliş içindir.

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır:

"Sûr'a üfürüleceği günde -Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi de huzuruna küçülmüş olarak geleceklerdir." (en-Neml, 27/87)

148[148] Müsned, IV, 13-14.

149[149] Buhârî, VI, 95; Nesâî, IV, 112; Müsned, II, 317, 350;

Bu âyet-i kerimedeki "dehşetle korkma (feza')"ı baygın düşmek ile tefsir eden kimselere göre ez-Zümer suresindeki âyet-i kerimede sözü edilen birinci üfürüştür. Bunu Müslim'de yer alan ve şu ifadelerin de geçtiği hadis desteklemektedir:
"Sonra Sûra üfürülür. Onu işiten herkes mutlaka ona kulağını kabartır ve onu dinlemek üzere başını kaldırır. Onu duyacak ilk kişi develerinin su içtiği havuzu sıvayan bir kişi olacaktır. O kimse de (ölüp) baygın düşecek, insanlar da öylece bayılacaklardır. Daha sonra yüce Allah bir yağmur gönderir -ya da; indirir, dedi- *sanki bu hafif bir çisintiyi* -ya da bir gölgeyi; şüphe eden Şu'be'dir- *andıracaktır. Ondan insanların bedenleri bitecek, sonra Sûra ikinci defa üfürülecektir. Onlar da kalkıp etraflarına bakınacaklardır..."*[150[150]]
Dehşete kapılmayı baygın düşmekten başka bir şekilde açıklayanlara göre ise bu ilk iki nefhadan önce yapılacak üçüncü bir nefhadır. Bunu da Sûr ile alakalı uzunca hadisteki ifadeler desteklemektedir. Orada üç nefhadan sözedilmektedir. Birincisi feza' (korku ve dehşet) nefhası, ikincisi sa'ak (baygın düşüp ölme) nefhası, üçüncüsü ise âlemlerin Rabbi Allah'ın huzuruna kalkma nefhası olacaktır.
S. Kur'an-ı Kerim'de haşrden nasıl sözedilmektedir?
C. Kur'ân-ı Kerim'de haşredilmeyi sözkonusu eden âyet-i kerimeler pek çoktur. Yüce Allah'ın şu buyrukları bunlar arasında yer alır:
"Andolsun sizi ilk defa yarattığımız gibi yapayalnız teker teker huzurumuza geldiniz..." (el-En'âm, 6/9)
"Onları da hiçbiri bırakmaksızın mahşerde toplamış olacağız." (el-Kehf, 18/47)
"O günü biz takva sahiblerini Rahman'ın huzuruna binekli olarak toplayacağız. Suçluları ise susamışlar olarak cehenneme süreriz..." (Meryem, 19/85-86) ve devamındaki âyetler.
"Sizler de üç sınıf olduğunuzda: Ashabu'l-Meymene (kitabları sağlarından verilecek olanlar) ne Ashabu'l-Meymene'dir. Ashabu'l-Meş'eme (kitabları sol taraflarından verilecekler) ne Ashabu'l-Meş'emedir. O ileri geçenlere (es-Sâbikûnâ) gelince..." (el-Vâkıa, 56/7-10) ve devamını teşkil eden âyet-i kerimeler.
"O günde davetçiye (İsrafîl'e) uyarlar. Hiçbir tarafa sapmayarak giderler. Rahmanın huzurunda sesler kısılmış olacak. Mahşere gidişin ayak seslerinden başkasını duyamayacaksın." (Taha, 20/108)
Bundan kasıt, mahşere doğru gidiştir. Develerin ayaklarını hareket ederken çıkardıkları sesi andıran bir sesten başkası duyulmayacaktır.
"Allah kimi hidayete erdirirse işte doğru yolu bulan odur. Kimi de saptırırsa artık bunlar için ondan başka asla dost ve yardımcılar bulamazsın. Biz onları kıyamet günü körler, dilsizler ve sağırlar olarak yüzü koyun haşredeceğiz." (el-İsra, 17/97) ve bunun dışında daha pekçok âyet-i kerime.
S. Sünnet-i seniyyede mahşerden nasıl sözedilmektedir?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"İnsanlar üç türlü haşredilecektir. Rahmet ve umut edenler, korkup çekinenler, ikisi bir deve, üçü bir deve, dördü bir deve, onu bir deve üzerinde olanlar; geri kalanlarını da ateş haşredecek (bir araya getirip, toplayacak)dır. Onlar nerede durup dinlenirlerse o da onlarla beraber dinlenir, nerede sabahı ederlerse onlarla birlikte orada sabahı eder, nerede akşamı ederlerse, onlarla birlikte akşamı eder."[151[151]]
Enes b. Malik *Radıyallahu anh*'dan rivayete göre bir adam dedi ki:
"Ey Allah'ın Peygamberi kâfir nasıl olur da yüzüstü haşredilecektir." Peygamber şöyle buyurdu:
"Dünyada onu iki ayak üzerinde yürüten, kıyamet gününde yüzüstü yürütmeye kadir değil midir?"[152[152]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

150[150] Muslim, VIII, 201; Müsned, II, 166
151[151] Buhârî, VII, 194; Muslim, VIII, 157; Nesâî, IV, 115-116
152[152] Buhârî, VII, 194; Muslim, VIII, 135

"Sizler çıplak ayaklı, elbisesiz ve sünnetsiz olarak haşredileceksiniz." "İlk yaratmaya başladığımız gibi onu tekrar iade ederiz." (el-Enbiya, 21/104) *ve şüphesiz yaratılmışlar arasında kıyamet gününde kendisine elbise giydirilecek ilk kişi İbrahim Aleyhisselam olacaktır."*[153[153]]

Âişe *Radıyallahu anha* da bu hususta şöyle dedi:

"Ey Allah'ın Rasûlü, erkekler ve kadınlar (birlikte çıplak olarak haşredilecek ve) birbirlerine bak(maya)caklar mı?" Peygamber:

"İş bu gibi şeylerle ilgilenmeyecek kadar ağır olacaktır."[154[154]]

S. Yüce Allah'ın kitabına göre mevkıf'in (hesaba çekilmek için beklenecek yerin) nitelikleri nasıldır?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Sakın Allah'ı o zalimlerin işlediklerinden habersiz sayma! Onları (azablarını) ancak gözlerin dehşetle yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor. Hepsi de başlarını dikerek koşacaklar. Gözleriyle kendilerine bile dönüp bakmayacaklar. Kalbleri ise (idrakten uzak) bomboş olacaktır." (İbrahim, 14/42-43) ve devamı olan diğer âyetler.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O gün ruh ve melekler saf olup ayakta duracaklar. Rahmanın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve (izinle konuşan da) doğru söylerler." (en-Nebe, 78/38) ve diğer âyetler.

Bir başka yerde şöyle buyurulmaktadır:

"Onları yaklaşan günle korkutup uyar! O vakit kalbler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara kadar gelip dayanacaktır. Zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır..." (el-Mu'min, 40/18) ve devamındaki âyetler.

Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Melekler de, ruh da oraya miktarı ellibin yıl olan bir günde yükselir..." (el-Mearic, 70/4) ve devamındaki âyetler

"Ey ağır yükler altında bulunan iki firka (insanlar ve cinler)! Yakında sizin hesabınıza bakacağız..." (er-Rahman, 55/31) ve devamı âyetler ile bunların dışında daha pekçok âyet-i kerime.

S. Sünnet-i seniyyede mevkıf nasıl anlatılmaktadır?

C. Bu hususta pekçok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birisi İbn Ömer *Radıyallahu anh*'ın Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'den naklettiği şu hadistir.

"O günde insanlar âlemlerin Rabbi huzurunda duracaklardır." (el-Mutaffifin, 83/6) buyruğu hakkında Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Onlardan birisi kendi teri kulaklarının ortasına kadar varmış olduğu halde ayakta duracaktır."[155[155]]

Ebu Hureyre *Radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar kıyamet gününde o kadar çok terleyeceklerdir ki, onların terleri yerin içine yetmiş arşın kadar gidecektir. (Oraları ıslatacaktır) ve kulaklarına varıncaya kadar da onları (bir gem gibi) gemleyecektir..."[156[156]] Bu hadisler Buhari ve Müslim'de yer almaktadır. Bunların dışında daha pekçok hadis-i şerif te vardır.

S. Kur'ân-ı Kerim'de arz'dan ve hesabın görülmesinden nasıl sözedilmektedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O günde -hiçbir şeyiniz gizli kalmaksızın- arz olunacaksınız..." (el-Hakka, 69/18) ve devamındaki âyetler.

[153[153]] Buhârî, VII, 195; Muslim, VII, 157; Nesâî, IV, 117; Tirmizî, IV, 615; Müsned, I, 223, 229, 235, 253; Darimi, II, 233; İbn Mâce, II, 1429

[154[154]] Buhârî, VII, 195; Muslim, VIII, 156; Nesâî, IV, 114, 115

[155[155]] Buhârî, VII, 196; Muslim, VIII, 157; Tirmizî, IV, 615; Müsned, II, 13,19,64; İbn Mâce, II, 1430

[156[156]] Buhârî, VII, 197; Muslim, VIII, 158

"Saf halinde Rabbine arzedilecekler. 'Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek öylece bize geldiniz...'" (el-Kehf, 18/48) ve devamındaki âyetler;
"Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten bir topluluk haşredeceğimiz gün onlar bir arada (toplanıncaya kadar) durdurulurlar. Nihayet geldiklerinde der ki: 'Benim âyetlerimi -onları bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde- yalanladınız ha. Yoksa ne yapıyordunuz?' Zulmetmeleri sebebiyle söz (azab) aleyhlerine gerçekleşti. Artık konuşamazlar." (en-Neml, 27/83)
"O günde insanlar amelleri kendilerine gösterilmek için bölük bölük döneceklerdir. Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecektir, kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir." (ez-Zelzele, 99/6-8)
"Rabbine andolsun ki onların hepsine yapmakta oldukları şeyleri soracağız." (el-Hicr, 15/92-93)
"Ve durdurun onları! Çünkü onlar sorgulanacaklardır." (es-Sâffât, 37/24) ve devamındaki âyetler ile daha başka pekçok âyet-i kerime.
S. Sünnet-i seniyyede bu hususlar nasıl anlatılmaktadır?
C. Bu hususlara dair pekçok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birisi Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğudur:
"Her kim inceden inceye hesaba çekilecek olursa, o azaba uğratılacak demektir." Âişe *Radıyallahu anha* dedi ki: "Yüce Allah: *"O kolay bir hesab ile hesaba çekilecek."* (el-İnşikak, 84/8) diye buyurmuyor mu?" Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"O (amellerin) arz(ı) hakkındadır."[157[157]]
Yine Peygamber şöyle buyurmaktadır:
"Kıyamet gününde kâfir getirilir ve ona:
"Ne dersin? Eğer yer dolusu kadar altının olsa bunu (kurtulmak için) fidye olarak verir miydin?" diye sorulacak. O:
"Evet" diye cevap verecek. Bu sefer şöyle denilecek:
"Senden bundan daha basit ve kolay olan bir şey istenmişti. Bir rivayette: *Ben senden bundan daha basit bir şeyi, sen Adem'in sulbünde iken istemiştim. Bana hiçbir şeyi ortak koşmamanı (istemiştim), fakat sen şirk koşmaktan başka bir şey kabul etmedin."*[158[158]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Aranızda Rabbinin kendisi ile arasında herhangi bir tercüman bulunmaksızın kendisiyle konuşmayacağı hiçbir kimse yoktur. O vakit kişi sağına bakacak; önden gönderdiği amelinden başkasını görmeyecek, soluna bakacak yine önden gönderdiğinden başkasını görmeyecek, önüne bakacak yüzünün karşısındaki cehennem ateşinden başkasını görmeyecek. Binaenaleyh bir hurmanın yarısı ile dahi olsa, güzel hoş bir sözle dahi olsa, ateşten korununuz."[159[159]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Sizden herhangi bir kimse -mü'mini kastetmektedir- *Rabbine oldukça yaklaşır. Öyle ki Rabbi onun üzerine örtüsünü koyar. Sen şunu ve şunu işledin mi diye sorar, kul: Evet der. Yine şunu ve şunu işledin mi diye sorar, kul: Evet der ve böylelikle yaptıklarını ona söyletir. Sonra şöyle buyurur: Dünyada iken ben senin günahlarını örtüp gizledim. Bu gün de o günahları sana bağışlıyorum."*[160[160]]
Ve bunlardan başka daha pek çok hadis-i şerif.
S. Kur'ân-ı Kerim'de sahifelerin (amel defterlerinin) neşri nasıl anlatılmaktadır?
C. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

157[157] Buhârî, VII, 197; Muslim, VIII, 164; Tirmizî, IV, 617; Ebu Dâvûd, III, 184; Müsned, VI, 47,91,108,127
158[158] Buhârî, VII, 198; Muslim, VIII, 134; Müsned, III, 129
159[159] Buhârî, VII, 198, VIII, 202; Tirmizî, IV, 611; İbn Mâce, I, 66
160[160] Buhârî, V, 214, VIII, 203; Muslim, VIII, 105; İbn Mâce, I, 65

"Her insanın amelini kendi boynuna ayrılmayacak şekilde doladık. Kıyamet günü de ona yayılmış bir halde karşısında bulacağı bir kitab çıkarırız. 'Oku kitabını! Bugün kendine karşı iyi hesaplayıcı olarak kendin yetersin.'" (el-İsra, 17/13)
"Defterler açılıp yayıldığı zaman..." (et-Tekvîr, 81/10)
"Kitab konmuş olacak, günahkârları onun içindekilerden dolayı korkuya kapılmış göreceksin. 'Vay bizim halimize! Bu kitaba ne olmuş? Küçük, büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş' diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez." (el-Kehf, 18/49)
"Kitabı sağından verilecek olana gelince, o şöyle diyecek: 'İşte alın, okuyun kitabımı... onu da ancak hata (şirk) işleyenler yer." (el-Hâkka, 69/19-37)
el-İnşikak suresinde de şöyle buyurulmaktadır:
"Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince... kitabı arkasından (sol eline) verilecek kimseye gelince..." (el-İnşikak, 84/7-10)
İşte bu, kitabı sağına verilecek olana kitabının önünden getirilip verileceğine, kitabı solundan verilecek olana arkasından verileceğine delildir. Bu halden yüce Allah'a sığınırız.
S. Bunun sünnetten delili nedir?
C. Bu hususta pekçok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birisi Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğudur:
"Mü'min Rabbine yaklaşır, nihayet Rabbi onun üzerine örtüsünü koyar ve ona günahlarını söyletir. Şu günahı biliyor musun? diye sorar, o: Biliyorum, der. Rabbim biliyorum, diye iki defa tekrarlar. Yüce Allah şöyle buyurur: "Dünyada iken ben bu günahı setrettim, bu gün de o günahı sana bağışlıyorum. Sonra da hasenatının sahifesi katlanır. Diğerlerine yahut kâfirlere gelince, onlara herkesin duyacağı bir şekilde şöyle seslenilir: "Şahidler de: 'İşte Rablerine karşı yalan söyleyenler bunlardır' derler." (Hûd, 11/18)[161[161]]
Âişe *Radıyallahu anha* dedi ki:
"Ey Allah'ın Rasûlü acaba kıyamet gününde seven sevdiğini hatırlayacak mı", diye sordum. Şöyle buyurdu:
"Ey Aişe! Üç durumda hatırlamayacaktır. Terazinin ağır mı basacağı, hafif mi basacağı ortaya çıkıncaya kadar hatırlamayacaktır. Amel defterleri uçuşacağında kitabı sağından mı verilecektir, yoksa solundan mı verilecektir anlaşılıncaya kadar hatırlamayacaktır ve cehennem ateşinden bir parça çıkıp uzanacağı vakit..."
Bu hadisi uzun uzadıya Ahmed ve Ebu Davud rivayet etmişlerdir.[162[162]] Bunların dışında başka hadis-i şerifler de vardır.
S. Kur'ân-ı Kerim'den Mizanın delili nedir ve amellerin tartılması nasıl olacaktır?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Kıyamet gününe has adalet terazilerini koyarız. Kimseye en ufak bir zulüm yapılmaz. (İyiliği) bir hardal tanesi ağırlığınca olsa bile biz onu getiririz, hesaba çekenler olarak biz yeteriz." (el-Enbiya, 21/47)
"O gün tartı haktır. Artık kimlerin terazileri ağır basarsa işte onlar murada erenlerin ta kendileridir." (el-A'raf, 7/8)
"Kimlerin de tartıları hafif gelirse, işte onlar kendilerine zarar verenlerdir. Cehennemde ebedi kalıcıdırlar." (el-Mu'minûn, 23/103)
Yüce Allah kâfirler hakkında da şöyle buyurmaktadır:
"Biz kıyamet günü onlar için bir ölçü tutmayacağız." (el-Kehf, 18/105)
Ve bunların dışında başka âyet-i kerimeler.
S. Sünnet-i seniyeden buna dair delil ve niteliklerini belirten buyruklar nelerdir?
C. Bu husustaki hadis-i şerifler pek çoktur. Bunlardan birisi üzerinde şehâdet kelimesinin yazılı olduğu Bitâka (küçük kağıt) hadisidir. Bu kağıtta yazılı bulunan şehâdet kelimesi

---
[161[161]] Buhârî, V, 214; Muslim, V, 264
[162[162]] Müsned, VI, 110; Ebu Dâvûd, IV, 240

herbirisi gözün görebildiği noktaya kadar uzanan günahların yazılı olduğu doksan defterden daha ağır basacaktır.163[163]
Bir diğer hadis Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in Abdullah b. Mesud *Radıyallahu anh* hakkında söylediği şu sözlerdir:
*"Sizler onun bacaklarının ne kadar ince olduğuna hayret mi ediyorsunuz? Nefsim elinde olana yemin ederim ki, onlar Mizanda Uhud'dan daha ağırdırlar."*164[164]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kıyamet gününde iri yarı, şişman adam getirilecek, fakat Allah nezdinde bir sivrisinek kanadı kadar dahi ağırlığı olmayacaktır." Dilerseniz: 'Biz kıyamet gününde onlar için bir ölçü tutmayacağız (nezdimizde hiçbir ağırlıkları olmayacak.) (el-Kehf, 18/105) *buyruğunu okuyunuz."*165[165]
Bunların dışında başka hadisler de vardır.
S. Kur'ân-ı Kerim'de Sırat'ın delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphe yok ki aranızda oraya uğramayacak hiçbir kimse yoktur. Bu Rabbinin gerçekleştirmeyi üzerine aldığı kesin bir hükümdür. Bundan sonra takva sahiblerini kurtarırız, zalimleri ise orada dizleri üzerine çökmüş olarak terkederiz." (Meryem, 18/71-72)
"O günde mü'min erkeklerle, mü'min kadınları nurları önlerinde ve sağlarında koşar görürsün..." (el-Hadid, 57/12) ve devamındaki âyet-i kerimeler.
S. Sünnetten buna dair delil ve onun niteliklerini anlatan buyruklar nelerdir?
C. Bu hususta pekçok hadis-i şerif vardır. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şefaat hadisinde şunları söylemektedir:
"Sonra köprü getirilir, cehennemin iki tarafı üzerine yerleştirilir." Bizler
"Ey Allah'ın Rasûlü köprü nedir?" diye sorduk. Şöyle buyurdu:
*"(O) üzerinde sebat edilemeyen kaygan bir yerdir. Üzerinde kancalar, kelepçeler ve nice dikenler vardır. Bunların bükülmüş dikenleri bulunur ki, bu tür dikenler Necid'de olur ve onlara es-Sa'dân adı verilir. Mü'min bu köprü üzerinden şimşek gibi, rüzgar gibi, asil atlar ve develer gibi (hızlıca) geçecek. Kimisi esenlikle kurtulacak, kimisi yara bere almış olarak kurtulacak, kimisi de cehenneme itilmiş olacaktır ve nihayet onların sonuncuları sürüklene sürüklene geçecektir."*166[166]
Hadis Sahih(-i Buhari ve Müslim)'dedir. Ebu Said el-Hudri *Radıyallahu anh* dedi ki: Bana ulaştığına göre bu köprü kıldan ince, kılıçtan keskin gelir.167[167]
S. Kur'ân-ı Kerim'de kısasın delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat artırır ve lütfundan büyük bir mükafât verir." (en-Nisa, 4/40)
"Bugünde herkese kazandığının karşılığı verilir. Bugün zulmetmek yoktur. Şüphesiz Allah hesabı pek çabuk görendir... Allah hak ile hükmeder." (el-Mu'min, 40/17-20)
"Aralarında hak ile hüküm edilecek, onlara zulmedilmez..." (ez-Zümer, 39/69) ve devamındaki âyetler.
S. Kısasın sünnet-i seniyeden delili ve nitelikleri nedir?
C. Bu hususta pekçok hadis-i şerif vardır. Bazılarını sıralayalım. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
*"İnsanlar arasında hakkında hüküm verilecek ilk şey, kanlar olacaktır."*168[168]

163[163] Müsned, II, 213; Tirmizî, V, 24; İbn Mâce, II, 1437
164[164] Müsned, I, 421; Hakim, Müstedrek, III, 317'de sahih olduğunu belirtmiş ve bu hususda Zehebî de ona muvafakat etmiştir.
165[165] Buhârî, V, 236; Muslim, VIII, 125
166[166] Buhârî, VII, 205, VIII, 182; Muslim, I, 122, 129; Müsned, II, 275-276, III, 25-26, III, 345, 383, V, 159, VI, 110
167[167] Ebu Said'in bu sözünü Muslim, I, 117'de zikretmektedir. Bu ifade Aişe *radıyallahu anha*'ın rivayet ettiği hadiste Müsned, VI, 110'da da kaydedilmektedir.

*"Her kim kardeşine bir haksızlık etmiş ise bugün ondan helâllık dilemeye baksın. Çünkü orada ne dinar, ne de dirhem olacaktır. Kardeşi lehine kendi iyiliklerinden alınmadan önce (bunu yapsın). Eğer iyilikleri yoksa bu sefer kardeşinin kötülüklerinden alınır, onun üzerine konulur."*169[169]

*"Mü'minler cehennem ateşinden kurtulduktan sonra cennet ile cehennem arasındaki bir köprü başında alıkonulurlar. Dünya hayatında iken aralarındaki haksızlıklar sebebiyle birinden diğerinin lehine kısas uygulanır. Nihayet arındırılıp, temizlendikten sonra cennete girmek için kendilerine izin verilecektir."*170[170]

Bütün bu hadisler Sahih-i Buhari'dedir. Bundan başka daha pek çok hadis te vardır.

S. Kur'ân-ı Kerim'den Havz'ın delili nedir?

C. Yüce Allah peygamberi Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e hitaben şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki biz sana kevseri verdik..."* (el-Kevser, 108/1) ve diğer âyetleri.

S. Havz'ın sünnette delili ve nitelikleri nelerdir?

C. Bu hususta tevatür derecesine ulaşmış pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan birkaçını kaydedelim. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Ben sizden önce Havz'a varmış olacağım..."171[171]

"Ben sizden önce gideceğim. Size karşı şahitlik edeceğim. Allah'a yemin ederim ki şüphesiz ben şu anda Havzıma (gözümün önündeymişcesine) bakıyorum..."172[172]

"Benim Havzımın boyu bir aylık mesafedir. Suyu sütten beyaz, kokusu miskten daha hoştur. Üzerindeki testileri semanın yıldızları gibidir. Ondan bir defa içen bir kimse bir daha ebediyyen susamaz."173[173]

"Ben her iki tarafı içi oyulmuş incilerden çadırlar bulunan bir nehrin yanından geçtim de: Bu nedir ey Cebrail diye sordum. O: Bu kevserdir, dedi."174[174]

Bunların dışında daha pek çok hadis-i şerif de vardır.

S. Cennete ve cehenneme imanın delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O halde tutuşturucusu insanlarla taşlar olan ve kâfirler için hazırlanmış bulunan o ateşten sakının. İman edip salih amel işleyenlere de şunu müjdele! Gerçekten onlar için altlarından ırmaklar akan cennetler vardır..." (el-Bakara, 2/24-25) ve bunların dışında sayılamayacak kadar çok âyet-i kerime.

Sahih(-i Buhari ve Müslim) de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in gece namazına kalkarken şu duayı yaptığı zikredilmektedir:

"Hamd, yalnız sanadır. Hak olan sensin. Senin va'din de haktır, sana kavuşmak ta haktır. Sözün de haktır, cennet te haktır, cehennem ateşi de haktır. Bütün peygamberler de haktır. Muhammed Sallallahu aleyhi vesellem de haktır, kıyamet te haktır..."175[175]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* efendimizin şu buyruğu da bu husustaki delillerdendir:

"Her kim Allah'tan başka ilâh olmadığına, onun ortağı bulunmayıp bir ve tek olduğuna, Muhammed'in Allah'ın kulu ve rasûlü olduğuna, İsa'nın Allah'ın kulu ve rasûlü, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve kendinden bir ruh olduğuna, cennetin hak, cehennemin hak olduğuna şahitlik ederse, Allah ameli ne olursa olsun onu cennete girdirecektir."176[176]

Bu hadisi Buhari ve Müslim rivayet etmiştir. Bir rivayette de şöyle denilmektedir:

168[168] Buhârî, VIII, 35; Muslim, V, 107; Nesâî, VII, 83; İbn Mâce, II, 873; Müsned, I, 388, 441-442

169[169] Buhârî, VII, 197; İbn Mâce, II, 807; Müsned, II, 435, 506

170[170] Buhârî, VII, 197; Müsned, III, 13, 57, 63, 74

171[171] Buhârî, VIII, 87, VII, 206, 209; Muslim, VII, 65, 66, 67, 68, 71; Nesâî, I, 94; İbn Mâce, II, 1300-1429; Muvatta, I, 49, 50; Müsned, I, 257, 384, 402...

172[172] Buhârî, VII, 209; Muslim, VII, 67; Müsned, IV, 149, 153, 154

173[173] Buhârî, VII, 207; Muslim, VII, 66

174[174] Buhârî, VII, 207; Ebu Dâvûd, IV, 237; Tirmizî, V, 449; Müsned, III, 115, 152, 164...

175[175] Buhârî, II, 42, VII, 148, VIII, 167; Muslim, II, 184; Müsned, I, 298, 358

176[176] Buhârî, IV, 139; Muslim, I, 42, 543

"...Cennetin sekiz kapısından dilediğinden onu girdirir."[177[177]]
S. Cennete ve cehenneme iman etmek ne demektir?
C. Onların varlıklarına ve şu anda yaratılmış olduklarına, yüce Allah'ın onları baki kılmasıyla ebedi kalacaklarına ve asla sonlarının gelmeyeceğine kesin olarak inanıp tasdik etmek demektir. Bunun kapsamına cennetin ihtiva ettiği her türlü nimet ile cehennemin ihtiva ettiği her türlü azab da dahildir.
S. Şu anda var olduklarının delili nedir?
C. Yüce Allah'ın bize onların hazırlanmış olduklarına dair verdiği haberlerdir. Cennet hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Takvâ sahipleri için hazınlanmış..."* (Âl-i İmran, 3/133)
Cehennem hakkında da: *"Kâfirler için hazırlanmış olan o ateş"* (Âl-i İmran, 3/131) diye buyurmaktadır. Yüce Allah bizlere Âdem ile eşini kendilerine yasak kılınan ağaçtan yemelerinden önce cennete yerleştirmiş olduğunu haber verdiği gibi, kâfirlerin sabah-akşam cehenneme arz olunduklarını[178[178]] da haber vermektedir.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Bana cennet gösterildi de oranın ahalisinin çoğunlukla fakirler olduğunu, cehennem ateşi de gösterildi de oranın ahalisinin çoğunlukla kadınlar olduğunu gördüm."[179[179]]
Kabir azabı ve sorgusu ile ilgili bahiste: *"Bir kimse öldü mü mutlaka onun... kalacağı yeri kendisine gösterilir..."*[180[180]] hadisi daha önceden geçmiş bulunmaktadır.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* buyuruyor ki:
"(Sıcak zamanlarda) namazı serin vakitlere kadar bırakınız. Çünkü aşırı sıcaklık cehennemin nefes almasından ötürüdür."[181[181]]
"Cehennem ateşi aziz ve celil olan Rabbine şikâyette bulunarak şöyle dedi: Rabbim benim bir bölümüm diğer bir bölümümü yiyip bitirdi. Bunun üzerine ona iki defa nefes için izin verdi. Birisi kış mevsiminde, birisi yaz mevsiminde. İşte en ileri derecede duyduğunuz sıcak ile en ileri derecede duyduğunuz zemherir (soğuğu) bundandır."[182[182]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Humma (yüksek ateş) cehennemin esintisindendir. Onu su ile soğutunuz."[183[183]]
"Allah cenneti ve cehennem ateşini yaratınca Cebrail Aleyhisselam'ı cennete gönderdi ve orayı git gör, dedi..."[184[184]]
Cennet ve cehennem güneşin tutulduğu gün Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* efendimize arz edildiği gibi[185[185]] İsra gecesi de ona arz edilmiştir.[186[186]] Bu hususta sayılamayacak kadar çok sahih hadis vardır.
S. Cennet ve cehennemin baki olduklarına ve ebediyyen yok olmayacaklarına delil nedir?
C. Yüce Allah cennet hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlanmıştır. İşte bu en büyük başarıdır." (et-Tevbe, 9/100)
"Onlar oradan çıkarılacak da değillerdir." (el-Hicr, 15/48)
Yine yüce Allah cennet hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Bu ardı arkası kesilmeyen bir bağıştır." (Hûd, 11/108)

177[177] Muslim, I, 42
178[178] bk. el-Mü'min, 40/45-46
179[179] Buhârî, IV, 85, VII, 179; Muslim, VIII, 88; Tirmizî, IV, 715; Müsned, I, 234, II, 173, 297, IV, 429, 442
180[180] Bu hadis daha önce kabir sorgusu, nimet ve azabı ile ilgili sünnetten deliller gösterilince geçmiş bulunmaktadır. Kaynakları için oraya bakılabilir.
181[181] Buhârî, I, 135; Muslim, II, 107; Ebu Dâvûd, I, 110; Tirmizî, I, 295; Nesâî, I, 248-249; İbn Mâce, I, 222, 223; Darimi, I, 219; Muvatta, I, 38; Müsned, II, 229, III, 9, 52, IV, 250...
182[182] Buhârî, IV, 89; Muslim, II, 108; İbn Mâce, II, 1444; Muvatta, I, 538; Darimi, II, 245
183[183] Buhârî, IV, 89-90; Muslim, VII, 23-24; Tirmizî, IV, 404; İbn Mâce, II, 1149-1150; Muvatta, III, 122; Müsned, I, 291, II, 21, 123, III, 164, IV, 141...
184[184] Nesâî, VII, 3; Ebu Dâvûd, IV, 236; Tirmizî, IV, 693; Müsned, II, 332, 333, 354
185[185] Buhârî, II, 28; Muslim, III, 30; Nesâî, III, 130-131; İbn Mâce, I, 402; Muvatta, I, 195-196; Müsned, I, 298 ve 358
186[186] Buhârî, IV, 248-250; Muslim, I, 102-103; İbn Mâce, II, 812

"İşte muhakkak bu bizim rızkımızdır. Tükeneceği yoktur." (Sâd, 38/54)
"Takvâ sahibleri ise muhakkak emin bir makamdadırlar... Onlar orada ilk ölümden başka ölümü tatmazlar." (ed-Duhan, 44/51-56) ve daha başka âyet-i kerimelerle; yüce Allah hem cennetin ebediliğini, hem oradakilerin hayatının ebedi olduğunu, hayatlarının asla kesintiye uğramayacağını, onların oradan çıkarılmayacaklarını haber vermektedir.
Cehennem ateşi hakkında da aynı şey sözkonusudur. Yüce Allah cehennem hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Cehennem yolundan başkasına; ki onlar orada ebediyyen kalıcıdırlar." (en-Nisa, 4/169)
"Muhakkak Allah kâfirlere lanet etmiş ve onlar için alevli bir ateş hazırlamıştır. Onlar orada ebediyyen kalıcıdırlar. Hiçbir veli (dost) ve yardımcı da bulamayacaklar." (el-Ahzab, 33/64-65)
"Kim Allah'a ve Rasûlüne isyan ederse hiç şüphesiz onun için cehennem ateşi vardır. Onlar orada ebediyyen kalacaklardır." (el-Cin, 72/23)
Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ve onlar ateşten çıkacak da değillerdir." (el-Bakara, 2/167)
"Onlara (o azab) hafifletilmez. Onlar o azab içinde ümitsiz kalacaklardır." (ez-Zuhruf, 43/75)
"Onlar hakkında hüküm verilmez ki ölsünler. Onların üzerinden (cehennem) azabından bir şey de hafifletilmez." (Fatır, 35/36)
"Gerçek şu ki kim Rabbine günahkâr olarak gelirse, onun için cehennem vardır. Orada ne ölür ne de yaşar." (Taha, 20/74) ve daha başka âyet-i kerimeler buna delildir.
Yüce Allah bu âyet-i kerimelerde ve benzerlerinde cehennemin cehennem ehli olan kimseler için yaratıldığını, kendilerinin de onun için yaratıldıklarını, onların orada ebediyyen kalacaklarını bildirmektedir. Yüce Allah: *"Onlar oradan çıkacak değillerdir."* buyruğu ile oradan çıkmayacaklarını belirtirken, *"azab onlara hafifletilmez"* buyruğu ile de cehennem azabının kesilmeyeceğini *"sonra orada hem ölmeyecek, hem de hayat bulmayacaktır."* (el-A'la, 87/13) buyruğu ile cehennemliklerin orada yok olmayacaklarını haber vermektedir.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Cehennem ehli olan cehennemliklere gelince; onlar orada ne ölürler, ne de hayat bulurlar."[187[187]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Cennetlikler cennete, cehennemlikler cehenneme girdikten sonra ölüm (bir koç suretinde) alınarak cennet ile cehennem arasında bir yere getirilip sonra boğazlanır. Daha sonra bir münadi şöyle seslenir: Ey cennet ahalisi, artık ölüm olmayacaktır ve ey cehennem halkı, artık ölüm yoktur. Bu sebeble cennetlik sevinclerine sevinç katar, cehennem ehlinin kederlerine keder katılır."[188[188]]
Hadisin bir başka lafzı da şu şekildedir:
"Herkes bulunduğu yerde ebedi kalacaktır."[189[189]]
Bir diğer rivayette de şöyle denilmektedir: Daha sonra Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* *"Sen onları işin bitiriliverileceği o hasret günü ile korkut! Halbuki onlar gaflet içindedirler. Onlar hala iman etmezler."* (Meryem, 19/39) buyruğunu okudu.[190[190]] Bu rivayet Sahih(-i Buhari ve Müslim) de bulunmaktadır. Bu hususta zikrettiklerimiz dışında başka hadisler de vardır.
S. Mü'minlerin âhiret yurdunda şanı yüce ve mübarek Rablerini göreceklerinin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"O günde yüzler var ki apaydınlıktır. Rablerine bakıcıdırlar." (el-Kıyame, 75/22-23)
"İhsanda bulunanlara daha güzeli (el-Hüsnâ) ve daha fazlası da vardır." (Yunus, 10/26)
Yüce Allah kâfirler hakkında da şöyle buyurmaktadır:

187[187] Muslim, I, 118; İbn Mâce, II, 1441; Müsned, III, 5
188[188] Buhârî, VII, 200; Muslim, VIII, 153; Tirmizî, IV, 692-693; Darimi, II, 136; Müsned, II, 118, 120-121
189[189] Bu Muslim, VIII, 153'teki lafızdır.
190[190] Muslim, VIII, 153

"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır. (Onu göremeyeceklerdir)." (el-Mutaffifin, 83/15)
Düşmanları (onu görmekten yana) perdeleneceklerine göre onun dostları perdelenmeyeceklerdir.
Buhari ve Müslim'de Cerir b. Abdullah *Radıyallahu anh*'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* ile birlikte oturuyorduk. Ondördünde aya baktı ve şöyle buyurdu:
"Sizler Rabbimizi şu ayı gördüğünüz gibi açık seçik bir şekilde göreceksiniz. Onu görmekte herhangi bir sıkıntıya maruz kalmayacaksınız. Binaenaleyh eğer güneş doğmadan önce bir namazı ve batmasından önce de bir namazı kaçırmamaya gücünüz yetiyorsa bunu yapınız."[191[191]]
Peygamber efendimizin *"bunu gördüğünüz gibi"* diye buyurması şu ayı görmeniz gibi demektir. Burdaki benzetme görmenin görmeye benzetilmesidir yoksa görülenin görülene benzetilmesi değildir. Nitekim yüce Allah'ın vahiy ile konuşmasını sözkonusu ettiği hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:
"...Melekler onun söylediği söze itaatle kanatlarını çırparlar. O (vahiy) sanki düz bir kayalık üzerinde (çekilen) bir zincir(in çıkardığı ses gibi)dir."[192[192]]
Burdaki benzetme de işitmenin işitmeye benzetilmesidir. İşitilenin işitilene benzemesi değildir. Çünkü yüce Allah, yarattıklarından herhangi bir yaratığın zatında veya sıfatlarında kendisine benzemesinden münezzehtir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in sözünün de böyle bir benzetmeyi vehmettirecek şekilde yorumlanmasından münezzehtir. Çünkü o bütün yaratılmışlar arasında yüce Allah'ı en iyi bilendir. Müslim'de yer alan Suhayb (er-Rumi')nin rivayet ettiği hadiste de şöyle buyurulmaktadır:
"...Bunun üzerine (yüce Allah) hicabı açar. Onlara (cennetliklere) aziz ve celil olan Rablerine bakmaktan daha çok sevimli gelecek hiçbir şey verilmemiştir." Daha sonra şu: *"İyilik yapanlara daha güzeli vardır ve daha da fazlası vardır."* (Yunus, 10/26) âyetini okudu.[193[193]]
Bu hususta sahih ve ifadeleri açık pek çok hadis-i şerif vardır. Biz "Sullemu'l-Vusul" şerhinde bunlardan kırkbeş hadisi otuzdan fazla sahabiden naklettik. Bunları reddeden, Allah'ın Kitabını ve Allah'ın rasûlü ile gönderdiklerini yalanlamış ve yüce Allah'ın haklarında: *"Hayır, muhakkak ki onlar o günde Rablerinden elbette perdelenmiş olacaklardır."* (el-Mutaffifin, 83/15) diye buyurduğu kimselerden olacaktır. Yüce Allah'dan affedilmeyi ve esenliği dileriz. Yüzüne bakma lezzetini nasib eylemesini niyaz ederiz. Âmin.
S. Şefaate iman etmenin delili nedir? Kimler, kimlere şefaat edecektir? Ne zaman olacaktır?
C. Yüce Allah Kitab-ı Kerim'inin pekçok yerinde ağır birtakım şartlara bağlı olarak şefaatin sabit olduğunu belirtmiştir. Şefaatin yalnızca kendisinin elinde olduğunu, hiç kimsenin bu konuda herhangi bir pay sahibi olmadığını bize bildirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: Bütün şefaat Allah'ındır." (ez-Zümer, 39/44)
Ne zaman olacağına gelince, yüce Allah bize şefaatin ancak onun izni ile yapılabileceğini haber vermiştir. Nitekim şöyle buyurmaktadır:
"Onun izni olmaksızın nezdinde kim şefaat edebilir?" (el-Bakara, 2/255)
"Onun izni olmadıkça hiçbir kimse şefaatçi olamaz." (Yunus, 10/3)
"Göklerde nice melek vardır ki, Allah'ın dileyip razı olduğu kimseye izin vermedikçe şefaatleri hiçbir fayda vermez." (en-Necm, 53/26)
"Onun nezdinde şefaat kendisine izin verdiklerinden başkasına fayda vermez." (Sebe', 34/23)
Kimlerin şefaat edeceğine gelince, yüce Allah bizlere şefaatin ancak onun izin vermesinden sonra gerçekleşeceğini haber verdiği gibi; bu hususta ancak kendisinden hoşnut olduğu hayırlı dostlarına izin vereceğini de haber vermiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[191[191]] Buhârî, VIII, 179; Muslim, II, 113-114; Ebu Dâvûd, IV, 233; Tirmizî, IV, 687; İbn Mâce, VIII, 63
[192[192]] Buhârî, V, 221, VIII, 194; İbn Mâce, I, 71; Tirmizî, V, 362
[193[193]] Muslim, I, 112; Tirmizî, IV, 687; İbn Mâce, I, 67

"Rahman'ın izin verdiği kimse(ler)den başkaları konuşmazlar ve (konuşanlarda) doğru söylerler." (en-Nebe, 78/38)
"Rahman yanında ahd almış olanlardan başkası şefaat yetkisine sahib olmayacaktır." (Meryem, 19/87)
Şefaatin kimlere yapılacağına gelince, yüce Allah bizlere ancak kendisinin razı olacağı kimselere şefaat edilmesine izin vereceğini haber vermiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Onun razı olduğu kimselerden başkasına şefaat etmezler." (el-Enbiya, 21/28)
"O günde Rahman'ın izin vereceği ve sözünden razı olacağı kimseninki müstesna, şefaatin hiçbir faydası olmayacaktır." (Taha, 20/109)
Yüce Allah ancak tevhid ve ihlas ehlinden razı olur. Onların dışındakiler hakkında ise O şöyle buyurmaktadır:
"Zalimlerin ne candan bir dostu, ne de şefaati kabul edilir bir şefaatçisi olacaktır." (el-Mu'min, 40/18)
Yüce Allah bunların şöyle diyeceklerini bize nakletmektedir:
"Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur. Candan bir dostumuz da yok." (eş-Şuara, 26/100-101)
Yine bunlar hakkında yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Artık şefaat edenlerin şefaati onlara fayda vermez." (el-Müddessir, 74/48)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem,* bizlere kendisine şefaat verildiğini haber vermiştir. Yine onun bize verdiği habere göre o gidip Arşın altında secdeye kapanacak, Rabbine kendisine öğreteceği öğücü sözlerle hamd-u senada bulunacak. Kendisine: "Başını kaldır! Söyle! Sözün dinlenecek, dile isteğin verilecek, şefaat et şefaatin kabul edilecek."[194][194] denilmedikçe şefaat etmeye başlamayacaktır. Daha sonra bizlere tevhid ehlinden olup, bütün günahkârlar hakkında toptan şefaatte bulunmayacağını haber vermiş ve: *"Bana bir sınır çizilecek, ben de o (sınır içerisinde kalan)ları cennete girdireceğim."* diye buyurmaktadır. Daha sonra geri dönecek, aynı şekilde tekrar secde edecek, yine ona bir sınır daha çizilecek ve şefaat ile ilgili hadisin sonuna kadar belirtilen hususlar cereyan edecek. Ebu Hureyre *Radıyallahu anh* Peygamber efendimize: "Şefaatinle insanlar arasında en çok bahtiyar olacak kişi kimdir" diye sormuş, o da şöyle buyurmuştur: *"Kalbinden ihlasla la ilahe illallah diyen kimsedir."*[195][195]
S. Şefaat kaç türlüdür ve en büyükleri hangisidir?
C. 1. En büyükleri kıyamet Mevkıfindeki şefaat-i uzma (en büyük şefaat) olacaktır. Bu da yüce Allah'ın kulları arasında hüküm vermek için gelmesini dilemek üzere yapılacaktır. Bu şefaat Peygamber Efendimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e mahsustur. Yüce Allah'ın kendisine vaadetmiş olduğu Makam-ı Mahmud da budur. Nitekim yüce Allah: *"Umulur ki Rabbin seni öğülmüş bir makama (makam-ı Mahmûd'a) gönderir."* (el-İsra, 17/79) diye buyurmaktadır.
Kısaca şöyle olacaktır: İnsanlar mevkıfte beklemekten sıkıntılara düşecek ve orada kalışları uzayıp gidecek, huzursuzlukları artacak, terleri çenelerine kadar ulaşacak. İşte o zaman, yüce Allah'ın haklarında hüküm vermek üzere gelmesi için şefaat edecek birisini arayacaklar. Bunun üzerine önce Adem'e, sonra Nuh'a, sonra İbrahim'e, sonra Musa'ya, sonra Meryem oğlu İsa'ya gidecekler. Hepsi de: Ben kendimi kurtarmaya bakıyorum, diyecek. Nihayet Peygamberimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e ulaşacaklar. O: *"Bu işi yapacak olan benim."* diye buyuracak. Nitekim bu husus Buhari ve Müslim ile başka eserlerde yer alan hadislerde etraflı bir şekilde anlatılmaktadır.[196][196]

---

[194][194] Uzunca şefaat hadisi Buhârî ve Muslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş bir hadistir. Buhârî, VIII, 183-184; Muslim, I, 123-124; Tirmizî, IV, 622; İbn Mâce, II, 1442
[195][195] Buhârî, I, 33; Müsned, II, 373
[196][196] Şefaat hadisinin kaynakları az önce gösterildi.

2. İkinci şefaat cennet kapısının açılması için yapılacaktır. Cennetin kapısının açılmasını isteyecek ilk kişi Peygamberimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'dir. Ümmetler arasında oraya girecek ilk ümmet de onun ümmeti olacaktır.[197[197]]
3. Üçüncü tür şefaat cehenneme götürülmeleri emrolunmuş birtakım kimselerin cehenneme girmemeleri hususunda yapılacaktır.
4. Dördüncü şefaat cehenneme girmiş olan muvahhidlerden bir bölümün oradan çıkartılması için yapılacaktır. Oradan yanıp kavrulmuş, kömür olmuş bir halde çıkacaklar. "Hayat nehri"ne atılacaklar. Selin götürdükleri arasında bir tanenin bitip yeşermesi gibi biteceklerdir.[198[198]]
5. Beşinci şefaat cennet ehlinden birtakım kimselerin derecelerinin yükseltilmesi için yapılacaktır.
Bu son üç tür şefaat Peygamber efendimize has değildir. Ancak bunlarda öncelikle şefaatçilik edecek olan odur. Ondan sonra diğer peygamberler, melekler ve veliler gelir. Küçük yaşta ölmüş çocuklar da şefaatçi olacaklardır.
Daha sonra yüce Allah sayılarını kendisinden başka hiçbir kimsenin bilmediği birtakım kimseleri şefaatsiz olarak cehennem ateşinden çıkartacak ve cennete gireceklerdir.[199[199]]
6. Altıncı tür şefaat ise bazı kâfirlerin azabının hafifletilmesi için yapılacaktır. Bu da Peygamberimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e amcası Ebu Talib hakkında özel bir şefaattir. Müslim'de ve başka eserlerde kaydedildiği gibi.[200[200]]
Cehenneme, cehennemlikler atıldıkça o sürekli olarak: Daha var mı? diyecektir. Nihayet yüce Rabbimiz oraya ayağını koyunca birbirine doğru büzülür ve: İzzetin hakkı için yeter, yeter diyecektir. Cennette cennetliklerin girmesinden sonra geriye boş bir takım yerler kalacak. Yüce Allah birtakım kimseleri yaratacak ve onları da cennete koyacaktır.[201[201]] Bu hususta sayılamayacak kadar çok nass vardır. Bunları görmek isteyen Allah'ın kitabı ile Rasûlünün sünnetinde bulabilir.
S. Bir kimse ameliyle cennete girebilir yahut cehennemden kurtulabilir mi?
C. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Elinizden geldiği kadarıyla doğru ve istikamet üzere amel etmeye çalışın. Şunu da bilin ki; sizden hiçbir kimse ameliyle kurtulamaz."
"Ey Allah'ın Rasûlü, sende mi?" diye sordular. O:
"Ben de" diye buyurdu. *"Rabbimin beni kendinden bir rahmete bandırması ve lütfu ile (beni kurtarması) müstesnâ."* Bir diğer rivayette de şöyle buyurmaktadır:
"Doğru ve istikamet üzere amel etmeye çalışın, size müjdeler olsun... Hiç şüphesiz kimse ameliyle cennete giremeyecektir."
"Sen de mi ey Allah'ın Rasûlü?" dediler. O;
"Ben de; Allah'ın kendinden bir rahmete beni bandırması müstesna. Şunu bilin ki Allah'ın en sevdiği amel az dahi olsa en devamlı olandır."[202[202]] diye buyurdu.
S. Bu hadis ile yüce Allah'ın: *"Onlara: 'Yapmaya devam ettiklerinize karşılık mirasçısı kılındığınız cennet işte budur' diye seslenilir."* (el-Araf, 7/43) buyruklarını bir arada nasıl anlayabiliriz?
C. Yüce Allah'a hamdolsun ki bu ikisi arasında herhangi bir aykırılık yoktur. Çünkü âyet-i kerimede "bimâ: sebebiyle" buyruğunda yer alan "be" harfi sebeblilik ifade ediyor. Çünkü salih ameller cennete girmeye sebeptir. Cennete giriş ancak salih amelle olur. Zira sonucun varlığı onu ortaya çıkartan sebebinin varlığı ile sözkonusudur. Hadis-i şerifte "amellerinizle" anlamındaki lafzın başındaki "be" ise semen (paha ve değer) bildiren be'dir. Şüphesiz ki kul

---

[197[197]] Muslim, I, 130; Müsned, III, 140; Darimi, I, 30-31
[198[198]] Buhârî, VIII, 179-183; Muslim, I, 112-117; Tirmizî, IV, 713; Darimi, I, 31; Müsned, II, 276, III, 79, 90, 144, 145
[199[199]] Az önce geçen hadisin kaynakları ile Müsned, II, 400, I, 5, V, 53
[200[200]] Buhârî, VII, 203; Muslim, I, 135; Müsned, III, 9
[201[201]] Buhârî, VIII, 166-167; Muslim, VIII, 151-152; Tirmizî, V, 390; Müsned, II, 369, 507; III, 13, 141
[202[202]] Buhârî, VII, 181-182; Muslim, VIII, 139-141; Darimi, II, 215; Müsned, II, 524-537, III, 52, 337-362, VI, 125

dünya devam ettikçe yaşasa ve bu süre boyunca gündüzleri oruçlu, geceleri namazla geçirse bütün masiyetlerden uzak dursa onun yaptığı bütün bu ameller yüce Allah'ın onun üzerindeki gizli ve açık nimetlerinin en küçüğünün onda birine dahi bedel olamaz. Cennete girmesinin bedeli nasıl olabilir?
"Ve de ki: Rabbim, mağfiret ve rahmet buyur. Zaten sen merhamet edicilerin en hayırlısısın." (el-Mu'minûn, 23/118)

KADERE İMAN

S. Genel olarak kadere imanın delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah'ın emri mutlaka yerini bulan bir kaderdir." (el-Ahzab, 33/38)
"Fakat Allah gerçekleşmesi gereken bir emri yerine getirmek için (sizi topladı)." (el-Enfâl, 8/42)
"Allah'ın emri elbette yerini bulur." (el-Ahzab, 33/37)
"Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibet gelip çatmaz. Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidayet verir..." (et-Teğabun, 64/11)
"İki ordunun karşılaştığı gün başınıza gelen musibet, Allah'ın emriyle idi." (Al-i İmran, 3/166)
"Onlar kendilerine bir musibet gelip çattığında: 'Muhakkak biz Allah'ınız ve muhakkak biz ona dönücüleriz' derler. İşte Rablerinden bir mağfiret ve bir rahmet hep onların üzerindedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin ta kendileridir." (el-Bakara, 2/156, 157) ve daha başka pek çok âyet-i kerime.
Bundan önce Cibril hadisinde: *"Hayrıyla şerriyle kadere iman etmendir"* buyruğu geçmiş bulunmaktadır. Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Şunu bil ki sana gelip çatan bir musibetin gelip seni bulmaması olmayacak bir şeydir. Seni gelip bulmayan bir şeyin ise sana isabet etmesi olmayacak bir şeydir."[203[203]]
Yine Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:
"Bir şey sana gelip çatarsa, sakın: Eğer ben bu işi yapsaydım şöyle şöyle olacaktı demeyesin. Fakat Allah takdir etti ve O dilediğini yaptı, de."[204[204]]
Bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur:
"Her şey bir kader iledir. Bir şeyden acze düşmek yahut güzelce yapmak bile"[205[205]] ve daha başka pekçok hadis-i şerif.
S. Kadere imanın mertebeleri (aşamaları) kaç tanedir?
C. Kadere imanın dört mertebesi (aşaması) vardır.
1. Mertebe: Yüce Allah'ın herşeyi kuşatan, göklerde ve yerde zerre ağırlığı kadar dahi hiçbir şeyin dışında bulunmadığı ilmine, O'nun bütün mahlukatını onları yaratmadan önce bildiğine, rızıklarını, ecellerini, sözlerini, amellerini, bütün hareketlerini, duraklarını, gizlediklerini, açığa vurduklarını, kimlerin cennet ehli, kimlerin de cehennem ehli olduğunu bildiğine iman etmektir.
2. Mertebe: Bunların yazılı olduklarına, yüce Allah'ın olacağına dair ezeli bilgi sahibi olduğu herşeyi yazdığına iman etmektir. Levh ve Kaleme iman etmek de bunun kapsamı içerisindedir.
3. Mertebe: Yüce Allah'ın etkin iradesine, kudretine ve herşeyi kuşatan kudretine iman etmektir. Bunlar olmuş ve olacak şeyler itibariyle birbirinden ayrılmazlar. Ancak olmamış ve olmayacak şeyler itibariyle birliktelikleri sözkonusu değildir. Şanı yüce Allah'ın olmasını dilediği herbir şey kaçınılmaz olarak O'nun kudreti ile olur. Olmasını dilemediği bir şey ise

---
203[203] Ebu Dâvûd, IV, 225; Tirmizî, IV, 451; İbn Mâce, I, 29-30; Müsned, V, 185, 317, VI, 441-442
204[204] Muslim, VIII, 56; İbn Mâce, I, 31
205[205] Muslim, VIII, 51-52; Muvatta, III, 93; Müsned, II, 110

olmasını irade etmediği için olmaz. Ona güç yetiremediği için değil. Yüce Allah bundan alabildiğine yücedir, münezzehtir.
"Göklerde olsun, yerde olsun hiçbir şey Allah'ı âciz bırakacak değildir. Muhakkak O en iyi bilendir, herşeye güç yetirendir." (Fâtır, 35/44)
4. Mertebe: Yüce Allah'ın herşeyin yaratıcısı olduğuna, göklerde, yerde ve her ikisi arasında bulunan herşeyi O'nun yarattığına, O'nun yaratması dışında zerre kadar bir mahluk dahi bulunmadığına, herbir yaratığın hareketlerini ve duraklarını O'nun yarattığına iman etmektir. O her eksiklikten münezzehtir. O'ndan başka yaratıcı, O'ndan başka Rab yoktur.
S. Yüce Allah'ın herşeyi bildiğine iman etmek demek olan birinci mertebenin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"O Allahtır ki O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Görülmeyeni de, görüneni de bilendir." (el-Haşr, 59/22)
"Ve muhakkak Allah ilmi ile herşeyi kuşatmış olandır." (et-Talâk, 65/12)
"Gaybı bilen Rabbim hakkı için elbette o size gelecektir. Göklerde ve yerde zerre ağırlığınca bir şey O'na gizli kalmaz. Bundan küçük veya büyük ne varsa muhakkak apaçık bir kitabtadır." (Sebe, 34/3)
"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. O'ndan başkası bunları bilmez..." (el-En'âm, 6/59) ve devamındaki diğer âyetler;
"Allah peygamberliğini kime vereceğini çok iyi bilendir." (el-En'âm, 6/124)
"Muhakkak senin Rabbin kendi yolundan sapanları da en iyi bilendir, hidayet bulanları da en iyi bilen O'dur." (el-Kalem, 68/7)
"Allah şükredenleri en iyi bilen değil midir?" (el-En'âm, 6/53)
"Allah âlemlerin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?" (el-Ankebut, 29/10)
"Hani Rabbin meleklere: 'Muhakkak ben yeryüzünde bir halife yaratacağım' demişti. Melekler: 'Biz seni hamdinle tesbih ve takdis edip dururken, orada bozgunculuk yapacak, kanlar dökecek bir kimse mi yaratacaksın' demişlerdi. 'Sizin bilmediğinizi herhalde ben bilirim.' demişti." (el-Bakara, 2/30)
"Bazan hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur, sevdiğiniz bir şey de hakkınızda kötü olabilir. Allah bilir, siz bilmezsiniz." (el-Bakara, 2/216)
Sahih (-i Buhari ve Müslim) de şu rivayet yer almaktadır: Bir adam
“Ey Allah'ın Rasûlü, cennet ehli kim, cehennem ehli kim biliniyor mu?” Peygamber:
“Evet” diye buyurdu. Adam:
“Peki amel edenler ne diye amel ediyor?” diye sorunca, Peygamber şu cevabı verdi:
"Herkes ne için yaratılmış ise onun için -yahut kendisine ne kolaylaştırılmışsa onun için- amel eder." diye buyurdu.[206[206]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'e müşriklerin çocuklarının durumu hakkında soru sorulunca o: *"Allah (yaşasalardı) ne şekilde amel edeceklerini en iyi bilendir."* diye cevap verdi.[207[207]]
Sahih-i Müslim'deki rivayete göre Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Allah cennet için cennetlikleri yarattı. Onlar henüz atalarının sulblerinde iken onları cennet için yarattı. Cehennem ateşi için de cehennemlikleri yarattı. Onlar henüz babalarının sulblerinde iken onları orası için yarattı."[208[208]]
Yine Müslim'deki rivayete göre Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz kişi insanların gördüklerine göre cennetliklerin ameli ile amel eder. Halbuki o cehennemliklerdendir. Yine kişi insanlara göründüğü kadarıyla cehennem ehlinin ameli ile amel eder. Halbuki o cennetliklerdendir."[209[209]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

206[206] Buhârî, VII, 210; Muslim, VIII, 48; Ebu Dâvûd, IV, 228; Müsned, IV, 67
207[207] Buhârî, VII, 210-211; Muslim, VIII, 54; Ebu Dâvûd, IV, 229; Nesâî, IV, 58-59; Müsned, V, 73, 410
208[208] Muslim, VIII, 55; Ebu Dâvûd, IV, 229; Nesâî, IV, 57; İbn Mâce, I, 32; Müsned, VI, 41, 208
209[209] Buhârî, III, 226, VII, 213; Muslim, VIII, 49; Müsned, V, 332; Muvatta, III, 92

"Yüce Allah, karanızdaki herkesin cennetteki ve cehennemdeki konumunu mutlaka bilir."
Ashab:
"Peki ey Allah'ın Rasûlü, o halde niye amel ediyoruz? Biz buna bel bağlayıp ameli terketmeyelim mi?" dedi. Peygamber şöyle buyurdu:
"Hayır amel ediniz, herkes ne için yaratılmış ise o ona kolaylaştırılır." Daha sonra: *"Artık kim (infak edip) verir ve sakınırsa, o, el-Hüsnâyı (kelime-i tevhidi) da doğrularsa biz de ona kolay olanı kolaylaştırırız. Ama kim cimrilik eder ve kendisini müstağni görür, o el-Hüsna'yı da yalanlarsa biz de ona en zor olanı kolaylaştırırız."* (el-Leyl, 92/5-10) buyruklarını okudu.[210[210]] Ve daha başka hadis-i şerifler (buna delildir).
S. İkinci mertebe olan; bu takdirlerin yazıldığına iman etmenin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Biz herşeyi önder kitabta (imamu'n-mubîn) tesbit etmişizdir." (Yasin, 36/12)
"Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitabtadır." (el-Hac, 22/70)
Yüce Allah Musa ile Firavun'un tartışması hakkında bize şunları aktarmaktadır:
"(Firavun) dedi ki: 'Geçmiş asırlar halkının halleri nicedir?' (Musa) dedi ki: 'Onların bilgisi Rabbimin yanında bir kitabtadır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz.'" (Taha, 20/51-52)
Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"...Onun ilmi dışında hiçbir dişi ne hamile kalır, ne de doğurur. Uzun yaşatılanın ömrünün uzatılması da, ömrünün eksiltilmesi de ancak bir kitabtadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a göre pek kolaydır." (Fatır, 35/11) ve daha başka âyet-i kerimeler.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
"Yüce Allah'ın cennet ve cehennemdeki yerini yazıp takdir etmediği, bedbaht mı yoksa mutlu mu olduğu yazılmadık canlı hiçbir nefis yoktur."[211[211]] Hadisi Müslim rivayet etmiştir.
Yine Müslim'deki bir rivayete göre Suraka b. Malik b. Cu'şum:
"Ey Allah'ın Rasûlü bize şu anda yaratılmışız gibi dinimizi açıkla. Bu gün ne diye amel ediyoruz? Acaba bu, kalemlerin mürekkebinin kuruduğu, takdirlerinin tesbit edildiği bir husus mudur? Yoksa gelecekte ortaya çıkacak bir husus mudur?" Peygamber şöyle buyurdu:
"Hayır, bilakis kalemlerin mürekkebinin kuruduğu ve hakkında takdirlerin cereyan ettiği bir husus hakkında (amel ediyorsunuz)." Bunun üzerine Suraka:
"O halde niçin amel ediyoruz ki? deyince Peygamber şöyle buyurdu:
"Siz amel ediniz, herkes -bir rivayette amel eden herkes-e kendi ameli kolaylaştırılacaktır."[212[212]] Ve daha başka birtakım hadis-i şerifler.
S. Bu mertebeye giren takdirler kaç tanedir?
C. Bu mertebenin kapsamına beş tane takdir girer. Hepsi de yüce Allah'ın ilmine râcidir.
1. Birinci takdir: Bunların göklerin ve yerin yaratılmasından ellibin sene önce yüce Allah'ın Kalemi yarattığı vakit yazılmış olmalarıdır. Bu ezelî takdirdir.
2. Ömür takdiri: Bu da yüce Allah'ın: *"Ben sizin Rabbiniz değil miyim?"* (el-A'raf, 7/172) buyurduğunda söz aldığı vakit gerçekleşen takdirdir.
3. Yine ömür takdiri olarak bilinen ve nutfenin anne rahminde hilkatinin belirginleşmeye başladığı sıradaki takdir.
4. Kadir gecesinde gerçekleşen yıllık takdir.
5. Bütün bunların yerli yerince gerçekleştirilmesinden ibaret olan günlük takdir.
S. Ezelî takdirin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İster yeryüzünde, ister nefislerinizde meydana gelen herbir musibet mutlaka bizim onu yaratmamızdan önce o bir kitabta (yazılmış)dır." (el-Hadid, 57/22) ve devamındaki âyetler buna delildir.

[210[210]] Buhârî, VII, 212; Muslim, VIII, 46-47; İbn Mâce, I, 30; Ebu Dâvûd, IV, 222-223; Tirmizî, IV, 445
[211[211]] Buhârî, VI, 84; Muslim, VIII, 47-48; Ebu Dâvûd, IV, 223
[212[212]] Muslim, VIII, 48; Müsned, III, 293; İbn Mâce, I, 35

Sahih(-i Müslim)de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şöyle buyurduğu zikredilmektedir:
"Allah mahlukatın takdirlerini gökleri ve yeri yaratmadan ellibin yıl önce yazdı. Arşı da su üzerinde idi."[213[213]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Muhakkak Allah'ın ilk yarattığı Kalemdir. Ona: Yaz diye buyurdu. Kalem: Rabbim ne yazayım, dedi. Allah: Kıyametin kopacağı ana kadar herşeyin takdirini (kaderini) yaz"[214[214]] diye buyurdu. Bu hadisi Sunen ashabı rivayet etmiştir. Yine nebi *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur.
"Ey Ebu Hureyre kalemin (mürekkebi) kurumuş olup-bitecek herşey yazılmıştır." Hadisi Buhari rivayet etmiştir. Bunun dışında daha birçok hadis buna delildir.
S. Mîsâk (kaalû belâ) gününde ömrî takdirin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Hani Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' diye buyurmuştu. Onlar da: 'Evet (Rabbimizsin) şahid olduk' demişlerdi..." (el-A'raf, 7/172) ve diğer âyet-i kerimeler.
İshak b. Rahûye'nin rivayetine göre bir adam dedi ki:
'Ey Allah'ın Rasûlü, ameller (önceden bir takdir olmaksızın) ibtidâen mi ortaya çıkmaktadır yoksa bu hususta kaza (hüküm ve takdir) geçmiş midir?' Peygamber şöyle buyurdu:
"Yüce Allah Adem'in sırtından zürriyetini çıkartıp, onları kendilerine karşı şahit tuttuktan sonra avuçlarıyla onları aldı. Şunlar cennetlik, bunlar cehennemlik, dedi. Cennet ehli olanlara cennet ehlinin ameli kolaylaştırılır, cehennem ehli olanlara da cehennem ehlinin amelleri kolaylaştırılır."[215[215]]
Muvatta'daki rivayete göre Ömer b. el-Hattab *Radıyallahu anh*'a şu: "Kıyamet günü: 'Bizim bundan haberimiz yoktu' demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarının sırtlarından zürriyetlerini (çıkarıp) almış ve onları kendilerine şahit tutup: *'Ben sizin Rabbiniz değil miyim' (diye buyurmuştu). Onlar da: Evet (Rabbimizsin) şahid olduk' demişlerdi."* (el-A'raf, 7/172) buyruğu hakkında soru sorulmuş, bunun üzerine o şöyle demişti: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'e bu âyete dair soru sorulduğunu duydum. Bunun üzerine Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Şüphesiz şanı yüce ve mübarek olan Allah Âdem'i yarattı. Sonra sağıyla onun sırtını sıvazladı ve nihayet ondan bir zürriyet çıkardı. Bunları cennet için yarattım, diye buyurdu. Onlar da cennet ehlinin amelleriyle amel ederler. Sonra bir daha sırtını sıvazladı ve ondan bir zürriyet çıkardı. Bunları cehennem için yarattım; diye buyurdu ve onlar da cehennemliklerin ameli ile amel ederler..."[216[216]]
Tirmizi'de Abdullah b. Amr *Radıyallahu anh*'ın şöyle dediği zikredilmektedir: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* elinde iki yazı bulunduğu halde yanımıza çıktı.
"Bu iki yazının ne olduğunu biliyor musunuz?" diye sordu. Bizler:
'Hayır ey Allah'ın Rasûlü, senin bize haber vermen müstesnâ", dedik. Elindeki yazı hakkında şunları söyledi:
"Bu âlemlerin Rabbinden bir yazıdır. Bunda cennet ehlinin isimleri, onların babalarının ve kabilelerinin isimleri yazılıdır. Daha sonra onlardan en son ferdi üzerinde sonuç çizgisini çekti. Artık ebediyyen onlara ne ilave yapılır, ne onlardan bir şey eksiltilir." Daha sonra sonundaki yazı için de şunları söyledi:

213[213] Muslim, VIII, 51; Tirmizî, IV, 458; Müsned, II, 169
214[214] Tirmizî, IV, 457-458; Ebu Dâvûd, IV, 225-226; Müsned, V, 317
215[215] İshak b. Rahuye'nin bu hadisi için bk. İbnu'l-Kayyim, Şifâu'l-Alîl, s. 10; İbn Cerir, Tefsir, no: 15.377-15.380 (Ahmet Şakir'in tahkiki ile), XIII, 244-250; Ebu Dâvûd, IV, 224
216[216] Muvatta, III, 92; Ebu Dâvûd, IV, 227; Müsned, I, 44-45; Tirmizî, V, 266

"Bu da âlemlerin Rabbinden bir kitabtır. Bunda cehennem ehlinin isimleri, babalarının ve kabilelerinin isimleri vardır. Sonra onların son ferdi üzerinde nihai bir çizgi çekildi. Bundan dolayı onlara ebediyyen ne bir kimse eklenebilir, ne de bir kimse eksiltilebilir." Ashabı:
"O halde ey Allah'ın Rasûlü, eğer iş olup bitmiş ise amel ne diye?" dediler. Peygamber şöyle buyurdu:
"Sizler doğru ve istikamet üzere amel etmeye gayret ediniz. Şüphesiz cennetlik olan bir kimse her ne amel ederse etsin, nihayet onun amelleri cennet ehlinin ameli ile sona erer. Cehennem ehli olan kimse ise her ne amel ederse etsin onun ameli de cehennem ehlinin ameli ile sona erer." Daha sonra Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* ellerindeki bu iki yazıyı bir kenara attı, sonra şöyle buyurdu:
"Artık sizinle kulların işini bitirmiş olmaktadır. Bir kesim cennette, bir kesim cehennemde olacaktır." Tirmizi dedi ki: Bu hasen, sahih, garib bir hadistir."[217][217]
S. Kadir gecesinde yıllık takdirin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O gecede hikmetli bir iş, tarafımızdan bir emir ile ayrılır."* (ed-Duhan, 44/4-5) ve devamındaki âyetler.
İbn Abbas *Radıyallahu anh*'da şöyle demiştir: "Kadir gecesinde ana kitabtan bir sene boyunca meydana gelecek ölüm, hayat, rızık, yağmur ve hatta hacılar bile yazılır. Filan kişi haccedecek, filan kişi haccedecek, denilir."
Hasan-ı Basri, Said b. Cübeyr, Mukatil, Ebu Abdu'r-Rahman es-Sülemî ve başkaları da böyle demişlerdir.
S. Günlük takdirin delili nedir?
C. Yüce Allah: *"O hergün (her an) bir iştedir."* (er-Rahman, 55/29) diye buyurmaktadır.
Hakim'in Sahih'inde (Müstedrek'inde) şu rivayet yer almaktadır: İbn Abbas *Radıyallahu anh* dedi ki: "Şüphesiz yüce Allah'ın yarattıkları arasında beyaz inciden Levh-i Mahfûz da vardır. Onun her iki kapağı kırmızı bir yakuttandır. Kalemi nurdur, yazısı da nurdur. Hergün ona üçyüz altmış bakış -yahut defa- bakar. Bu bakışların herbirisinde yaratır, rızık verir, hayat verir, öldürür, aziz kılar, zelil eder ve her ne dilerse onu yapar. İşte yüce Allah'ın: *"O her gün (her an) bir iştedir."* buyruğu bunu anlatmaktadır. (er-Rahman, 55/29)"[218][218]
Bütün bu takdirler ilk kaderin bir çeşit tafsilatıdır. Bu ilk kader ise yüce Allah'ın Kalemi yarattığı vakit Levh-i Mahfuza yazmasını emrettiği kaderdir. İşte İbn Ömer ve İbn Abbas (Allah onlardan razı olsun) yüce Allah'ın: *"Esasen biz işlediklerinizi yazıyorduk."* (el-Casiye, 45/29) buyruğunu böyle tefsir etmişlerdir. Bütün bunlar şanı yüce Allah'ın sıfatı olan ilminden sadır olan şeylerdir.
S. Mutluluğun ve bedbahtlığın önceden takdir edilmiş olması neyi gerektirir?
C. Bütün semavî kitablar ve nebevî sünnetler önceden kaderin tayin edilmiş olmasının amelde bulunmaya engel teşkil etmediğini, ona güvenip bel bağlamak amel etmeyi terketmeyi gerektirmez gerektirmediğini ittifakla ifade etmişlerdir. Aksine bu durum ciddiyetle, olanca gayret ile salih amel işlemeyi gerektirir. Bundan dolayı Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* ashabına kaderin önceden tayin edilmiş olduğunu, buna göre herşeyin cereyan ettiğini ve kalemin mürekkebinin kurumuş olduğunu belirtince, kimisi: O halde biz kitabımıza bel bağlayıp niçin ameli terketmiyoruz deyince, Peygamber: *"Hayır, amel ediniz herkes (ne için yaratılmışsa) ona kolaylaştırılacaktır"* diye buyurmuş, sonra da: *"Artık kim (infak edip) verir ve sakınırsa..."* (el-Leyl, 92/5) buyruklarını okumuştur.[219][219]
O halde şanı yüce Allah kaderleri belli bir ölçü ile tesbit ve tayin etmiş, bunlara gerekli sebepleri hazırlamıştır. O dünya hayatında ve ahiret için hangi sebepleri tayin etmiş ise sonsuz hikmetiyle tayin etmiştir. Yarattıklarından herbir kimseyi dünya ve ahirette ne için yaratmışsa o yolu kolaylaştırmıştır. O yol o kimse için hazırlanmış ve kolaylaştırılmış bulunuyor. Kul ahiretteki menfaatlerinin oraya ulaştıran sebeplerle irtibatlı olduğunu bildiği takdirde onları

---

[217][217] Tirmizî, IV, 449-450
[218][218] Hakim, el-Müstedrek, II, 519
[219][219] Buhârî, VII, 212; Muslim, VIII, 46-47 ve daha önce hadisi geçtiği yerde gösterilen diğer kaynaklar.

işlemek, gereklerini yerine getirmek için ileri derecede gayretini ve çabasını ortaya koyar. Maişet yollarının ve dünyevî maslahatlarının gerçekleşmesi uğrunda da elinden geleni yapar. İşte kader ile ilgili hadisleri duyduktan sonra ben bundan önce şu andan daha çok gayret ve çaba sahibi değildim deyince, olayı gerçekten iyice kavramış bulunuyordu. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştu:

"Sana fayda veren şeyi yapmaya olanca gayretini harca; Allah'tan yardım dile ve acizlik gösterme."[220[220]]

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* kendisine: Tedavi için kullanacağımız bir ilaç yahut yapacağımız bir rukye (tedavi için okunması meşru olan duaları yapmak) hakkında ne dersiniz? Acaba bunlar Allah'ın herhangi bir kaderini geri çevirirler mi? diyenlere şu cevabı vermiştir: *"Bunlar da Allah'ın kaderindendir."*[221[221]] Yani yüce Allah hayrı da, şerri de bunların herbirisinin sebeblerini de takdir etmiştir.

S. Üçüncü mertebe olan Allah'ın meşiet ve iradesine iman etmenin delili nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Ama Allah dilemedikçe de siz dileyemezsiniz." (el-İnsan, 76/30)

"Hiçbir şey hakkında sakın 'ben bunu mutlaka yarın yapacağım' deme. Meğer ki Allah dilemiş ola. (İnşaallah yapacağım de.)" (el-Kehf, 18/23-24)

"Allah dilediğini saptırır, dilediğini de dosdoğru yol üzerinde tutar." (el-En'am, 6/39)

"Eğer Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet yapardı." (en-Nahl, 16/93)

"Eğer Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi." (el-Bakara, 2/253)

"Eğer Allah dileseydi, elbette onlardan intikam alırdı." (Muhammed, 47/4)

"O ne dilerse yapandır." (el-Buruc, 85/16)

"O bir şeyi diledi mi ona emri sadece 'ol' demesidir. O da oluverir." (Yasin, 36/82)

"Bir şeyi dilediğimiz zaman sözümüz ona sadece 'ol' dememizden ibarettir. O da derhal oluverir." (en-Nahl, 16/40)

"Allah kimi hidayete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslam'a açar. Kimi de saptırmayı dilerse, onun da göğsünü daraltır, sıkıştırır." (el-En'âm, 6/25) ve bunların dışında sayılamayacak kadar pek çok âyet-i kerime buna delildir.

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:

"Kulların kalbleri Rahman'ın parmaklarından iki parmak arasında tek bir kalb gibidir. O onları nasıl isterse öyle evirip çevirir."[222[222]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir vadide uyumaları hakkında da şöyle demişti:

"Yüce Allah dilediği vakit ruhlarımızı alıkoydu ve dilediği zaman onları geri çevirdi."[223[223]]

Yine şöyle buyurmuştur:

"(Hayırlı işler için) iltimasta bulununuz, size de ecir verilir. Bununla birlikte yüce Allah Rasûlünün dili üzere dilediği hükmü verir."[224[224]]

Bir başka hadisinde şöyle buyurmaktadır:

"Allah dilerse ve bir de filan kişi dilerse demeyiniz. Bunun yerine yalnızca Allah dilerse deyiniz."[225[225]]

"Yüce Allah kimin hakkında hayır dilerse, onu dinde fakih (derin bilgi sahibi) kılar."[226[226]]

"Yüce Allah bir ümmet hakkında rahmet murad ederse o ümmetin peygamberini ümmetinden önce vefat ettirir. Şayet Allah bir ümmeti helak etmeyi dilerse, peygamberi hayatta iken o

---

220[220] Muslim, VIII, 56; İbn Mâce, I, 31; Müsned, II, 366, 370

221[221] Tirmizî, IV, 399-400, 453; İbn Mâce, II, 1137; Müsned, III, 421

222[222] Muslim, VIII, 50-51; Müsned, II, 168

223[223] Buhârî, VIII, 192; Ebu Dâvûd, I, 120; Nesâî, II, 105-106; Müsned, V, 307; Muvatta, I, 34-35

224[224] Buhârî, VIII, 193; Muslim, VIII, 37; Ebu Dâvûd, IV, 334; Tirmizî, V, 42; Nesâî, V, 77; Müsned, IV, 400, 403, 409

225[225] Ebu Dâvûd, IV, 295; Müsned, V, 384, 394, 398

226[226] Buhârî, I, 25; Muslim, III, 95; Tirmizî, V, 28; İbn Mâce, I, 80; Muvatta, III, 94; Müsned, IV, 92-93-95...

ümmete azab verir."[227[227]] ve bunların dışında yüce Allah'ın meşiet ve iradesini sözkonusu eden sayılamayacak kadar çok hadis-i şerif, bu mertebeye delil teşkil eder.
S. Yüce Allah kitab-ı keriminde ve rasûlü vasıtası ile haber verdiğine ve sıfatlarından öğrendiğimize göre o, ihsan edicileri, takvâ sahiblerini, sabredenleri sever. İman edip salih amel işleyenlerden razı olur. Kâfirleri, zalimleri sevmez. Kullarının küfre gitmelerine razı olmaz. Fesadı sevmez. Oysa bunların hepsi de Allah'ın meşîet ve iradesi ile olur. Eğer O dileyecek olursa bunlar olmaz. Çünkü O'nun mülkünde, O'nun dilemediği hiçbir şey olmaz. Bu durumda: Razı olmadığı ve sevmediği şeyleri nasıl olur da diler ve irade eder? diyen kimselere ne şekilde cevap verilebilir?
C. Şunu bilelim ki nasslarda irade iki anlamda kullanılmıştır. Birisi kevnî ve kaderî iradedir. Bu aynı zamanda meşîet demektir. Bununla bir şeyin sevilmesi ve ondan razı olunması arasında bir ilişki yoktur. Bunun kapsamına küfür, iman, itaatler, isyan, razı olunan işler, sevilen işler, hoşlanılmayan şeyler ve bunların zıttı da girer. Bu iradenin kapsamı dışına hiç kimse çıkamaz. Kimse bunun sınırları dışında kalamaz. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi:
"Allah kimi hidayete erdirmeyi dilerse, göğsünü İslâma açar. Kimi de saptırmayı dilerse, onun da göğsünü daraltır, sıkıştırır." (el-En'âm, 6/125)
"Allah'ın fitneye düşürmek istediği kimse için sen Allah'a karşı bir şey yapamazsın. Onlar Allah'ın kalblerini temizlemek istemediği kimselerdir." (el-Mâide, 5/41) âyetleri ve daha başkaları bunu anlatmaktadır.
Bir diğer irade dinî ve şer'î irade olup, bu da yüce Allah'ın rıza ve sevgisi ile alakalıdır. Yüce Allah bu iradesi gereğince kullarına emirler vermiş, onlara yasaklar koymuştur. Yüce Allah'ın şu buyruklarında olduğu gibi: *"Allah size kolaylık diler, güçlük istemez."* (el-Bakara, 2/185)
"Allah size (helâl ve haramı) açıkça bildirmek, sizi sizden öncekilerin sünnetlerine iletmek, tevbelerinizi kabul etmek ister. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (en-Nisa, 4/26) ve benzeri daha başka âyetler.
İşte bu iradeye tabi olmak ancak bu hususta kevnî irade, kendisi hakkında takdirde bulunulmuş kimseler için mümkün olur. Böylelikle itaatkâr mü'min hakkında kevnî ve şer'î irade bir araya gelmiş olur. İsyankâr ve günahkâr kimse hakkında ise sadece kevnî irade sözkonusu olur. Şanı yüce Allah genel olarak bütün kullarını kendisini razı edecek işleri işlemeye davet etmiş, aralarından belirlediği kimselere bu davetine icabet etme hidayetini ihsan etmiştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah ise daru's-selâma (esenlik yurduna, cennete) çağırır ve O dilediğini dosdoğru yola iletir." (Yunus, 10/25)
Şanı yüce Allah daveti genel olarak herkese yapmakla birlikte, hidayeti özel olarak dilediklerine tahsis etmiştir: *"Şüphesiz Rabbin yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidayet bulanı da en iyi bilen O'dur."* (en-Necm, 53/30)
S. Yaratma aşaması olan kadere imanın dördüncü mertebesinin delili nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah herşeyin yaratıcısıdır. O herşeyi koruyan, gözetendir (vekîldir)." (ez-Zümer, 39/62)
"Gökten ve yerden size Allah'tan başka rızık veren herhangi bir yaratıcımı var?" (Fatır, 35/3)
"Bunlar Allah'ın yarattığıdır. Haydi O'ndan başkasının ne yarattığını gösterin bana." (Lukman, 31/11)
"Allah sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra sizi öldüren, sonra da sizi diriltecek olandır. Sizin ortaklarınızdan bu işlerden birisini olsun yapabilenmi var?" (er-Rum, 30/40)
"Halbuki sizi de, yapıp ettiklerinizi de Allah yaratmıştır." (es-Saffat, 37/96)
"Herbir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem de takvayı ilham edene yemin olsun ki..." (eş-Şems, 91/7-8)

[227[227]] Muslim, VII, 65

"Allah kime hidayet verirse, O doğru yolu bulmuş olur. Kimi de saptırırsa onlar zarara uğrayanların ta kendileridirler." (el-A'raf, 7/178)
"Fakat Allah size imanı sevdirdi, onu kalblerinizde süsledi ve küfrü, fasıklığı ve isyanı size çirkin gösterdi." (el-Hucurat, 49/7) ve daha başka âyet-i kerimeler.
Buhârî de "Halk-u Efali'l-İbad" adlı eserinde Huzeyfe *Radıyallahu anh*'dan Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şöyle buyurduğunu zikretmektedir:
"Şüphesiz Allah bir iş yapanı ve onun yaptığı işi yaratandır."[228[228]]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir başka hadisinde şöyle buyurmuştur:
"Allah'ım, nefsime takvâsını ver. Onu tertemiz edip, arındır. Çünkü onu tertemiz edip arındıracakların en hayırlısı sensin. Şüphesiz ki sen onun velisisin ve mevlasısın."[229[229]] ve daha başka hadis-i şerifler buna delil teşkil etmektedir.
S. Yüce Allah herşeyin yaratıcısı olmakla birlikte Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in: *"Hayır bütünüyle senin ellerindedir, şer ise sana nisbet edilemez."*[230[230]] buyruğu ne anlama gelir?
C. Bunun anlamı şudur: Yüce Allah'ın bütün fiilleri, o fiiller ile muttasıf olması ve o fiillerin ondan sadır olması itibariyle hepsi de katıksız hayırdır. Onlarda herhangi bir şekilde şer diye bir şey olmaz. Çünkü yüce Allah mutlak hüküm koyandır ve adaletlidir. Onun bütün fiilleri hikmetlidir, adalettir. O her bir şeyi o şeyin en layık olduğu yere -kendi bilgisine uygun olarak- koyar. Allah'ın kudreti ile ortaya çıkan bir işte herhangi bir şer görülüyor ise bu o işin kula izafeti bakımından böyledir. Çünkü bunun neticesinde kul birtakım tehlikelerle karşı karşıya kalır. Bu da onun ellerinin kazandıkları sebebiyle ve ona uygun bir cezadır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Size isabet eden her musibet ellerinizle kazandıklarınız sebebi iledir. Çoğunu da affeder." (eş-Şûrâ, 42/30)
"Biz onlara zulmetmedik fakat onlar bizzat zalimler idiler." (ez-Zuhruf, 43/76)
"Şüphesiz Allah insanlara en ufak bir şey kadar dahi zulmetmez; fakat insanlar kendi kendilerine zulmederler." (Yunus, 10/44)
S. Kulların kendilerine nisbet edilen fiillerine bir kudretleri ve bu hususta onların dilemeleri (irâde ve meşîetleri) var mıdır?
C. Evet, kulların işlerini yapmaya kudretleri onların meşîet ve irâdeleri vardır. Yaptıkları işleri gerçek anlamda onlara izafe edilir, bu iradeleri dolayısıyla da mükellef kılınmışlardır. Bu amellerinden ötürü sevab alır yahut cezalandırılırlar. Yüce Allah onlara ancak güç yetirebildikleri mükellefiyetler yüklemiştir. Bu hususu kitab ve sünnette onlara izafe etmiş, bununla onları nitelendirmiştir. Fakat onlar Allah'ın kendilerine yapma kudretini verdiğinden başkasını yapamazlar. Allah'ın dilediğinden başkasını dileyemezler. Ancak Allah'ın onlara bir işi yapabilme gücünü vermesiyle bu işi yaparlar. Nitekim meşîet, irâde ve yaratma ile ilgili nasslar sıralanırken bu husus böylece geçmişti.
Onlar kendi kendilerini var etmedikleri gibi, kendi fiillerini de var edemezler. Onların kudretleri, meşîetleri, iradeleri ve fiilleri yüce Allah'ın kudretine, meşîetine, irâde ve fiiline tabidir. Çünkü onları da, onların kudretlerini, irâdelerini, meşîet ve fiillerini de yaratan O'dur. Yoksa onların meşîet ve irâdeleri, kudret ve fiilleri yüce Allah'ın meşîet, irâde, kudret ve fiillerinin aynısı değildir. Tıpkı kendilerinin o olmadıkları gibi, yüce Allah bundan yüce ve münezzehdir. Onların fiilleri onlarla kaim, onlara layık ve gerçek manada onlara izafe edilecek şekilde Allah tarafından yaratılır. Onların fiilleri de yüce Allah'ın kendisine layık, kendisine gerçek manada izafe olunan fiillerin etkilerindendir. Yüce Allah gerçek manada faildir, kul ise gerçek manada fiilden etkilenendir. Allah gerçek manada hidayete iletendir, kul

---

[228[228]] Buhârî, Halk-u Efali'l-İbad, s. 25; Beyhaki, el-Esma-u ve's-Sıfat, s. 23
[229[229]] Uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Muslim, VIII, 81-82; Nesâî, VIII, 260; Müsned, IV, 371
[230[230]] Uzunca bir hadis-i şerifin bir bölümü olan bu ifadeler şu kaynaklarda yer almaktadır: Muslim, II, 185, III, 7; Ebu Dâvûd, II, 162; Nesâî, V, 161; İbn Mâce, II, 974; Muvatta, I, 307; Müsned, III, 32

da gerçek manada hidayete erdirilendir. Bundan dolayı yüce Allah iki fiilden herbirisini o fiilin kaim olduğu zata izafe ederek şöyle buyurmaktadır:
"Allah kimi hidayete erdirirse işte doğru yolu bulan O'dur." (el-İsra, 17/97)
Burada hidayet gerçek anlamıyla Allah'a izafe edildiği gibi, doğru yolu bulmanın (ihtidâ) kula izafe edilmesi de gerçek anlamı iledir. Hidayete ileten (el-Hâdî) doğru yolu bulanın (el-Mühtedî) aynısı olmadığı gibi, hidayet te doğru yolu bulmak (ihtidâ) ile aynı şey değildir.
Aynı şekilde yüce Allah dilediği kimseyi gerçek anlamda saptırır. Böyle bir kul da gerçek anlamıyla dalâlet bulur. İşte yüce Allah'ın kulları hakkındaki bütün tasarrufları böyledir.
Hem fiili, hem de fiilden etkilenmeyi kula izafe eden kâfir olur. Fiilden etkilenmeyi Allah'a izafe eden de kâfir olur.
Fakat fiili yaratana, fiilden etkilenmeyi yaratılmışa ve her ikisini de hakikat manasıyla izafe eden kimse ise gerçek anlamıyla bir mü'mindir.
S. Yüce Allah bütün kullarını mü'min, hidayet üzere ve itaatkâr kılması -şer'an de onların böyle olmalarını sevmekle birlikte- Allah'ın kudreti bakımından mümkün değil midir? diyen kimseye ne cevap verilir?
C. Evet, yüce Allah buna kadirdir. Nitekim O şöyle buyurmaktadır:
"Eğer Allah dileseydi, elbette hepinizi bir ümmet yapardı..." (el-Maide, 5/48)
"Eğer Rabbin dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi elbette toptan iman ederlerdi." (Yunus, 10/99) ve benzeri daha başka âyetler bunu ispatlamaktadır. Fakat yüce Allah'ın kullarına yaptığı bu uygulama O'nun hikmetinin bir gereği, rububiyetinin, uluhiyetinin, isim ve sıfatlarının bir gereğidir.
Bir kimsenin: Niçin Allah'ın kullarının bir kısmı itaatkar, bir kısmı isyankârdır? diye bir söz söylemesi Allah'ın isimleri arasında niçin ed-Dar, en-Nafî (zarar veren, fayda veren), el-Mu'ti, el-Mâni' (veren, alıkoyan), el-Hâfid, er-Râfi' (alçaltan, yükselten), el-Mun'im, el-Muntakim (nimet veren, intikam alan) ve benzeri isimleri vardır? demesi ile aynı şeydir. Çünkü yüce Allah'ın fiilleri O'nun isimlerinin gereğidir, sıfatlarının etkileridir. O'nun fiillerinde O'na itiraz etmek, isim ve sıfatlarında O'na itiraz etmekle hatta uluhiyet ve rububiyetine itiraz etmekle aynı şeydir.
"Arşın Rabbi olan Allah nitelemelerinden münezzeh ve yücedir. O işlediklerinden sorumlu tutulmaz. Halbuki onlara (yaptıkları) sorulur." (el-Enbiya, 21/22-23)
S. Kadere imanın dindeki yeri nedir?
C. Kadere iman tevhidin bir gereğidir. Tıpkı hayra ulaştıran ve şerden alıkoyan sebeplere imanın şeriatın düzeninin bir gereği oluşu gibi. Dinin düzene girmesi ve dosdoğru bir yol alabilmesi ancak kadere iman eden ve şeriatin emirlerini gereği gibi yerine getiren kimseler için mümkün olabilir. Nitekim Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* kadere imanı açıklamış, daha sonra da: Bizler ne diye hakkımıza yazılana bel bağlayıp amelde bulunmayı terketmiyoruz? diyene: *"Amel ediniz, herkes ne için yaratılmışsa o ona kolaylaştırılır."* diye buyurmuştur.
Şeriate aykırı olduğu iddiasıyla; kader yoktur diyen bir kimse, yüce Allah'ın ilim ve kudretini de işlemez hale getirmiş, kulu fiillerinde bağımsız ve fiillerini yaratıcı konuma yükseltmiş, Allah ile birlikte bir başka yaratıcı kabul etmiş olur. Hatta bütün yaratılmışların aynı zamanda yaratıcı olduklarını iddia etmiş demektir.[231][231]
Kaderi kabul ederek onu şeriate karşı delil gösterip, bu yolla kadere karşı savaşan, yüce Allah'ın kula bağışlamış olduğu ve buna bağlı olarak onu mükellef tuttuğu kudret ve ihtiyarını (seçim ve tercih imkânını) kabul etmeyen, Allah'ın kullarını -kör olan bir kimseye mushafı gerekli harfleri noktalamakla mükellef tutmak halinde olduğu gibi- güç yetiremedikleri

[231][231] Bununla kulun hayrıyla, şerriyle bütün fiillerini yarattığını Allah'ın ise bundan münezzeh olduğunu, O'na şer izafe edilmeyeceğini, çünkü eğer zulmü yaratacak olursa zalim olacağını söyleyen Mutezile'ye mensub kaderi inkar eden kaderiye mezhebine işaret etmektedir. Yüce Allah onların söylediklerinden münezzehtir. (Şehristani, el-Mile'l-ve'n-Nihal, s. 45; Ebu'l-Hasen el-Eş'ari, Makalatu'l-İslamiyyîn, I, 298-299)

şeylerle mükellef tuttuğunu iddia eden bir kimse yüce Allah'a zulüm isnad etmiş olur.[232[232]] Böyle bir iddia sahibinin önderi lanetli İblistir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"(İblis) dedi ki: 'Beni azgınlığa ittiğin için ben de andolsun senin doğru yolunda onlara engel olacağım.'" (el-Araf, 7/16)

Gerçek mü'minler ise hayrıyla, şerriyle kadere, Allah'ın bütün bunları yarattığına iman ederler, şeriatin emir ve yasaklarına boyun eğerler. Gizli ve açık şeriati kendilerine hakim kılarlar. Hidayete iletmenin ve saptırmanın Allah'ın elinde olduğuna, lütfuyla dilediği kimseleri hidayete ulaştırıp, adaletiyle dilediklerini saptırdığına inanırlar. O lütfunu kime vereceğini, kimlere adaletiyle muamele edeceğini en iyi bilendir.

"Şüphesiz Rabbin, yolundan sapanı da en iyi bilendir, hidayet bulanı da en iyi bilen O'dur." (en-Necm, 53/30)

Bu hususlarda sonsuz hikmetleri ve kesin ve karşı konulamaz delilleri vardır. Sevap ve ceza kader gereğince şeriate uygun hareket etmek ya da şeriate göre ameli terketmekle alakalıdır. Mü'minler musibetler halinde kader ile teselli bulurlar. Güzel bir iş yapma başarısını elde ettiklerinde hak sahiblerinin haklı olduğunu itiraf ederler ve şöyle derler:

"Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun. Allah bizi bu yola iletmeseydi, kendiliğimizden bunu bulmuş olamazdık." (el-Araf, 7/43)

Aksine onlar o azgın günahkârın dediği gibi: *"Bu bana ancak bende olan bir ilim dolayısıyla verilmiştir."* (el-Kasas, 28/78) demezler.

Herhangi bir günah işledikleri vakit atalarının söyledikleri gibi söylerler:

"Rabbimiz biz kendimize zulmettik. Eğer bize mağfiret ve rahmet etmezsen muhakkak ki zarara uğrayanlardan oluruz." (el-Araf, 7/23)

O kovulmuş şeytanın söylediği: *"Rabbim, beni azdırdığın için..."* (el-Hicr, 15/39) demezler.

Onlara bir musibet gelip çattığında: *"Muhakkak biz Allah'ınız ve muhakkak biz O'na dönücüleriz." (el-Bakara, 2/156)* derler. Kâfirlerin yeryüzünde yolculuk yaparken yahut gazada iken öldürülen kardeşleri hakkında: *"Yanımızda olsalardı, ölmezlerdi yahut öldürülmezlerdi."* (Al-i İmran, 3/156) demezler.

"Allah bunu yalnızca onların kalblerinde bir hasret (ve keder) yapsın. Dirilten de, öldüren de Allah'tır. Allah bütün yaptıklarınızı çok iyi görendir." (Al-i İmran, 3/156)

İMANIN ŞUBELERİ

S. İmanın şubeleri (kolları) kaçdır?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"(Namazda) yüzlerinizi doğu ve batıya döndürmeniz iyilik demek değildir. Fakat asıl iyilik Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba, peygamberlere iman edenin, malına olan sevgisine rağmen onu akrabaya, yetimlere, yoksullara, yolculara, dilenenlere, kölelere verenlerin, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren, ahidleşince ahidlerini yerine getirenlerin, sıkıntıda, hastalıkta ve savaşın kızıştığı zamanlarda sabredenlerin yaptığıdır. Sadakat gösterenler, işte bunlardır, takvâ sahibi olanlar da ancak bunlardır." (el-Bakara, 2/177)

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:

[232[232]] Bu açıklamalarıyla Cehm b. Safvan'a uyan Cebriye mezhebine işaret etmektedir. Bunların iddialarına göre insan hiçbir şeye güç yetiremez. Ona istitaa (iş yapabilme gücü) vasfı verilemez. O fiillerini yapmaya mecburdur. Bu konuda tıpkı bir alet gibidir. Onun herhangi bir kudreti ya da bir ihtiyarı (seçme ve tercih imkanı) yoktur. Yüce Allah tıpkı diğer cansızlarda olduğu gibi fiilleri onda yaratır. Fiillerin insana nisbet edilmesi tıpkı diğer cansızlarda olduğu gibi mecazidir. Mesela ağaç meyve verdi, taş hareket etti, güneş doğdu denilir. Fakat gerçekte bu işleri onlar yapmamaktadırlar. Bu görüşün sahipleri derler ki: Mükâfat ve ceza da bütün fiillerin mecburi olması gibi mecburidir. İnsan fiillerini işlemek zorundadır. Bk. Şehristanî, el-Mile'l-ve'n-Nihal, s. 86-87

"İman altmış küsur (bir diğer rivayette yetmiş küsur) şubedir. Onun en üstünü la ilahe illallah, en aşağısı ise yolda giden geleni rahatsız eden şeyleri kaldırmaktır. Haya etmek de imandan bir şubedir."[233][233]
S. İlim adamları bu şubeleri ne şekilde açıklamışlardır?
C. Bazı hadis şarihleri bunları tek tek saymış ve bu hususta gerçekten güzel ve faydalı eserler yazmışlardır. Fakat iman açısından bunların sayılarını bilmek şart değildir. Toplu olarak bunlara iman yeterlidir. Esasen bu şubeler kitab ve sünnetin dışında bir yerde de değildir. O halde kula düşen bunların emirlerine uymak, yasaklarından sakınmak, haberlerini tasdik etmektir. Böyle hareket eden bir kimse imanın şubelerini tamamlamış olur. İlim adamlarının saydıkları ise hepsi doğrudur ve imandandır; fakat Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in bu hadis ile bunları kastettiğini kat'î olarak söyleyebilmek için bu hususta açık bir rivayetin olması gerekir.
S. İlim adamlarının saydıklarını özetleyebilir misiniz?
C. Hafız (İbn Hacer) Fethu'l-Bari'de İbn Hibban'ın irad ettiklerini şu sözleriyle özetlemektedir: Bu şubeler kalbin, dilin ve bedenin amellerinden dallanıp budaklanırlar.
Kalbin amelleri, inanılan hususlar ve niyetler olup ondört tanedirler:
Allah'a iman: Bunun kapsamına O'nun zatına, sıfatlarına iman etmek, O'nu tevhid etmek *"O'nun benzeri hiçbir şey yoktur ve O herşeyi işiten, gören."* (eş-Şura, 42/11) olduğuna iman etmek, onun dışındaki bütün varlıkların sonradan yaratıldıklarına inanmak;
Meleklere, kitablarına, peygamberlerine, hayrı ile şerri ile kadere ve âhiret gününe iman etmek: Bunun kapsamına kabirde sorgu, öldükten sonra diriliş, amel defterlerinin verilmesi (nüşûr), hesab, mizan, sırat, cennet, cehenneme iman etmek, Allah'ı sevmek, O'nun için sevmek, O'nun için buğzetmek, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'i sevmek, onun tazim edilmesi gerektiğine inanmak da girer. Bunun da kapsamına Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'e salat ve selam getirmek, onun sünnetine uymak da dahildir.
İhlas ve bunun kapsamına giren riyâ ve münafıklığı terketmek, tevbe etmek, Allah'ın azabından korkmak (havf), Allah'ın nimet ve rahmetini ümit etmek, recâ, şükür, verilen ahidlere bağlılık (vefa), sabır, kaza ve kadere rıza, tevekkül, merhamet ve tevazu da bunun kapsamındadır. Tevazunun kapsamına da yaşlı olana saygı göstermek, küçük olana merhamet etmek, büyüklenmeyi terketmek, ucbu (kendisini ve amellerini beğenmeyi), hasedi (kıskançlığı), kin tutmayı ve kızıp öfkelenmeyi terketmek de dahildir.
Dilin amellerine gelince; bunlar da yedi hasleti kapsar. Tevhidi dil ile söylemek, Kur'ân okumak, ilim öğrenip öğretmek, dua ve zikirde bulunmak. Bunun kapsamına istiğfar ve lağiv (boş şeyler)den kaçınmak da girer.
Bedenin amelleri otuzsekiz hasleti kapsar. Bunların bir bölümü maddi şeyler ile alakalıdır. Bunlar da onbeş haslettir. Maddi ve şer'i hükme uygun olarak temizlenmek: Bunun kapsamına yemek yedirmek, misafiri ağırlamak, farz ve nafile oruç tutmak, itikâf yapmak, kadir gecesini aramak, haccetmek, umre yapmak, aynı şekilde tavaf etmek, dininin selâmeti için kaçmak -kapsamına şirk diyarından hicret etmek de girer-, yapılan adakları yerine getirmek, yeminler ve keffaretlerin yerine getirilmesi hususunda gereken dikkati göstermek de girer.
Bunların bir kısmı da tabi olmak ile alâkalıdır. Bunlar da altı haslettir. Nikâhlanmak suretiyle iffetini korumak, çoluk-çocuğun haklarını yerine getirmek, anne-babaya iyi davranmak -bunun kapsamına onlara kötü davranmaktan uzak durmak da girer- çocukları güzel bir şekilde terbiye etmek, akrabalık bağını gözetmek, (köleler için) efendisine itaat etmek, (efendiler için) kölelerine yumuşak davranmak.
Bu hasletlerin bir kısmı da amme'yi ilgilendirir. Bunlar da onyedi haslettir. Adalete bağlı kalmakla birlikte, cemaate uymak suretiyle emirliğin gereklerini yerine getirmek, ulu'l-emre (şer'an kendilerine itaat edilmesi gereken yöneticilere) itaat etmek, insanların arasını düzeltmek -bunun kapsamına İslami otoriteye karşı çıkanlarla (haricilerle) ve bağilerle (silahlı

[233][233] Buhârî, I, 8; Muslim, I, 46; Ebu Dâvûd, IV, 219

ve askeri güç sahibi olan çetelerle) savaşmak da girer-, iyilik üzerine yardımlaşmak -bunun kapsamına iyiliği emredip, münkerden alıkoymak da girer-, hadleri uygulamak, cihad etmek, emanetin eda edilmesi -ganimetin beşte birinin ödenmesi de bunun kapsamı içerisindedir-, ihtiyacı olanlara borç vermek, aldığı borcu eksiksiz ödemek, komşuya ikramda bulunmak, başkalarına iyi davranmak -bunun kapsamına malı helal yoldan kazanıp, hak olan yerlerde harcamak da girer yine bunun kapsamına savurganlık ve israftan uzak durmak da girer-, selamı almak, aksırana (elhamdulillah demesi halinde) yerhamukellah demek, insanlara zararı önlemek, lehv (boş, oyalayıcı işler)den uzak durmak, yolda insanlara rahatsızlık veren şeyleri kaldırmak.

İşte bunlar altmışdokuz husustur. Bunları sözü edilenler arasından biri diğerinin kapsamına giren bazı hususları ayrı bir özellik kabul ederek, yetmişyedi haslet olarak saymak da mümkündür. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İHSAN

S. Kitap ve sünnetten ihsanın delili nedir?

C. Delilleri pek çoktur. Bazıları şunlardır:

"Ve ihsan edin; muhakkak Allah ihsan edenleri sever." (el-Bakara, 2/195)

"Çünkü Allah sakınanlarla ve daima ihsan edenlerle (iyi davrananlarla) beraberdir." (en-Nahl, 16/128)

"Kim ihsan edici olduğu halde nefsini Allah'a teslim ederse, muhakkak sapasağlam bir kulpa tutunmuş olur." (Lukman, 31/22)

"İhsanda bulunanlara daha güzeli ve daha fazlası vardır." (Yunus, 10/26)

"İhsanın (iyiliğin) karşılığı iyilikten başkası olabilir mi?" (er-Rahman, 55/60)

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* da şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah ihsanı herşeyin üzerine (yapılan her iş hakkında farz olarak) yazmıştır."[234[234]]

Yine Peygamber efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah'a ihsan ile ibadet ederek ölen kula ne mutlu! O kimseye ne mutlu!"[235[235]]

S. İbadette ihsan'ın mahiyeti nedir?

C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*, onu Cebrail *Aleyhisselam*'ın sorular sorduğu hadis-i şerifinde: Bana ihsanın ne olduğunu bildir? demesi üzerine şöyle açıklamıştır: *"Allah'a onu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Sen onu görmüyorsan dahi şüphesiz ki O seni görür."*

Böylelikle Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* ihsanın birbirinden farklı iki mertebede olduğunu açıklamaktadır. Bu iki mertebenin yüksek olanı Allah'ı sen O'nu görüyormuşcasına ibadet etmendir. Bu müşahede makamı olup, kulun yüce Allah'ı kalbiyle müşahede etmesinin gereğine uygun olarak amelde bulunmasıdır. Bu şekilde ibadet halinde kalb iman ile nurlanır, basiret irfanın derinliklerine uzanır. Sonunda gayb adeta gözle görülüyormuşcasına bir hal alır. İşte ihsan makamının gerçeği budur.

İkincisi ise murakabe (gözetim altında bulunma) makamıdır. Bu da kulun yüce Allah'ın kendisini müşahede etmekte olduğunu, onu görmekte olduğunu, ona pek yakın olduğunun şuuruna varmasıdır. Kul yaptığı amellerinde bu şuura sahip olursa ve ona göre amel ederse, yaptığı ameli yüce Allah için ihlasla yapar. Çünkü işlediği amellerde böyle bir şuura sahip olması onu yüce Allah'tan başkasına yönelik işlediği amelde o başkasını murad etmesini engeller. Bu iki makam, basiretlerin derinlere işleme gücü oranında farklılık arzederler.

[234[234]] Muslim, VI, 72; Ebu Dâvûd, III, 100; Nesâî, VII, 227; Tirmizî, IV, 23; İbn Mâce, II, 1058; Darimi, II, 9
[235[235]] Muslim, V, 94-95; Müsned, II, 270

İMAN İLE BAĞDAŞMAYAN ŞEYLER

S. İmanın zıttı nedir?
C. İmanın zıttı küfürdür. Nasıl ki iman bir takım dalları olan bir kök ise, küfür de birtakım dalları bulunan bir köktür. Bundan önceki açıklamalarımızdan imanın itaat ile emre uymayı gerektiren boyun eğmeyi beraberinde getiren bir tasdik olduğu anlaşılmış bulunmaktadır.
Küfrün esası da, büyüklenmeyi ve isyanı gerektiren inat ve başkaldırmadır. Buna göre bütün itaatler imanın dallarıdır. Bundan dolayı Kur'ân ve sünnetin nasslarında bu itaatlerin birçoğuna -az önce açıkladığımız gibi- iman adı verilmiştir. Bütün masiyetler de aynı şekilde küfrün dallarıdır. Nasslarda onların bir çoğuna -ileride geleceği üzere- küfür adı verilmiştir.
Bu husus bilindiği takdirde küfrün iki türlü olduğu da açığa çıkmış olur. Birisi büsbütün imandan çıkartan büyük küfür olup, bu kalbin sözüne ve ameline yahutta onlardan birisine aykırı düşen itikadi küfürdür.
Diğeri ise imanın kemali ile bağdaşmayan fakat bununla birlikte mutlak imana da aykırı düşmeyen küçük küfür olup, kalbin sözüne de, ameline de aykırı olmayan ve bunu da gerektirmeyen amelî küfürdür.
S. İtikadi küfrün büsbütün imana nasıl aykırı düştüğünü bize açıklayabilir, bu küfrün imanı nasıl ortadan kaldırdığına dair yaptığın özeti açabilir misiniz?
C. İmanın söz ve amel olduğunu daha önceden açıkladık. İman, kalbin ve dilin sözü ile kalbin, dilin ve azaların amelidir. Kalbin sözü tasdik, dilin sözü İslam sözünü ifade etmek, kalbin ameli niyet ve ihlas, azaların ameli ise bütün itaatleri yerine getirmektir.
Bu dört hususun tamamı yani kalbin sözü ve ameli ile dilin sözü ve azaların ameli ortadan kalktığı takdirde iman da tamamıyla ortadan kalkar.
Kalbin tasdiki ortadan kalkacak olursa, geri kalanların da faydası olmaz. Çünkü kalbin tasdik etmesi inanılması gereken hususlara inanmak ve bunların faydalı olması için bir şarttır.
Şöyle ki: Bir kimsenin Allah'ın isim ve sıfatlarını yahutta Allah'ın rasûlleriyle gönderip, kitablarında indirdiği herhangi bir hususu yalanlaması buna örnektir.
Doğruluğuna itikat ile birlikte kalbin ameli ortadan kalktığı takdirde, ehl-i sünnetin icma ile kabul ettiği görüş, bunun ortadan kalkmasıyla beraber imanın da ortadan kalkacağı ve artık kalbin amelinin yokluğu ile birlikte tasdik etmenin fayda vermeyeceği şeklindedir.
Kalbin ameli ise sevmesi ve itaat etmesidir. İblis, Firavun, Firavun'un kavmi, yahudiler, Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in doğru söylediğine hatta gizli ve açık bunu ifade ederek; “o yalancı değildir, fakat biz ona uymaz ve ona iman etmeyiz” diyen ve tasdiklerinden yararlanamayan müşriklerin durumu böyledir.
S. Kişiyi dinden çıkartan büyük küfür kaç kısımdır?
C. Yaptığımız açıklamalardan bunun dört kısım olduğu öğrenilmiş bulunmaktadır:
1- Cehil (bilgisizlik) ve yalanlama küfrü,
2- Cuhûd küfrü,
3- İnat ve istikbâr küfrü,
4- Münafıklık küfrü.[236][236]
S. Bilgisizlik ve yalanlama küfrünün mahiyeti nedir?
C. Kureyş kâfirlerinin çoğunda onlardan önce yüce Allah'ın haklarında şu buyrukları indirdiği diğer ümmetlerde görülen gizli ve açık küfürdür:
"Kitabı ve peygamberimizle gönderdiklerimizi yalanlayanlar, onlar yakında bileceklerdir." (el-Mu'min, 40/70)
"Cahillerden de yüz çevir." (el-A’raf, 7/199)
"Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten bir topluluk haşredeceğimiz gün onlar bir arada (toplanıncaya kadar) durdurulurlar. Nihayet geldiklerinde der ki: 'Benim âyetlerimi -onları

[236][236] Merhum İbnu'l-Kayyim, buna şek (şüphe) küfrünü ilave ederek beş olarak saymıştır. Bu da doğrulama ile yalanlama arasında gidip gelmekten ibarettir. Bk. Medaricû's-Salîkîn, I, 366-367

bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde- yalanladınız ha! Yoksa ne yapıyordunuz?'" (en-Neml, 27/83-84) ve devamındaki âyetler;
"Hayır onlar ilmini kavrayamadıkları ve tevili kendilerine henüz gelmedik bir şeyi yalanladılar." (Yunus, 10/39) ve devamındaki âyetler ile daha başka âyet-i kerimeler (bu küfrün mahiyetini açıklamaktadır.)
S. Cuhûd küfrünün mahiyeti nedir?
C. İçten içe hakkı bilip tanımakla birlikte açıktan açığa hakkı gizlemek ve ona itaat etmemekle ortaya çıkan bir küfürdür. Firavun'un ve kavminin Musa *Aleyhisselam*'a küfretmeleri, yahudilerin Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e küfretmeleri gibi.
Yüce Allah Firavun ve kavminin küfürleri hakkında şöyle buyurmaktadır:
"Kalbleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebiyle onları inkâr ettiler." (en-Neml, 27/14)
Yahudiler hakkında da şöyle buyurmaktadır:
"İşte o tanıdıkları (peygamber) kendilerine gelince ona küfrettiler." (el-Bakara, 2/89)
Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır:
"Bununla birlikte içlerinden bir grup bilip durdukları halde yine de mutlaka hakkı gizlerler." (el-Bakara, 2/146)
S. İnat ve istikbâr (hakka karşı büyüklenme) küfrü ne demektir?
C. Hakkı kabul etmekle birlikte hakka bağlanıp, ona itaatten sonra ortaya çıkan küfürdür. İblisin küfrü buna örnektir. Çünkü yüce Allah onun hakkında şöyle buyurmaktadır:
"İblis müstesna. O dayattı, kibirlendi zaten kafirlerden idi." (el-Bakara, 2/34)
İblisin yüce Allah'ın secde etme emrini verdiğini inkâr ve kabul etmemesi imkânı yoktur. O yüce Allah'ın emrine itiraz etti ve bu emri verenin hikmet ve adaletine dil uzatarak şöyle dedi:
"Ben bir çamur (parçası) olarak yarattığın kişiye secde eder miyim?" (el-İsra, 17/61)
"Ben kuru bir çamurdan, değişmiş ve şekillenmiş bir balçıktan yarattığın bir beşere secde edecek değilim." (el-Hicr, 17/33)
"Ben ondan daha hayırlıyım, beni ateşten yarattın, onu da çamurdan yarattın." (el-A'raf, 7/12)
S. Münafıklık küfrü nedir?
C. Bu insanlara karşı riyakârlık olsun diye zahiren emre itaat ediyor görünmekle birlikte kalbin tasdik etmemesi ve gerekli ameli yerine getirmemesi ile ortaya çıkar. İbn Selûl'un ve taraftarlarının küfrü ile yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerin küfrü gibi:
"İnsanlardan öyleleri vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe iman ettik derler de; mü'min değildirler. Allah'ı ve mü'minleri aldatmaya çalışırlar. Ama kendilerinden başkasını aldatamazlar da yine farkına varmazlar. Kalblerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırdı. Yalan söyledikleri için onlara acıklı bir azab vardır... Şüphesiz ki Allah herşeye kadirdir." (el-Bakara, 2/8-20) ile bunların dışında daha pekçok âyet-i kerime. (Bu küfür türünü dile getirmektedir.)
S. Kişiyi dinden çıkartmayan amelî küfrün mahiyeti nedir?
C. Şâri'in (şeriat korucunun) herhangi bir masiyet hakkında küfür adını kullanmakla birlikte o masiyeti işleyen kişi için iman isminin kalmaya devam ettiği her bir iştir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğunda olduğu gibi:
"Benden sonra birbirinizin boynunu vuran kâfirler olarak gerisin geri dönmeyiniz."[237[237]]
"Müslümana sövmek fasıklık, onunla savaşmak küfürdür."[238[238]]
Burada Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* müslümanların birbirleriyle savaşması hakkında küfür olduğu ifadesini kullanmış, bu işi yapan kimselere kâfir adını vermiştir. Diğer taraftan yüce Allah'ın: *"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle çarpışırlarsa onların*

[237[237]] Buhârî, VIII, 91; Muslim, I, 58; Nesâî, VII, 126-127; Ebu Dâvûd, IV, 221; Tirmizî, IV, 486; İbn Mâce, II, 1300; Müsned, I, 230, 402, II, 85-87...
[238[238]] Buhârî, VIII, 91; Muslim, I, 58; Tirmizî, IV, 353; Nesâî, VII, 121-122; İbn Mâce, II, 1299; Müsned, I, 176-178, 385, 411-417

aralarını düzeltin... Mü'minler ancak kardeştirler. O halde iki kardeşinizin arasını düzeltin." (el-Hucurat, 49/9-10) buyruğunda ise yüce Allah bu gibi kimseler hakkında iman sahibi olduklarını ve iman kardeşleri olduklarını belirtmiş, bunlardan herhangi bir hususun onlarda bulunmayacağını sözkonusu etmemiştir.
Yine yüce Allah kısası emreden âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır:
"Fakat kime kardeşi tarafından bir şey affolunursa artık örfe uyarak istesin ve güzellikle ödesin." (el-Bakara, 2/178)
Burada yüce Allah katil hakkında müslüman kardeşliği sıfatını kullanmış ve bu sıfatın onda bulunmayacağını belirtmemiştir.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Zina eden kişi zina ettiği vakit mü'min olarak zina etmez. Hırsızlık yapan bir kimse de hırsızlık yaptığı vakit mü'min olarak hırsızlık yapmaz. İçki içen bir kimse içki içtiği vakit mü'min olarak içki içmez. Bundan sonra ise tevbe onun önünde açıktır."
Bir rivayette de şu fazlalık yer almaktadır: *"Mü'min olarak öldürmez."* Bir diğer rivayette de: *"İnsanların değer verdikleri kıymetli bir malı da zorla almaz..."*[239[239]] Bu hadis-i şerif Buhari ve Müslim'de yer almaktadır.
Bununla birlikte Ebu Zer el-Ğıfari'nin yine her ikisinde yer alan Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğu da bunu göstermektedir:
"La ilahe illallah deyip de sonra bu hal üzere ölen ve cennete girmeyecek hiçbir kul yoktur." Ben:
“Zina da etse, hırsızlık da yapsa da mı?” diye sordum. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*:
"Zina etse ve hırsızlık da yapsa" diye buyurdu. Ben sözümü üç defa tekrarladım (o da tekrarladı); sonra dördüncüsünde: *"Ebu Zerr'in burnu yere sürtünse dahi..."* diye buyurdu.[240[240]]
İşte bu zina eden, hırsızlık yapan, içki içen, adam öldüren kimse hakkında tevhide sahip olmakla birlikte “iman” adının mutlak olarak o kimseden gitmeyeceğinin delilidir. Çünkü eğer bunu kastetmiş olsaydı, hiçbir zaman la ilahe illallah akidesi üzere ölen bir kimsenin bu masiyetleri işlese dahi cennete gireceğini haber vermezdi. Çünkü cennete ancak "mü'min bir nefis" girer.
O bu sözleriyle sadece imanın eksik olacağını kastetmiş ve kemal halinin sözkonusu olmayacağını belirtmiştir. Kulun bu masiyetleri işlemesi halinde kâfir olması, bunları helal kabul etmesi ile birlikte sözkonusu olmuştur. Bu ise bunların haram oldukları hususunda kitabı ve rasûlü yalanlamayı gerektirir. Hatta bunları yapmayacak dahi olsa bunların helal olduklarına inanmakla kâfir olur.
Doğrusunu en iyi bilen şanı yüce Allah'tır.
S. Bize: Puta secde etmek, Allah'ın kitabını küçümsemek, rasûle sövmek, din ile alay etmek vb. bütün bu hususlar görüldüğü kadarıyla amelî küfürdür. Peki sizler küçük küfrü amelî olmakla nitelendirdiğinize göre ne diye bütün bunlar dinden çıkmasına sebeb teşkil etmektedir? diye sorulursa...
C. Şunu bilelim ki; bu dört hususun ve benzerlerinin ameli küfür olmaları sadece insanlar tarafından görüldüğü kadarıyla azaların ameli ile meydana gelmelerinden ötürüdür. Ancak bunlar kalbin niyetini, ihlâsını, muhabbetini ve Allah'ın emirlerine itaati ve kalbin diğer bütün amellerini yoketmedikçe meydana gelmezler. Bu amellerle birlikte bunlardan hiçbir şey geriye kalmaz. Dolayısıyla bunlar her ne kadar zahiren amelî iseler de kaçınılmaz olarak itikadî küfrü de gerektirmektedirler.
Bunlar ya dinden çıkan bir münafık tarafından yahut hakka gelmemekte kararlı bir inatçı tarafından yapılacak işlerdir. Tebûk gazvesinde münafıklar *"küfür sözünü söylediler, müslümanlıklarından sonra kâfir oldular ve başaramadıkları bir işe de yeltendiler."* (et-

---

239[239] Buhârî, VIII, 13; Muslim, I, 54-55; Tirmizî, V, 15; Nesâî, VIII, 313; İbn Mâce, II, 1299; Müsned, II, 243, 317...
240[240] Buhârî, VII, 176, 177; Muslim, I, 66; Tirmizî, V, 24; Müsned, V, 152, 159, 161, 166

Tevbe, 9/74) Onlar bu davranışları ile birlikte niye böyle davrandıkları kendilerine sorulduğunda; *"biz sadece eğlenip şakalaşıyorduk."* (et-Tevbe, 9/65) diye cevap verdiler. Yüce Allah da onlara şöyle sordu: *"De ki: 'Allah ile O'nun âyetleri ile ve Rasûlü ile mi eğleniyordunuz? Özür dilemeyin; siz iman ettikten sonra gerçekten kâfir oldunuz.'* " (et-Tevbe, 9/65-66)
Ayrıca bizler küçük küfrü sadece ameli olmakla nitelendirmedik. Aksine beraberinde itikadı gerektirmeyen ve kalbin sözü ve ameli ile çelişmeyen katıksız ameli kastettik.
S. Zulüm, fâsıklık ve münafıklığın herbiri kaç kısma ayrılır?
C. Bunların herbirisi küfür olan en büyük ile bundan daha aşağı mertebede olan küçük kısımlarına ayrılır.
S. Büyük ve küçük zulme ayrı ayrı örnekler nelerdir?
C. Büyük zulmün örneği yüce Allah'ın şu buyruklarında sözkonusu ettikleridir:
"Allah'tan başka sana faydası da olmayan, zarar da veremeyen şeylere ibadet etme! Eğer böyle yaparsan o takdirde şüphesiz ki sen zalimlerden olursun." (Yunus, 10/106)
"Muhakkak ki şirk büyük bir zulümdür." (Lukman, 31/13)
"Çünkü kim Allah'a ortak koşarsa, hiç şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır. Onun varacağı yer ise ateştir, zulmedenlerin de hiçbir yardımcıları yoktur." (el-Mâide, 5/72)
"Rabbiniz olan Allah'tan korkun. Apaçık bir hayasızlıkta bulunmaları hali dışında evlerinden onları dışarı çıkarmayın. Onlar da çıkmasınlar. İşte bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, şüphe yok ki kendi kendisine zulmetmiş olur." (et-Talak, 65/1)
"Yalnız onlara zulmetmek için onları zararlarına tutmayın. Kim bunu yaparsa, muhakkak kendisine zulmetmiş olur." (el-Bakara, 2/231)
S. Büyük ve küçük fâsıklığa örnek nedir?
C. Yüce Allah'ın şu buyrukları büyük fasıklığa örnektir:
"Şüphesiz münafıklar fâsıkların ta kendileridir." (et-Tevbe, 9/67)
"İblisten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinlerdendi ve Rabbinin emri dışına çıkarak fasıklık etmişti." (el-Kehf, 18/50)
"Onu kötülükleri işleyen o ülkeden kurtardık. Çünkü onlar kötü bir kavim idiler, hem fasıktılar." (el-Enbiya, 21/74)
Bundan daha aşağı mertebedeki fâsıklığa gelince, yüce Allah'ın suçsuz hanımlara zina iftirasında bulunanlar hakkındaki şu buyruğu buna örnektir:
"Şahidliklerini ebediyyen kabul etmeyin. Onlar fâsıkların ta kendileridir." (en-Nur, 24/4)
"Ey iman edenler! Eğer bir fasık size bir haber getirirse -bilgisizce bir kavme sataşıp da sonra yaptığınıza pişman olmamak için- iyice araştırın." (el-Hucurat, 49/6)
Rivayete göre bu âyet-i kerime el-Velid b. Ukbe hakkında inmiştir.
S. Büyük ve küçük münafıklığa örnek verebilir misiniz?
C. Büyük münafıklığa örnek, daha önce el-Bakara suresinin başında yer alan sözünü ettiğimiz âyet-i kerimeler ile yüce Allah'ın şu buyruklarıdır:
"Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmak isterler. Halbuki O hilelerini başlarına geçirir." (en-Nisa, 4/145) ve devamındaki âyetler.
Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna örnektir:
"Münafıklar sana geldiklerinde dediler ki: 'Şehadet ederiz ki muhakkak sen Allah'ın Rasûlüsün.' Allah da biliyor ki sen hiç şüphesiz O'nun Rasûlüsün ve Allah şahidlik eder ki muhakkak münafıklar yalancıdırlar." (el-Münafikun, 63/1) ve bunların dışında daha başka âyet-i kerimeler.
Bundan daha aşağı mertebedeki münafıklığın örneğine gelince, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğunda sözkonusu ettiği bu türdendir:
"Münafığın alâmeti üçtür. Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, ona bir emanet bırakıldığında ona ihanet eder."[241[241]]

[241[241]] Buhârî, I, 14; Muslim, I, 56; Tirmizî, V, 19

"Dört haslet vardır ki; bunlar kimde olursa o kişi münafıktır..."[242[242]]

BÜYÜ VE BÜYÜCÜ

S. Sihirin ve sihirbazın (büyünün ve büyücünün) hükmü nedir?
C. Sihir varlığı gerçek olan ve kevnî kadere denk düşmesiyle birlikte tesiri de bulunan bir iştir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İkisinden kendisi ile koca ve karısının arasını ayıracak şeyler öğrenirlerdi. Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verebilecek değillerdi." (el-Bakara, 2/102)
Büyünün tesirli olduğu sahih hadislerde sabittir.[243[243]] Büyücüye gelince, eğer onun yaptığı büyü çeşidi el-Bakara suresindeki âyetin açıkça belirttiği üzere şeytanlardan alınan bir büyü ise bu kimse kâfirdir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Halbuki o iki melek: 'Biz ancak imtihan içiniz. Sakın küfre girme' demedikçe kimseye büyü öğretmezlerdi... Onlar ise kendilerine zarar verecek ve fayda sağlamayacak şeyleri öğreniyorlardı. Andolsun ki onlar büyüyü satın alan kimsenin âhirette bir nasibi olmadığını muhakkak biliyorlardı..." (el-Bakara, 2/102) ve diğer âyetler bunu gerektirmektedir.
S. Büyücünün cezası nedir?
C. Tirmizi, Cündeb'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki: *"Sihirbazın cezası kılıçla bir darbedir."*[244[244]] Tirmizi bu hadisin mevkuf rivayetinin sahih olduğunu belirtmiş ve şunları söylemiştir: Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in ashabından ve başkalarından olan bazı ilim adamlarına göre uygulama buna göre yapılır. Bu aynı zamanda Malik b. Enes'in de görüşüdür. Şafiî -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle demiştir: Sihirbaz yaptığı sihirler neticesinde küfre ulaşacak şeyler yaptığı takdirde öldürülür. Eğer yaptığı şeyler küfürden daha alt bir mertebede ise onun öldürüleceği kanaatinde değildir. Sihirbazın öldürüleceği Ömer, oğlu Abdullah, kızı Hafsa *Radıyallahu anha*, Osman b. Affan, Cündeb b. Abdullah, Cündeb b. Ka'b, Kays b. Sa'd, Ömer b. Abdu'l-Aziz, Ahmed, Ebu Hanife ve başkalarından sabit olmuş bir görüştür. -Allah hepsine rahmet eylesin-
S. Nüşra (sihri çözmek) ve hükmü nedir?
C. Nüşra büyülenmiş kimseden büyüyü çözmek demektir. Eğer bu o büyü gibi bir büyü vasıtası ile yapılacak olursa, bu da şeytanın amelindendir. Şâyet meşru olan rukye ve teâvizlerle (okumalarla) olursa bunda bir mahzur yoktur.
S. Meşrû' olan rukye nedir?
C. Katıksız olarak kitab ve sünnetten gelen ve arabça olan herbir sözdür. Ayrıca rukye yapan kişi de, kendisine rukye yapılan kişinin de rukyenin etkisinin ancak yüce Allah'ın izni ile olacağına inanması da şarttır. Çünkü Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'e Cebrail *Aleyhisselam* rukye yapmış[245[245]] bulunmaktadır. Kendisi de ashab-ı kiram'dan pekçok kimseye rukye yapmış[246[246]] onların rukye yapmalarını reddetmemiş[247[247]] hatta onlara bu işi yapmalarını emrederek[248[248]] onlara bunun karşılığında ücret almalarını helal görmüştür. Bütün bunlara dair rivayetler Buhârî, Müslim ve başkalarında yer almaktadır.
S. Yasak olan rukyeler nelerdir?

[242[242]] Buhârî, I, 14; Muslim, V, 19; Ebu Dâvûd, IV, 221
[243[243]] Sihrin etkili oluşuna dair bazı hadis-i şerifler: Buhârî, VII, 28; Muslim, VII, 14; Müsned, IV, 367, VI, 57, 62, 96; Nesâî, VII, 112-113'e bakılabilir.
[244[244]] Tirmizî, IV, 60
[245[245]] Buna dair hadisi Muslim, VII, 13; İbn Mâce, II, 164; Müsned, VI, 160'da rivayet etmiş bulunmaktadır.
[246[246]] Bk. Buhârî, VII, 24, IV, 119; Muslim, VII, 15
[247[247]] Buhârî, VII, 22-23; Muslim, VII, 19-20; Ebu Dâvûd, III, 265
[248[248]] Buhârî, VII, 23; Muslim, VII, 17-18

C. Bunlar kitab ve sünnetten olmayan ve arabça olarak okunmayan rukyelerdir. Aksine bu gibi rukyeler şeytanın işlerinden olup, onun başkalarını istihdam etmesi ve hoşuna gidecek şeylerle şeytana yakınlaşmak kabilindendir. Nitekim pek çok deccal (yalancı), sahtekâr ve hurafecinin yaptığı bu kabildendir. Bunların bir çoğu heykel ve tılsım kitablarına bakar. Şemsu'l-Maarif, Şumûsu'l-Envar Gizli ilimler hazinesi ve benzeri İslam düşmanlarının İslamdanmış gibi gösterdiği kitablar bu kabildendir. Oysa bunların İslamla hiçbir alakaları yoktur. İslam ilimleri ile uzaktan yakından bir ilişkileri bulunmamaktadır. Nitekim biz bu hususu Şerhu's-Süllem adlı eserimizde ve başkalarında açıklamış bulunuyoruz.

HAMAYIL, NAZAR BONCUĞU V. S.

S. Hamayıl (temîme), teller, halkalar, ipler, nazar boncukları ve benzerleri şeyleri asmanın hükmü nedir?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Kim bir şey asarsa (hali) ona havale edilir."[249[249]] Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* seferlerinden birisinde bir elçi göndererek ip yahut gerdanlık gibi herhangi bir deve boynunda hiçbir hamayıl bırakmayıp mutlaka koparmasını emretti.[250[250]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz rukyeler, hamayıllar (temimeler) ve tivele (hanımın kocasına sevdirilmesi için yapılan büyü ve benzeri şeyler) bir şirktir."[251[251]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Her kim bir temime asacak olursa Allah onun için işini tamamlamasın. Her kim bir boncuk asacak olursa, Allah ona rahat vermesin."[252[252]]
Bir rivayette de: *"Her kim bir temime (hamayıl) asacak olursa şirk koşmuş olur."*[253[253]] denilmektedir.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* elinde sarı bakırdan bir yüzük bulunan bir kişiye:
"Bu ne?" diye sorunca adam:
“Ben bunu vâhine’ye (kolda görülen bir çeşitlik hastalığa) karşı kullanıyorum” deyince, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:
"Onu at. Çünkü o senin güçsüzlüğünden başka bir şeyi arttırmaz ve şüphesiz sen o, üzerinde olduğu halde ölecek olursan ebediyyen iflah olmazsın."[254[254]]
Huzeyfe *Radıyallahu anh* da bir adamın elinde bulunan bir ipi koparmış, sonra da yüce Allah'ın: *"Onların çoğu şirk koşmaksızın (bir türlü) Allah'a iman etmezler."* (Yusuf, 12/106) âyetini okumuştur.
Said b. Cübeyr de şöyle demiştir: Bir insan üzerindeki bir temimeyi (hamayılı) koparan bir kimsenin bu işi, bir köle azad etmiş gibidir. Bu gibi ifadeler ise, merfu hadis (Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* kadar senedi ulaşan hadis) hükmündedir.
S. Asılan hamayıldaki yazılar, Kur'ân-ı Kerim'den olursa hükmü nedir?
C. Seleften bazı kimselerden bunun caiz olduğu rivayet edilmektedir. Fakat Abdullah b. Ukeym, Abdullah b. Amr, Abdullah b. Mesud ve onun görüşlerini kabul edenler ile daha başkaları gibi pekçok kimse ise bunun caiz olmadığını kabul etmişlerdir. Kabul edilmesi uygun olan da budur. Çünkü birşeyler asmaya dair varid olan nehy umumidir. Ayrıca bu umumi hükmü tahsis edecek Peygamber efendimize kadar ulaşan (merfu) bir hadis de bulunmamaktadır. Kur'ân'ın küçümsenmesine karşı korunması da bunun yasak olmasını

[249[249]] Müsned, IV, 310, 311; Tirmizî, IV, 403
[250[250]] Buhârî, IV, 18; Muslim, VI, 163; Ebu Dâvûd, III, 24; Muvatta, III, 118; Müsned, V, 216
[251[251]] Ebu Dâvûd, IV, 9; İbn Mâce, II, 1167; Müsned, I, 381
[252[252]] Müsned, IV, 154; Hakim, Müstedrek, IV, 216
[253[253]] Müsned, IV, 156
[254[254]] İbn Mâce, II, 1167; Müsned, IV, 445; Hakim, Müstedrek, IV, 216

gerektirir. Çünkü bu gibi hamayıl taşıyanlar çoğunlukla taharetsiz olarak bunları taşırlar. Ayrıca bunlardan hareketle başka şeyler asmaya da gidilmemesi, diğer taraftan yasak olan bir itikada sahib olmaya giden bir yolun kapanması, kalblerin -özellikle de bu zamanda- yüce Allah'tan başkasına yönelmemesi için buna yaklaşmamak gerekir.

KÂHİNLİK

S. Kâhinlerin hükmü nedir?
C. Kâhin (gaybı bildiği iddiasında bulunan kimse)ler tâğûtlar arasında sayılır. Bunlar yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi şeytanların kendilerine telkinde bulunduğu birtakım dostlarıdır:
"Gerçekten şeytanlar sizinle mücadele etmeleri için kendi dostlarına telkinde bulunurlar." (el-En'âm, 6/121)
Şeytanlar kâhinler üzerine iner ve onlara -hırsızlama yoluyla semadan- duyduklarından bir kelimeyi telkin ederler. Kâhinler de buna yüz yalan daha katarak insanlara söylerler. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günâhkar üzerine inerler. Onlar (şeytanın yalanlarına) kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler." (eş-Şuara, 26/221-223)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de bu husus ile ilgili hadis-i şerifinde şöyle buyurmaktadır:
"O (semada) hırsızlama söz dinleyenler şu şekilde birbirleri üzerinde iken (o şeytanlardan birisi) o sözü dinler. Bunu kendisinin altındakine telkin eder. Sonra öbürü de altındakine aynı sözü telkin eder. Nihayet bu sözü sihirbazın ya da kâhinin diline bırakıncaya kadar böylece devam eder. Bazan da şihâb (yalın alevli ateş) o kimseyi sözü başkasına telkin etmeden yetişebilir. Kimi zaman da şihâb kendisini yetişmeden o sözü öbürüne telkin eder. (Sihirbaz ya da kâhin) o hak sözle beraber yüz yalan da uydurur."[255[255]]
Hadis tamamiyle Sahih(-i Buhari)'de yer almaktadır. Reml diye adlandırılan yere çizgi çizmek, çakıl taşlarıyla kuşları (falcılık maksadıyla) kovalamak vb. işler de bu kabildendir.
S. Bir kâhini tasdik edenin hükmü nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"De ki: 'Göklerde, yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez." (en-Neml, 27/65)
"Gaybın anahtarları onun yanındadır. Ondan başkası bunları bilmez." (el-En'âm, 6/59)
"Yoksa gayb onların yanındadır da onlar mı yazıyorlar?" (el-Kalem, 68/47)
"Gayb ilmi yanındadır da artık o mu görüyor?" (en-Necm, 53/35)
"Allah bilir siz bilmezsiniz." (el-Bakara, 2/216)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
"Her kim bir arrâfa (müneccim ya da gaybı bildiğini ve kayıpları bulduğunu iddia edene) yahutta kâhine gider de söylediklerini doğrularsa Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e indirilene kâfir olur."[256[256]] Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Kim bir arrâfa gider de ona herhangi bir husus hakkında soru sorar ve onun dediğini doğru kabul ederse kırk gün boyunca onun hiçbir namazı kabul edilmez."[257[257]]

[255[255]] Buhârî, V, 221; Tirmizî, V, 362; İbn Mâce, I, 69
[256[256]] Ebu Dâvûd, IV, 15; İbn Mâce, I, 209; Darimi, I, 207; Müsned, II, 408, 429, 476
[257[257]] Muslim, VII, 37; Müsned, IV, 68, V, 280. Bu iki hadisi şu şekilde birarada anlamak mümkündür: Kim bir büyücüye gidecek olursa, kırk gün boyunca namazı kabul olunmaz. Onu tasdik ederse kâfir olur. Bk. Fethu'l-Mecid, s. 306, 308

MÜNECCİMLİK

S. Müneccimliğin (yıldızlara bakarak geleceğe dair haber vermenin) hükmü nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Karanın ve denizin karanlıklarında kendileriyle doğru yolu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan O'dur." (el-En'âm, 6/97)
"Andolsun biz dünya semasını kandillerle (yıldızlarla) süsledik. Onları şeytanlara atış taneleri yaptık." (el-Mülk, 67/5)
"Yıldızlar da onun emriyle boyun eğmişlerdir." (en-Nahl, 16/12)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
*"Her kim yıldızlardan bir dal alacak olursa, o kimse sihirden de bir dal almış olur. Fazlasını alırsa, fazlasını almış olur."*258[258]
*"Ben ümmetim hakkında yıldızları doğrulayıp, kaderi yalanlamalarından ve (zalim) idarecilerin haksızlıklarından korkarım."*259[259]
İbn Abbas *Radıyallahu anh* da Ebu Ca'd (ebced) yazıp, yıldızlara bakan bir topluluk hakkında şunları söylemiştir: "Ben bu işi yapan bir kimsenin Allah katında herhangi bir kıymeti olacağı görüşünde değilim."260[260]
Katade *-Allah'ın rahmeti üzerine olsun-* şunları söylemişti: "Allah bu yıldızları üç sebeble yaratmıştır. Semaya bir zîynet olsunlar, şeytanları onlarla taşlamak için ve kendileri ile yol bulunacak alâmetler olmaları için. Her kim bu yıldızlardan başka şeyler çıkarmaya kalkışacak olursa, onlardan alması gereken payını kaybetmiş, payını zayi etmiş ve hiçbir şekilde bilemeyeceği bir hususu bilmeye kendisini zorlamış olur."261[261]
S. Yıldızların doğuş ve batış vakitleri ile yağmur istemenin hükmü nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ve rızkınızı yalanlamaktan ibaret mi kılacaksınız?" (el-Vâkıa, 56/82)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:
*"Cahiliye işinden olan dört husus ümmetimde kalmaya devam edecek ve onlar bunları terketmeyeceklerdir: Makam ve mevkilerle öğünmek, neseblere dil uzatmak, yıldızların doğuş ve batışları ile yağmur dileğinde bulunmak ve ölülere ağıt yakmak."*262[262]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
*"Yüce Allah buyurdu ki: "Kullarımdan kimisi bana mü'min, kimisi de kâfir olarak sabahı etti. Allah'ın lütuf ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı, diyen kimse bana iman etmiş bir mü'min, yıldızları da inkâr etmiş olur. Bizlere şu, şu yıldızın doğuşu veya batışı dolayısıyla yağmur yağdırıldı, diyen kimse ise beni inkâr etmiş bir kâfir, yıldıza da iman eden bir kimsedir."*263[263]

UĞURSUZLUK VE NAZAR

S. Uğursuzluk duymanın hükmü nedir ve bunu ne giderir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"İyi bilin ki onların uğradığı uğursuzluk ancak Allah tarafındandır." (el-A'raf, 7/131)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:

258[258] Ebu Dâvûd, IV, 16; İbn Mâce, II, 1149; Müsned, I, 227, 318
259[259] Müsned, V, 90
260[260] Taberânî'nin (Peygamber efendimize ulaşan bir senedle) merfu olarak rivayet ettiği bu söz hakkında el-Heysemi, Mecmau'z-Zevaid'de: Senedinde Halid b. Yezid el-Umeri vardır. Yalancı bir ravidir. V, 117
261[261] Katade'nin bu sözünü Buhârî muallak olarak rivayet etmiştir. IV, 74
262[262] Buhârî, IV, 238; Muslim, I, 58, II, 45; Tirmizî, III, 325; Müsned, II, 291, 337, V, 342-343
263[263] Buhârî, VIII, 199; Muslim, I, 59; Ebu Dâvûd, IV, 16; Muvatta, I, 198-199

*"Hastalığın kendi kendine bulaşması, eşyada uğursuzluk, intikamı alınmayan maktulün ruhunun hayalet olması ile safer (ayının uğursuzluğu veya bir hastalık) yoktur."*264[264]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
*"Uğursuzluk şirktir, uğursuzluk şirktir."*265[265]
İbn Mesud da şöyle demiştir: "Bu bizden olmaz, ancak (istisnâ olarak görülürse) Allah da onu tevekkül ile giderir."266[266]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
*"Uğursuzluk denilen şey (bu duygu sebebiyle) bir işe devam etmen yahutta o işi yapmaktan vazgeçmendir."*267[267]
İmam Ahmed, Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir:
"Uğursuzluk duyduğu için ihtiyacını görmekten vazgeçen kimse şirk koşmuş olur." Ashab: "Peki bunun keffareti nedir", diye sordular. Peygamber şöyle buyurdu:
*"Senin şöyle demendir: Allah'ım senin hayrından başka hayır yoktur, senin takdirinden başka takdir yoktur. Senden başka hiçbir ilâh yoktur."*268[268]
Bir başka hadisinde Peygamber efendimiz şöyle buyurmaktadır:
*"Bunların (bu gibi hislerin) en doğrusu hayra yorumlamaktır. Bu da bir müslümanı (yapmak istediği işten) geri çevirmez. Sizden herhangi bir kimse hoşuna gitmeyecek bir şey gördü mü: Allah'ım iyilikleri senden başka hiçbir kimse veremez. Kötülükleri senden başka hiç kimse geri çeviremez. Senin yardımın olmayınca, kimse bir iş yapamaz, kimsenin hiçbir gücü olamaz."*269[269]
S. Nazar değmesinin hükmü nedir?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
*"Nazar değmesi haktır."*270[270]
Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* bir kızın yüzünün, teninin değiştiğini görmüş ve bunun üzerine: *"Siz buna rukye yaptırınız (okuyarak tedavi ettiriniz); çünkü buna nazar değmiştir."*271[271] diye buyurdu.
Aişe *Radıyallahu anha* da şöyle demiştir: Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bana -ya da (başkasına)- nazar değmesinden dolayı rukye yapmasını emretti.272[272] Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* yine şöyle buyurmuştur:
*"Göz değmesi ya da akreb ve benzeri haşerat sokması dışında rukye yapılmaz."*273[273]
Bütün bunlar Sahih'te yer almış hadisler olup, bu hususta zikrettiklerimizden başka pekçok hadis-i şerifler vardır.
Nazar da Allah'ın izni olmaksızın etki yapmaz. Selef *Radıyallahu anhum*'dan pekçok kimse yüce Allah'ın: *"Gerçek şu ki o kâfirler zikri işittiklerinde neredeyse gözleri ile seni devireceklerdi."* (el-Kalem, 68/51) buyruğunu nazar değmesi ile tefsir etmişlerdir.

GÜNAHLAR, TEVBE, DÜNYEVÎ CEZALAR

S. Masiyetler kaç kısımdır?

264[264] Buhârî, VII, 17; Muslim, VII, 31; Ebu Dâvûd, IV, 17; İbn Mâce, II, 1170; Müsned, I, 24, 25, 153, 174, 180, 269, II, 266, 267, 406, 430, III, 118, 120, 154
265[265] Ebu Dâvûd, IV, 17; Tirmizî, IV, 160; İbn Mâce, II, 170; Müsned, I, 389, 438, 440
266[266] Bir önceki notta gösterilen yerler.
267[267] Müsned, I, 213
268[268] Müsned, II, 220
269[269] Ebu Dâvûd, IV, 18-19
270[270] Buhârî, VII, 24; Muslim, VII, 13; Ebu Dâvûd, IV, 9; Tirmizî, IV, 397; Müsned, I, 274; II, 222
271[271] Buhârî, VII, 23; Muslim, VII, 18
272[272] Buhârî, VII, 23; Muslim, VII, 17-18; İbn Mâce, II, 1161; Müsned, VI, 72, 138, 438
273[273] Muslim, VII, 18; Ebu Dâvûd, IV, 11; Tirmizî, IV, 393-394; Müsned, III, 118, 119, 127

C. Masiyetler “seyyiât” diye bilinen küçük günahlar ile “mûbikat” diye bilinen büyük günahlar olmak üzere iki kısma ayrılmıştır.
S. Küçük günahların keffâreti nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Size yasaklanan büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin (küçük) günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir mekâna sokarız." (en-Nisa, 4/31)
"Çünkü iyilikler, kötülükleri giderir." (Hûd, 11/114)
Böylece yüce Allah küçük günahların, büyük günahlardan kaçınmak ve iyilikler işlemekle affedileceğini haber vermektedir. Nitekim hadis-i şerif'te de böyle buyurulmaktadır:
"Sen günahın peşinden iyiliği yetiştir ki onu silsin."[274[274]]
Sahih hadislerde de belirtildiği üzere hoşa gitmeyen hallere rağmen güzelce abdest alıp[275[275]], mescidlere gitmek üzere ardı arkasına adımlar atmanın[276[276]], beş vakit namazın, cumadan cumaya kadar (cuma namazının), ramazandan ramazana kadar (orucun)[277[277]], ramazan ayını kıyamla (namaz kılarak -özellikle teravih namazı-) geçirmenin[278[278]], kadir gecesini namazla geçirmenin[279[279]], aşure günü oruç tutmanın ve daha başka itaatlerin küçük günahlar için de, büyük günahlar için de keffaret olacaktır.
Bu hadislerin bir çoğunda da büyük günahlardan kaçınma kaydı getirilmiştir. Dolayısıyla bu hadisler arasından mutlak (bu kayd zikredilmeksizin) gelen hadisler onlara göre yorumlanır. Dolayısıyla yapılan iyiliklerle veya başka yollarla küçük günahların affedilmeleri için büyük günahlardan kaçınmak şarttır.
S. Büyük günahlar nelerdir?
C. Büyük günahların tanımı hususunda ashabın, tabiînin ve başkalarının çeşitli görüşleri vardır. Bir görüşe göre haddi gerektiren herbir günahtır.
Diğer bir görüşe göre ise arkasından lanetin, yahut gazabın, yahut cehennem ateşinin ya da herhangi bir cezanın sözkonusu edildiği herbir günahtır.
Başka bir açıklamaya göre büyük günah işleyenin dine aldırış etmediği, onu önemsemediği, Allah'tan haşyet (saygı ve korku)inin azlığı intibaını veren herbir günahtır. Daha başka tanımlar da yapılmıştır.
Sahih hadislerde aralarında derece farkı bulunmakla birlikte pekçok günahın “kebâir: büyük” olmakla nitelendirildiği sabittir. Bunlardan birisi Allah'a şirk koşmak ve sihir gibi büyük küfürdür. Kimisi ise büyük günah ve hayasızlıkların büyükleridir. Bunlar da bu mertebeden daha aşağıdadır. Yüce Allah'ın -hak ile olması hali müstesnâ- haram kıldığı canı öldürmek, savaştan geri dönüp kaçmak, faiz yemek, yetimin malını yemek, yalan şahitlikte bulunmak -ki birşeyden habersiz mü'min ve iffetli hanımlara zina suçunu isnad etmek de bunlardandır- içki içmek, anne-babaya itaatsizlik etmek ve başkaları sayılabilir.
İbn Abbas *Radıyallahu anh* dedi ki: Büyük günahlar yediden çok yetmişe daha yakındır.
Haklarında "Kebâir: Büyük günah" ifadesi kullanılan günahları tetkik eden bir kimse bunların yetmişten daha fazla olduğunu görür. Hele arkasından lanet, gazab, azab, Allah'la savaşma ve buna benzer diğer tehdit lafızlarının sözkonusu edildiği, kitab ve sünnette ağır tehdidin haklarında söz konusu edildiği bütün günahları tesbit etmeye kalkışan bir kimse bunların oldukça fazla olduğunu görecektir.
S. Küçük ve büyük bütün günahların keffâreti (örtülmesi, affedilmesi) ne ile olur?
C. Bütün günahlar nasûh (samimi) tevbe ile affedilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[274[274]] Tirmizî, IV, 355; Darimi, II, 231; Müsned, V, 153, 228
[275[275]] Muslim, I, 151; Tirmizî, I, 72; Nesâî, I, 89; İbn Mâce, I, 148; Darimi, I, 143; Muvatta, I, 176; Müsned, II, 235, 277, III, 3
[276[276]] Muslim, I, 144; Tirmizî, I, 418; Nesâî, III, 104; İbn Mâce, 345; Müsned, I, 229, 359, 400, V, 439
[277[277]] Buhârî, I, 14; Muslim, II, 176, 177; Nesâî, IV, 145-157; Tirmizî, III, 171, 172; Darimi, I, 358; Müsned, II, 281, 408, 423
[278[278]] Buhârî, I, 14, II, 253; Muslim, II, 177; Nesâî, IV, 155-157; Darimi, I, 358
[279[279]] Tirmizî, III, 126; İbn Mâce, I, 553; Müsned, V, 295

"Ey iman edenler, Allah'a nasûh (samimi ve aynı günaha bir daha dönmemekte kararlı olunan) bir tevbe ile tevbe edin. Olur ki Rabbiniz kötülüklerinizi örter, sizi altlarından ırmaklar akan cennete sokar." (et-Tahrim, 66/8)
Yüce Allah'ın: *"Olur ki, umulur ki (âsa)"* diye kendisi ile alakalı bir hususu sözkonusu etmesi, kesinlikle o hususun gerçekleşeceğini ifade eder.
Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amelî işleyenler müstesnâ. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir." (el-Furkan, 25/70)
"Ve onlar çirkin bir günah işledikleri yahut nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günahları için bağışlanma dileyenlerdir. Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar ki?! Bir de işledikleri (günah) üzerinde bilip durdukları halde ısrar etmeyenlerdi. İşte bunların mükâfatı Rablerinden bir mağfiret ve altından ırmaklar akan cennetlerdir..." (A'l-i İmran, 3/135-136) âyetleri ve daha başka âyetler.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Tevbe kendisinden öncekileri silip, süpürür."[280[280]]
"Allah'ın, kulunun tevbesi dolayısıyla sevinmesi, oldukça tehlikeli bir yerde konaklayıp, beraberinde üzerinde yiyeceği ve içeceği bulunan bineği bulunup, başını uyumak üzere koyan, uyandığında ise bineğinin gitmiş olduğunu gören, nihayet sıcak ve susuzluk bastırınca ya da yüce Allah'ın dedikleri olunca, haydi yerime geri döneyim deyip, dönerek uykuya dalan, sonra başını kaldırdığında bineğinin yanıbaşında olduğunu gören kimsenin sevinmesinden daha fazladır."[281[281]]
S. Nasûh tevbe ne demektir?
C. Nasûh tevbe günahtan vazgeçmek, o günahın işlenmesine pişmanlık duymak ve ebediyyen bir daha o günaha dönmemek üzere kesin karar vermekten ibaret olan üç şartın bulunduğu samimi tevbe demektir. Eğer tevbesi edilen günahta bir müslümana haksızlık sözkonusu ise mümkünse o günahtan dolayı o kimseden helâllık diler. Çünkü eğer bugün o günahtan dolayı o kimseden helâllık dilemeyecek olursa, kıyamet gününde bu haksızlığı ondan geri istenecek ve kaçınılmaz olarak kısası uygulanacaktır. Bu tür haksızlıklar hiçbir şekilde bırakılmayan türdendirler. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmaktadır:
"Her kimin yanında kardeşine zulmettiğinden dolayı bir hak var ise dinar ve dirhemin olmayacağı bir gün gelmeden önce bugün ondan helallık dilesin. (Çünkü o gün) eğer onun (haksızlık yapanın) iyilikleri varsa onun iyiliklerinden alınır, değilse (haksızlık yaptığı) kardeşinin kötülüklerinden alınır, ona verilir."[282[282]]
S. Bütün insan fertleri hakkında tevbe ne zaman sona erer?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler kötülüğü ancak bilmeden yapanların, sonra da çarçabuk tevbe eden kimselerinkidir. İşte Allah'ın tevbelerini kabul edeceği kimseler bunlardır. Allah hakkıyla bilendir, hikmeti sonsuz olandır." (en-Nisa, 4/17)
Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in ashabı, işlenmesiyle Allah'a asi olunan her bir şeyin bir bilgisizlik olduğunu icma ile ifade etmişlerdir. Yapılan bu iş ister kasti olsun, ister başka türlü olsun farketmez. Yine ölümden önce olan herbir işin de "çarçabuk yapılmış" olacağını da kabul etmişlerdir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Şüphesiz Allah kulunun tevbesini can boğaza gelinceye kadar kabul eder."[283[283]]

[280[280]] Hadisi bu lafızla tesbit edememekle birlikte Sahih-i Muslim'de Peygamber Efendimizin şöyle buyurduğu rivayet edilmektedir: *"İslamın kendisinden öncekileri yıktığını, hicretin kendisinden öncekileri yıktığını, haccın kendisinden öncekileri yıktığını bilmiyor musun?"* (Muslim, I, 112; Ayrıca bk. Müsned, IV, 199, 204, 205)
[281[281]] Buhârî, VII, 145-146; Muslim, VIII, 91-94; Tirmizî, IV, 659, V, 547; İbn Mâce, II, 1419; Darimi, II, 213-214; Müsned, I, 283, II, 83, 316, III, 213, IV, 273-275
[282[282]] Buhârî, III, 99, VII, 197; Müsned, II, 506
[283[283]] Tirmizî, V, 547; İbn Mâce, II, 1420; Müsned, II, 132, 153, III, 425; Hakim, Müstedrek, IV, 257

Bu husus pekçok hadis-i şerifte sabit olmuştur. Ancak kişi ölüm meleğini görecek ve artık ruh göğüste hırıltı çıkaracak noktaya kadar gelecek, gırtlağa kadar dayanıp, can gırtlak çıkıntısından hırıltıya sebeb olacak noktaya gelecek olursa, artık kabul edilecek tevbe zamanı geçmiş olur ve o zaman herhangi bir kurtuluş sözkonusu olmaz. Çünkü *"artık kurtulma vakti geçmiştir."* (Sad, 38/3)

İşte bu hal yüce Allah'ın bir önceki âyet-i kerimenin akabinde ifade ettiği şu durumdur: *"Yoksa (kabul edilen) tevbe kötülükleri işleyip, durup da nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında: 'Ben şimdi gerçekten tevbe ettim' diyenlerinki değildir."* (en-Nisâ, 4/18)

S. Dünya hayatında tevbenin sona ereceği zaman ne zamandır?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Rabbinin âyetlerinden biri geldiği gün, daha önce iman etmemiş yahut imanında bir hayır kazanmamış olan kimseye imanı fayda vermez..." (el-En'âm, 6/158)

Sahih-i Buhari'deki rivayete göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

"Güneş batıdan doğmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Güneş (batıdan) doğup insanlar da iman edince, işte "kimseye imanın fayda vermeyeceği zaman o zamandır."[284[284]] Peygamber daha sonra âyeti okudu.

Ana hadis kitaplarında olsun, başkalarında olsun, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Efendimizden bu anlamda bir çok sahabiden rivayet edilmiş pek çok hadis-i şerif vardır.

Safvan b. Assâl dedi ki: Resulullah *Sallallahu aleyhi vesellem* i şöyle buyurken dinledim: "Gerçek şu ki; yüce Allah, tevbe için batı tarafında genişliği yetmiş yıl(lık mesafe) olan bir kapı açmış bulunmaktadır. Güneş o kapıdan doğmadıkça kapatılmayacaktır.[285[285]] Bu hadisi sahih olduğunu belirterek Tirmizi ve ayrıca Nesai ve İbn Mace de uzunca bir hadisin bir bölümü olarak rivayet etmişlerdir.

S. Büyük bir günah işlemekte ısrar edip dururken ölen muvahhidlerin hükmü nedir?

C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"O gün tartı haktır. Artık kimlerin terazileri ağır basarsa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Kimin de terazileri hafif gelirse, onlar da âyetlerimize (inkâr ile) zulmedegeldikleri için kendilerini zarara uğratmış kimselerdir." (el-A'raf, 7/8-9)

"O gün herkes iyilik türünden ne işlediyse onu hazırlanmış bulacak. Kötülük türünden ne işlediyse onunla kendisi arasında uzak bir mesafenin olmasını arzu edecek..." (Al-i İmran, 3/30)

"O gün gelen herkes kendi nefsi için çabalayacak, herkese yaptıklarının karşılığı eksiksiz olarak verilecek ve onlara asla zulmedilmeyecektir." (en-Nahl, 16/111)

"Bir de Allah'a döndürüleceğiniz bir günden korkunuz. Sonra herkese kazandığı (amellerinin karşılığı) eksiksiz verilecek ve onlara zulmedilmeyecektir." (el-Bakara, 2/281)

"O günde insanlar amelleri kendilerine gösterilmek için bölük bölük döneceklerdir. Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa, onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük yapıyorsa onu görecektir." (ez-Zilzal, 99/6-8) ve daha başka âyet-i kerimeler.

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmaktadır:

"İnceden inceye hesaba çekilen bir kimse azab edildi demektir." Bunun üzerine Âişe *Radıyallahu anha* ona şöyle dedi:

"Yüce Allah: *"O kolay bir hesab ile hesaba çekilecektir."* (el-İnşikak, 88/8) diye buyurmuyor mu?" Peygamber şöyle buyurdu:

"O amellerin arzedilmesi hakkındadır, fakat inceden inceye hesaba çekilen kimse azaba uğrayacak demektir."[286[286]]

Bundan önce mahşere, mevkıfin hallerine, mizana, amel defterlerinin dağıtılmasına, amellerin arzedilmesine ve hesaba dair birtakım nasslar sunduk. Sırata, şefaatlere ve bunların dışında

---

284[284] Buhârî, VII, 191; Muslim, I, 195; İbn Mâce, II, 1352

285[285] Tirmizî, V, 545, 546; İbn Mâce, II, 1353; Müsned, IV, 240, 241

286[286] Bu hadis daha önce arz ve hesaba dair açıklamaların yapıldığı bahislerde geçmiş ve kaynakları orada gösterilmiştir.

insanların dünya hayatında iken Rablerine itaat etmek ya da etmemek bakımından aralarındaki farklılığa göre âhiretteki halleri ve mertebelerinin farklılığına, kimisinin hayırlarda ileri, kimisinin orta halli, kimisinin de kendi nefsinin zalimi olarak tesbit edileceğine dair nassları da kaydetmiş bulunuyoruz.

Şimdi bu husus bilindiğine göre şunu belirtelim ki; Kur'ânî âyetler ile nebevî sünnetin tesbit edip, selef-i salih ile ashab ve onlara güzel bir şekilde tabi olan tefsir, hadis ve sünnet imamlarının oluşturduğu birinci nesilin kabul ettiği şudur: Tevhid ehlinden olup, isyankâr (günahkâr) olan kimseler üç kesime ayrılacaklardır. Birincileri iyilikleri, kötülüklerinden ağır basmış olanlar. Bunlar cennete girecekler ve cehennem ateşi onlara asla dokunmayacaktır.

İkincileri ise iyilikleri ve kötülükleri birbirine eşit olup, günahları sebebiyle cennete giremeyen fakat iyilikleri de kendilerini cehennemden uzak tutan kimselerdir. İşte bunlar yüce Allah'ın cennet ile cehennem arasında dilediği kadar bırakılacaklarından sözettiği A'raftakiler bunlardır. Daha sonra cennete girmek için bunlara izin verilecektir. Nitekim yüce Allah cennetliklerin cennete, cehennemliklerin cehenneme girip birbirlerine seslenmelerini haber verdikten sonra şöyle buyurmaktadır:

"Onların ikisi arasında bir perde ve A'raf üzerinde de herbirini yüzlerinden tanıyan adamlar vardır. Cennet ehline: 'Selamun aleykum' diye seslenirler. Bunlar henüz oraya (cennete) girmeyen fakat oraya girmeyi uman kimselerdir. Gözleri cehennemlikler tarafina çevrildiği zaman da: 'Rabbimiz bizi bu zalimler topluluğu ile bulundurma!' diye dua ederler... İşte (onlara): Girin cennete; size hiçbir korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz' (denilecektir)." (el-A'raf, 7/46-49)

Üçüncü kesim ise büyük günahlar ve hayasızlıklar üzerinde ısrar ederek Allah'ın huzuruna çıkmakla birlikte tevhid ve imanın aslına sahib bulunan ve kötülükleri iyiliklerine ağır basan kimselerdir. İşte bunlar günahları kadarıyla cehenneme girecek olan kimselerdir. Cehennem ateşi kimilerinin topuklarına kadar ulaşacak, kimilerinin bacaklarının ortasına, kimilerinin diz kapaklarına kadar varacaktır. Hatta aralarından -secde izleri bulunan yerler dışında- cehennem ateşine yasak kalacak, vücutlarının başka hiçbir tarafı yanmayacaklar olacaktır.

Yüce Allah'ın haklarında Peygamberimiz Muhammed *Sallallahu aleyhi vesellem*'e ve ondan sonra diğer peygamberlere, velilere, meleklere ve Allah'ın kendilerine ikram ettiği kimselere şefaat etme iznini vereceği kesim bu kesimdir. Yüce Allah bunlar için bir sınır tesbit edecek ve şefaatleriyle bunları ateşten çıkartacaklardır. Sonra bir sınır daha çizilecek, onların da ateşten çıkmaları için şefaatte bulunacaklardır ve bu böylece devam edip gidecektir. Bu şekilde kalbinde hayır namına dinar ağırlığı kadar bulunan herkesi çıkartacaklardır. Sonra kalbinde hayır namına yarım dinar ağırlığı kadar, daha sonra buğday tanesi ağırlığı kadar bulunan kimseleri çıkartacaklar ve nihayet cehennemde kalbinde zerre ağırlığı kadar hayır bulunan, hatta zerre ağırlığından bile daha az bulunan kimseleri çıkartıncaya kadar şefaatleri devam edecek. Sonunda şefaatçiler: Rabbimiz biz orada hayır namına hiçbir şey bırakmadık, diyeceklerdir.

Ameli ne olursa olsun tevhid üzere ölen kimselerden hiçbir kimse cehennem ateşinde ebedi kalmayacaktır. Fakat aralarından imanı daha güçlü, günahları daha hafif olan kimseler hem cehennem ateşinde daha hafif azab görecekler, hem daha kısa bir süre kalacaklar, hem de cehennem ateşinden daha çabuk çıkacaklardır. Günahları daha büyük, imanları daha zayıf kimseler ise daha sonraya kalacaklardır. Bu husustaki hadisler sayılamayacak kadar pek çoktur. İşte Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bu hadisiyle buna işaret etmektedir:

"Her kim lâ ilahe illallah diyecek olursa, bir gün gelecek ona faydalı olacaktır. Bundan önce ise ona isabet edenler edecektir."[287[287]]

İşte bu husus akılların yanıldığı, ayakların kaydığı ve pek çok ihtilafın içine düştükleri bir noktadır.

287[287] el-Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, I, 17'de hadisin Bezzar ve Taberânî tarafından rivayet edildiği, ravilerinin sahih hadis ravileri olduğunu belirtmektedir.

"İşte Allah böylece izniyle iman edenleri hakkında anlaşmazlığa düştükleri hakka ulaştırdı. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir." (el-Bakara, 2/213)
S. Hadler uygulandığı kimseler için keffâret olur mu?
C. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem,* etrafında ashab-ı kiramdan bir topluluğun bulunduğu bir sırada şöyle buyurdu:
"Bana Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, elleriniz ve ayaklarınız arasında iftira edeceğiniz bir bühtanda bulunmamak, maruf olan hiçbir hususta itaatsizlik etmemek üzere bey'at ediniz. Sizden bunun gereğini eksiksiz olarak yerine getirenlerin ecrini vermek Allah'a aittir. Her kim bunlardan herhangi birisini yapar da bu sebeble dünya hayatında cezalandırılacak olursa o ceza onun için bir keffaret olur. Kim bu günahlardan herhangi birisini işler de Allah da onu setrederse o kişinin durumu da Allah'a kalmıştır. Dilerse onu affeder, dilerse onu cezalandırır."[288[288]]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şirkten başka günahları kastetmektedir. Ubade: "Biz de bu esaslar üzere ona bey'at ettik", dedi.
S. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in bu hadiste ifade ettiği: *"...O Allah'a kalmıştır. Dilerse onu affeder, dilerse onu cezalandırır"* sözleri ile daha önce geçen "kötülükleri, iyiliklerinden ağır basan bir kimse cehenneme girecektir" hükmü birarada nasıl anlaşılabilir?
C. Bu ikisi arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü yüce Allah birisini affetmek istediği takdirde, onu Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in amellerin arzedilmesi hakkında açıkladığı gibi kolay bir şekilde hesaba çeker. Bunun nasıl yapılacağı hususunda da şöyle buyurmuştur:
"Sizden herhangi bir kimse aziz ve celil olan Rabbine o kadar yaklaşır ki nihayet Rabbi onun üzerine örtüsünü koyar ve: Şunu ve şunu yaptın, der. Kul: Evet der. Yüce Allah: Şunu ve şunu yaptın der. Kul: Evet der. Böylece işlediklerini ona söyletir. Sonra şöyle buyurur: Ben dünyada iken seni setrettim. Bugün de bu günahlarını sana bağışlıyorum."[289[289]]
Günahları sebebiyle ateşe girecek kimselere gelince, onlar inceden inceye hesaba çekilecek kimselerdir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de: *"İnceden inceye hesaba çekilen kimse azaba uğratılacaktır."* diye buyurmuştur.[290[290]]

SIRÂT-I MÜSTAKÎM (DOSDOĞRU YOL)

S. Yüce Allah'ın bize izlemeyi emredip, başkasına uymayı yasakladığı sırat-ı müstakim (dosdoğru yol)un mahiyeti nedir?
C. O, yüce Allah'ın rasûlleriyle gönderdiği kitablarında indirdiği İslam dinidir. Kimseden ondan başkasını kabul etmez. Ancak o yolu izleyenler kurtulabilir; Ondan başka bir yol izleyen kimseler karşılarında dağınık yollar görür ve tefrikaya düşerler.
Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun, başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar." (el-En'am, 6/153)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir çizgi çizdi, sonra da şöyle buyurdu:
"İşte bu, Allah'ın dosdoğru yoludur." Sağında ve solunda da bir çok çizgiler çizdikten sonra şöyle buyurdu:
"Bu yolların herbirisinin üzerinde mutlaka o yolu izlemeye davet eden bir şeytan vardır." Sonra da yüce Allah'ın: *"Şüphesiz ki bu benim dosdoğru yolumdur. O halde ona uyun. Başka yollara uymayın. Sonra sizi onun yolundan ayırırlar."* (el-En'am, 6/153) âyetini okudu.[291[291]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* efendimiz şöyle buyurmuştur:

[288[288]] Buhârî, I, 10, VIII, 15; Muslim, V, 126-127; Nesâî, VII, 161; Tirmizî, IV, 45; Darimi, II, 139
[289[289]] Arz ve hesaba dair bahislerde geçen bu hadisin kaynakları da orada gösterilmiştir.
[290[290]] Bu hadisin kaynakları da aynı yerde gösterilmiştir.
[291[291]] Müsned, I, 435, 465; Darimi, I, 60

"Yüce Allah dosdoğru bir yolu misal verdi. Bu yolun her iki tarafından açık kapıları bulunan birer sur vardır. Kapıların üzerinde indirilmiş perdeler vardır. Yolun kapısı üzerinde de şöyle diyen bir davetçi bulunmaktadır: Ey insanlar, hep birlikte dosdoğru yola giriniz, ayrılığa düşmeyiniz. Sıratın üstünde de bir davetçi vardır. İnsan o diğer kapılardan herhangi birisini açmak istedi mi ona şöyle der: Yazık sana! O kapıyı açma! Eğer onu açarsan ordan girersin. İşte (bu örnekteki) dosdoğru yol İslamdır. Etrafındaki surlar Allah'ın hududları, açık kapılar Allah'ın haram kıldıklarıdır. Yolun başındaki davetçi Allah'ın kitabı, yolun üstündeki davetçi ise her müslümanın kalbinde bulunan Allah'ın öğütçüsüdür."[292[292]]

S. Bu dosdoğru yolu izlemek ve ondan uzaklaşmaktan kurtulmak neyle mümkün olabilir?

C. Bu ancak kitab ve sünnete sımsıkı sarılmak, onların gösterdikleri yolda yürümek, onların sınır çizdikleri yerde durup o sınırları aşmamakla mümkün olur. Bu yolla gerçek manasıyla Allah tevhid edilmiş ve Rasûlullah da sağlıklı bir şekilde izlenmiş olur:

"Kim Allah'a ve Rasûle itaat ederse işte onlar Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddîkler, şehidler ve salihlerle birliktedirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar!" (en-Nisa, 4/69)

Burada etraflı bir şekilde sözkonusu edilen "kendilerine nimet verilmiş kimseler" yüce Allah'ın Fatiha suresinde "sıratı: dosdoğru yolu" kendilerine izafe ettiği şu buyruğunda sözü edilen kimselerdir:

"Hidayet eyle bizi dosdoğru yola! Kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna, gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil." (el-Fatiha, 1/5-7)

Kulun üzerinde onun sırat-ı müstakime (dosdoğru yola) iletilmesinden ve sapık yollardan uzak tutulmasından daha büyük bir nimet olamaz. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* da ümmetini şu buyruğunda ifade ettiği gibi bu yol üzerinde bırakıp dünyadan ayrılmıştır:

"Ben sizleri apaydınlık yol üzerinde bıraktım. Onun gecesi, gündüzü gibidir. Benden sonra bu yoldan ancak helâk olan bir kimse uzaklaşır."[293[293]]

BİD'AT, KISIMLARI VE HÜKMÜ

S. Sünnetin zıttı nedir?

C. Sünnetin zıttı sonradan ortaya çıkartılmış bid'attir. Bid'at, Allah'ın hakkında izin vermediği bir şeriat demektir. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruklarında kastettiği de odur:

"Her kim bizim bu işimize ondan olmayan bir hususu sonradan ortaya çıkartırsa o merduttur."[294[294]]

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Benim sünnetime ve benden sonra hidayete erdirilmiş raşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılınız. Bu sünnete iyice tutunun ve onu azı dişlerinizle yakalayın. Sonradan ortaya çıkartılan işlerden sakının, çünkü sonradan çıkartılan herbir iş bir sapıklıktır."[295[295]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bid'atlerin ortaya çıkacağına da şu hadisiyle işaret etmiştir:

"Ümmetim yetmiş üç firkaya ayrılacaktır. Biri dışında hepsi ateştedir."[296[296]]

Şu hadis-i şerifiyle de onu tayin etmiş bulunmaktadır:

"Onlar benim ve ashabımın üzerinde gittiğim yolun benzeri bir yol üzere olanlardır."[297[297]]

Yüce Allah şu buyruğuyla onun bid'at ehlinden uzak tutulduğunu belirtmektedir:

[292[292]] Müsned, IV, 182-183, V, 435

[293[293]] Müsned, IV, 126; İbn Mâce, I, 16; Tirmizî, V, 44; Ebu Dâvûd, IV, 200

[294[294]] Buhârî, III, 167; Muslim, V, 132; Ebu Dâvûd, IV, 200; İbn Mâce, I, 7; Müsned, IV, 270

[295[295]] Ebu Dâvûd, IV, 201; Tirmizî, V, 44; İbn Mâce, I, 15; Darimi, I, 43; Müsned, IV, 126

[296[296]] Ebu Dâvûd, IV, 197-198; Tirmizî, V, 25-26; İbn Mâce, II, 1321-1322; Darimi, II, 258

[297[297]] Bir önceki notta gösterilen yerler.

"Dinlerini parça parça edip, fırka fırka ayrılanlar var ya! Senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a aittir." (el-En'âm, 6/159)
S. Bid'at dini ihlâl etmesi itibariyle kaç kısma ayrılır?
C. Biri küfre götüren bid'at (mükeffire), diğeri ise bundan daha aşağı mertebede olan bid'at, olmak üzere iki kısma ayrılır.
S. Mükeffire (küfre götüren) bid'at hangisidir?
C. Bunlar pek çoktur. Kaidesi şudur: Her kim şeriatten olduğu tevâtür yoluyla sabit olmuş, üzerinde icmâ bulunan ve dinden olduğu kesinlikle bilinen bir hususu inkâr ederse kâfir olur. Çünkü böyle bir inkâr, kitabı, Allah'ın rasûlleriyle gönderdiklerini yalanlamaktır. Cehmiye fırkasının yüce Allah'ın sıfatlarını inkâr bid'atleri, Kur'ân'ın yahutta yüce Allah'ın sıfatlarından herhangi bir sıfatının mahluk olduğunu söylemek, yüce Allah'ın İbrahim'i halil (candan dost) edindiğini, Musa *Aleyhisselam* ile özel bir surette konuştuğunu inkâr etmek ve benzerleri de böyledir.
Yine yüce Allah'ın ilmini, fiillerini, kaza ve kaderini inkâr hususunda kaderiye fırkasının bid'ati, yüce Allah'ı yarattıklarına benzeten Mücessimenin bid'ati ve daha başka sapık fırkaların kanaatleri bu kabildendir.
Bunlardan kimilerinin esas maksadının bizatihi dinin temel esaslarını yıkmak ve din müntesiblerini din hakkında şüpheye düşürmek olduğu bilinen bir husustur. Bu gibi kimselerin kâfir oldukları kesindir. Hatta böyleleri tamamiyle dinden uzak ve dinin en azılı düşmanlarıdır.
Kimileri ise aldanış içerisindedirler, hakkı bir türlü tesbit edememişlerdir. Bu gibi kimselerin küfrüne, onlara karşı delil ortaya konulmasından ve bu delil ile susturulmalarından sonra hüküm verilir.
S. Mükeffire (küfre götürücü) olmayan bid'at hangisidir?
C. Kitabı yahutta Allah'ın rasûlleri ile gönderdiklerinden herhangi bir hususu yalanlamayı gerektirmeyen ve önceki türden olmayan bid'attir. Ashabın faziletleri tarafından kabul edilmeyen, tepki ile karşılanan fakat herhangi biri sebebiyle tekfir etmedikleri ve bu bid'at sebebiyle de bey'atlerinin gereği olan itaatten dışarı çıkmadıkları Mervanîlerin[298][298] bid'atleri gibi.
Bazı namazları son vakitlerine kadar ertelemeleri, bayram namazından önce hutbe okumaları, cuma ve diğer hutbeleri oturarak irad etmeleri, ashab-ı kiramın ileri gelenlerinden bazılarına dil uzatmaları ve meşruiyetlerine inanarak değil de bir çeşit te'vil, nefsani arzu ve dünyevi maksatlarla yaptıkları benzeri işlerdir.
S. Alanlar itibariyle bid'atler kaç kısımdır?
C. İbadetlerde bid'atler ve muamelâtta bid'atler olmak üzere iki kısma ayrılırlar.
S. İbadetlerde bid'atler kaç kısma ayrılır?
C. İki kısma ayrılır. Birincisi Allah'ın kendisine hiçbir şekilde izin vermediği bir yolla ibadete kalkışmak. Tasavvufçuların cahillerinin eğlence aletleriyle, raks, alkış, şarkı, çeşitli çalgı ve benzerleri ile ibadet etmeye kalkışmaları gibi. Onlar bu yaptıklarıyla yüce Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu kimselerin davranışlarına benzer işler yaparlar:
"Onların Beytin (Kabenin) yanında duaları, ıslık çalmaktan ve el çırpmaktan başka bir şey değildi." (el-Enfâl, 8/35)
İkincisi ise aslı itibariyle meşru fakat yerinde olmayan bir yolla Allah'a ibadete kalkışmak. Mesela başı açmak buna örnektir. Başı açmak ihramda meşru bir ibadettir, fakat ihramlı olmayan bir kimse oruçluyken yahut namazda ya da başka bir ibadeti yerine getirirken taabbüd niyetiyle bu işi yapacak olursa bu, haram bir bid'at olur. Meşru diğer ibadetlerin,

---

[298][298] Mervaniler; Mervan b. el-Hakem'in tabileridir. Mervan, Muaviye tarafından Medine'ye vali olarak tayin edilmişti. Onun arkadaşları birtakım bid'atler ortaya koymuşlardı. Namazı ilk vaktinde kılmayıp, sonraya geciktirmek, bayram namazından önce hutbeyi okumak, ashab-ı kiramın ileri gelenlerine dil uzatmak gibi bid'atleri vardır. (Meâricu'l-Kabul, II, 217)

meşru kılındıkları alanın dışında yapılmaları da böyledir. Yasaklanan zamanlarda nafile namaz kılmak, şek günü ve bayram günlerinde oruç tutmak ve benzerleri buna örnektir.
S. İbadetle birlikte yapılan bid'atin kaç hali sözkonusudur?
C. İki hali sözkonusudur. Birincisi ibadeti büsbütün iptal etmesi (geçersiz kılması), sabah namazına üçüncü, akşam namazına dördüncü yahut dört rekatli namazlara beşinci rekati kasti olarak ilave etmek gibi. Aynı şekilde eksiltmenin hükmü de böyledir.
İkinci hal ise sadece bid'at olan bölümün batıl olması ve bid'atin yapıldığı amelin yerinde olması. Abdest alan bir kimsenin üçten fazla azalarını yıkaması gibi. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* böyle bir abdestin batıl olduğunu söylememiş, aksine: *"Kim daha fazlasını yaparsa, o kötü bir iş yapmış, haddi aşmış ve zulmetmiş olur."*299[299] diye buyurmuştur; ve buna benzer diğer bid'atler.
S. Muamelâtta bid'at ne demektir?
C. Allah'ın Kitabında ve Rasûlünün sünnetinde olmayan şeyleri şart koşmaktır. Mesela, köleyi azad edenden başka bir kimse lehine velâ hakkını şart koşmak bu türdendir. Berire kıssasında olduğu gibi. Çünkü onun sahibleri velânın kendilerinde kalması şartını koşunca, Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* hutbe vermek üzere ayağa kalkmış, Allah'a hamd-u senâda bulunduktan sonra şöyle buyurmuştur:
*"İmdi; birtakım kimselere ne oluyor ki, Allah'ın Kitabında olmayan birtakım şartları koşuyorlar? Allah'ın Kitabında olmayan bir şart ne olursa olsun batıldır. İsterse yüz tane şart olsun. Allah'ın verdiği hüküm daha bir haktır, Allah'ın şartı daha bir sağlamdır. Sizden birtakım adamlara ne oluyor ki; onlardan biri kalkıyor, ey filan sen azad et fakat vela benim olsun, diyor? Vela ancak azad eden kimsenin hakkıdır."*300[300]
Herhangi bir haramı helal ya da helali haram kılan herbir şart da böyledir.301[301]

ASHÂB VE EHL-İ BEYT

S. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in ashabı ve ehl-i beyti hakkında riayet olunması gereken hususlar nelerdir?
C. Bizim onlara karşı görevimiz: Kalblerimizin ve dillerimizin onları kötülükle anmaktan uzak durması, onların faziletlerini yaymak, onların kötü halleri varsa ve aralarındaki anlaşmazlıklardan uzak durmak, Tevrat, İncil ve Kur'ân-ı Kerim'de yüce Allah'ın, ana hadis kitablarında ve diğerlerinde, meşhur hadis kitablarında sahih hadislerin, faziletlerinden sözettiği gibi sözetmektir.
Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onunla birlikte olanlar kâfirlere karşı sert ve katı, kendi aralarında merhametlidirler. Sen onları rükû' ediciler ve secde ediciler, Allah'tan bir lütuf ve rıza isteyenler olarak görürsün. Secde izinden ötürü nişanları yüzlerindedir. Onların Tevrat'taki vasıfları budur. İncil'deki vasıflarına gelince, o önce filizini yarıp çıkarmış, sonra onu gittikçe kuvvetlendirmiş, sonra kalınlaşıp gövdesi üzerine doğrulmuş, ekincilerin hoşuna giden bir ekin gibidir. Bununla kâfirleri öfkelendirmek için (bu örneği verdi). Allah iman edip, salih amel işleyenlere bir mağfiret ve büyük bir mükafat vadetmiştir." (el-Feth, 48/29)
"İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda cihad edenlerle, barındırıp yardım edenler işte gerçek mü'min olanlar bunlardır. Onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır." (el-Enfal, 8/74)

299[299] Nesâî, I, 88; Ebu Dâvûd, I, 33; İbn Mâce, I, 146
300[300] Buhârî, III, 127; Muslim, IV, 213; Ebu Dâvûd, IV, 21; Tirmizî, IV, 436; Nesâî, VI, 162, VII, 305; Müsned, VI, 81, 82, 312
301[301] Haramı helal kılan şarta örnek: Bir kimseye bir borç vermekle birlikte ödediği meblağden daha fazlasını ödemeyi şart koşması, helali haram kılana örnek de; bir kimseye onunla ilişki kurmamak şartıyla bir cariye satması gösterilebilir.

"Muhacir ve ensarın ileriye geçen ilk (önder)leri ile onlara güzellikle uyanlardan Allah razı olmuştur. Onlar da ondan hoşnut olmuşlardır. Bunlar için orada ebediyyen kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu en büyük başarıdır." (et-Tevbe, 9/100)
"Andolsun ki Allah peygamberini de, içlerinden bir grubun gönülleri az kalsın eğrilmek üzere iken dar zamanda ona tabi olan muhacirlerle ensarı da tevbeye muvaffak etti. Sonra onların bu tevbelerini kabul buyurdu..." (et-Tevbe, 9/117)
"Yurtlarından ve mallarından çıkartılıp, uzaklaştırılmış olan ve Allah'ın lütuf ve rızasını isteyen, Allah'a ve peygamberine yardım eden, fakir muhacirler içindir (o fey). İşte onlar sadıkların ta kendileridir. Onlardan evvel Medine'yi yurt edinip imana sahib olanlar ise kendilerine hicret edenleri severler ve bunlara verilen şeylerden dolayı kalblerinde bir çekememezlik duymazlar. Kendileri fakirlik içinde bulunsalar dahi (muhacirleri) öz nefislerine tercih ederler..." (el-Haşr, 59/8-9) ve buna benzer daha başka pek çok âyet-i kerime vardır.
Biz biliyor ve inanıyoruz ki; yüce Allah Bedir ehline muttali olmuş ve onlara şöyle demiştir: *"İstediğinizi yapınız, ben size mağfiret buyurdum."*[302[302]] Bedire katılanlar üçyüzon küsür kişi idiler.
Yine şunu bilir ve inanırız ki; ağacın altında Peygamber efendimize bey'at edenlerden hiçbir kimse cehenneme girmeyecektir. Aksine yüce Allah onlardan razı olmuş, onlar da ondan hoşnut olmuşlardır. Bunlar da bindörtyüz kişi idiler, binbeşyüz kişi oldukları da söylenmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Andolsun ki ağacın altında sana bey'at ederlerken Allah mü'minlerden razı olmuştur. Kalblerinde olanı bilip de üzerlerine huzur ve sükûn indirmiştir..." (el-Feth, 48/18)
Onların, bütün ümmetlerin en faziletlisi olan bu ümmetin en faziletli nesilleri olduklarına da şahitlik ederiz. Onlardan sonra gelenler arasından bir kimse Uhud dağı kadar altını Allah yolunda harcayacak olsa dahi onların harcadıkları bir mud yahut onun yarısına dahi denk düşmez.
Bununla birlikte biz onların masum (günah işlememiş) olduklarına da inanmıyoruz. Aksine onların hata yapmış olmaları mümkündür. Fakat onlar ictihad eden kimselerdi. Onlardan isabetli olan iki ecir alır, hatalı olan kimse ise ictihadı dolayısıyla bir ecir alır, hatası da mağfiret olunur. Esasen onların sahib oldukları faziletler, salih ameller ve birçok husustaki öncelikleri eğer onlardan sadır olmuşsa kötülüklerini giderebilir. Denize küçük bir pislik düşecek olursa, onu değiştirir mi? Allah onlardan razı olsun, onları hoşnut etsin.
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in hanımları ve yüce Allah'ın kendilerinden günah kirini giderip, onları alabildiğine temizlediği kimseler[303[303]] hakkında da aynı şeyleri söyleriz. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in ashabı ve ehl-i beyti hakkında dilinden ya da kalbinden kötü şeyler sadır olan herkesten uzağız. Onları sevdiğimize, onları veli edindiğimize, gücümüz yettiğince onları savunduğumuza Allah'ı şahit tutarız. Bununla biz Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in bize *"ashabıma sövmeyiniz"*[304[304]] ve *"ashabım hakkında Allah'tan korkun, Allah'tan"*[305[305]] şeklindeki vasiyetleri ile: *"Ben sizin aranızda iki ağır (emanet)i bırakıyorum. Bunların ilki Allah'ın kitabıdır. Allah'ın kitabının emirlerini alınız ve ona sımsıkı sarılınız."* Sonra da şöyle buyurmuştur: *"Diğeri de ehl-i beytimdir. Ehl-i beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatırım."*[306[306]] hadisinde dile getirdiği vasiyettir. Bu hadis Buhari, Müslim ve başkalarında yer almaktadır.
S. Genel olarak ashabın en faziletlileri kimlerdir?
C. En faziletlileri muhacirlerden en önde gelenler (es-sâbikûn, el-evvelûn)dir. Daha sonra ensar, sonra Bedir'e katılanlar, sonra Uhud'a katılanlar, sonra Rıdvan bey'atine katılanlar, daha

---

[302[302]] Muslim, VII, 168; Ebû Davûd, IV, 213; Tirmizî, V, 409; Müsned, I, 79.
[303[303]] bk. el-Ahzab, 59/33.
[304[304]] Bir önceki dipnota bakınız.
[305[305]] Müsned, IV, 87, V, 54-55; Tirmizî, V, 696
[306[306]] Müsned, III, 14, 17, 26, 29; Muslim, VII, 122-123; Darimi, II, 310

sonra onlardan sonra gelenler, sonra da: *"Aranızdan fetihten önce infak edip savaşanlar, işte onların dereceleri fetih sonrasında infak edip savaşanlardan daha büyüktür. Bununla birlikte Allah hepsine de cenneti vaadetmiştir."* (el-Hadid, 57/10) diye kendilerinden sözedilenler gelir.

S. Tafsîlî olarak ashabın en faziletlileri kimlerdir?

C. Abdullah b. Ömer *Radıyallahu anh* dedi ki: Biz Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* zamanında Ebu Bekir'e kimseyi denk görmezdik. Ondan sonra Ömer, sonra da Osman gelirdi. Daha sonra peygamberin ashabını aralarında fazilet farkı gözetmeksizin öylece bırakırdık."[307[307]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*, Ebu Bekir *Radıyallahu anh*'a mağarada şöyle demişti: *"Üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkındaki kanaatin nedir?"*[308[308]]

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

"Eğer ben ümmetimden bir halil (candan dost) edinecek olsaydım, şüphesiz Ebu Bekir'i halil edinecektim. Fakat o benim kardeşim ve arkadaşımdır."[309[309]]

"Allah beni size peygamber olarak gönderdi, sizler: Yalan söyledin, dediniz. Ebu Bekir: Doğru söyledin dedi. Canıyla, malıyla beni hep gözetti. Siz bana arkadaşımı bırakmayacak mısınız?" diye iki defa tekrarladı.[310[310]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

"Ey Hattab'ın oğlu (Ömer)! Nefsim elinde olana yemin ederim ki, şeytan seninle bir yolda karşılaştı mı mutlaka bir başka yola geçer."[311[311]]

"Sizden öncekiler arasında kendilerine ilham verilenler vardı. Eğer benim ümmetim arasında böyle birisi olacak olursa, şüphesiz ki o Ömer'dir."[312[312]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* kurdun ve ineğin konuşması ile ilgili hadisinde şunları söylemiştir:

"Buna ben iman ettiğim gibi, Ebu Bekir ve Ömer de iman eder."[313[313]] Halbuki ikisi de orada değillerdi.

Osman, Rıdvan bey'ati sırasında Mekke'ye gittiğinde Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* sağ elini göstererek: *"Bu Osman'ın elidir"* demiş, sonra bunu öbür elinin üzerine koyarak: *"İşte bu (bey'at) de Osman içindir."* diye buyurmuştur.[314[314]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*: *"Kim Rûme kuyusunu açarsa, ona cennet vardır."* diye buyurmuş, bunu Osman *Radıyallahu anh* açmıştır.[315[315]]

"Usre (Tebûk gazvesine giden) ordusunu donatan kimseye cennet vardır" diye buyurmuş ve bu orduyu Osman *Radıyallahu anh* donatmıştı.[316[316]]

Yine onun hakkında şöyle buyurmuştur:

"Meleklerin bile kendisinden utandığı kimseden ben haya etmeyeyim mi?"[317[317]]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Ali *Radıyallahu anh*'a: *"Sen bendensin, ben de sendenim."* diye buyurmuştur.[318[318]] Onun hakkında Allah'ı ve Rasûlünü sevdiğini, Allah'ın ve Rasûlünün de onu sevdiğini haber vermiş[319[319]] ve şöyle buyurmuştur: *"Ben her kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır."*[320[320]]

307[307] Buhârî, IV, 191, 203
308[308] Buhârî, IV, 190; Muslim, VII, 108; Müsned, I, 4
309[309] Buhârî, IV, 191; Muslim, VII, 108; Tirmizî, V, 606; İbn Mâce, I, 36; Darimi, II, 255; Müsned, I, 270-359
310[310] Buhârî, IV, 192
311[311] Buhârî, IV, 199; Muslim, VII, 115; Müsned, I, 171, 182, 187
312[312] Buhârî, IV, 200; Muslim, VII, 115; Müsned, VI, 55; Tirmizî, V, 622
313[313] Buhârî, IV, 192; Muslim, VII, 111; Tirmizî, V, 623
314[314] Buhârî, IV, 203-204; Tirmizî, V, 626, 628
315[315] Buhârî, IV, 198
316[316] Buhârî, III, 198, IV, 202
317[317] Buhârî, IV, 202; Muslim, VII, 116-117; Müsned, I, 71, VI, 62, 155, 288
318[318] Buhârî, IV, 207; Tirmizî, V, 632-636
319[319] Buhârî, IV, 207; Muslim, VII, 120-122; Tirmizî, V, 638; Müsned, V, 333, 353, 358
320[320] Tirmizî, V, 633; İbn Mâce, I, 43-45; Müsned, I, 84, 331, III, 281, IV, 368...

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Musa'ya göre Harun'un konumu ne ise, bana göre öyle bir konumda olmak seni hoşnut etmez mi? Şu kadar var ki benden sonra peygamber gelmeyecektir."[321[321]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur: *"On kişi cennettedir. Peygamber cennettedir, Ebu Bekir cennettedir, Ömer cennettedir, Osman cennettedir, Ali cennettedir, Talha cennettedir, Zubeyr b. el-Avvam cennettedir, Sa'd b. Malik cennettedir, Abdu'r-Rahman b. Avf cennettedir."* Said b. Zeyd dedi ki: Dilesem onuncusunun da adını veririm."[322[322]] O bununla kendisini kastetmektedir. Allah hepsinden razı olsun.
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Ümmetim arasında, ümmetime en merhametli kişi Ebu Bekir'dir. Allah'ın dininde en salabetlisi Ömer'dir. En samimi haya sahibi Osman'dır. Helal ve haramı en iyi bilenleri Muaz b. Cebel'dir. Yüce Allah'ın Kitabını en iyi okuyanları Ubeyy (b. Ka'b)'dır. Feraizi (İslam miras hukukunu) en iyi bilenleri Zeyd b. Sabit'tir. Her ümmetin de bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebu Ubeyde b. el-Cerrah'tır."[323[323]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* Hasan ile Hüseyn *Radıyallahu anhuma* hakkında şunları söylemiştir: *"Şüphesiz o ikisi cennet ehlinin gençleridir*[324[324]] *ve şüphesiz o ikisi onun (Peygamber efendimizin) reyhanıydı."*[325[325]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:
"Allah'ım ben gerçekten bu ikisini seviyorum, sen de onları sev."[326[326]]
Hasan *Radıyallahu anh* efendimiz hakkında da şöyle demiştir:
"Benim bu oğlum seyyiddir. Pek yakında yüce Allah onun ile müslümanlardan iki büyük kesim arasında bir sulh gerçekleştirecektir."[327[327]]
Gerçekten de durum Peygamber efendimizin haber verdiği gibi oldu.
İkisinin annesi (Fatıma *Radıyallahu anha*) hakkında da: *"Şüphesiz ki o cennet ehli kadınlarının hanımefendisidir"* diye buyurmuştur.[328[328]]
Ashab-ı Kiram'ın pek çoğunun genel ve özel faziletlerine dair sayılamayacak kadar çok rivayet sabit olmuştur. Herhangi bir hususta onlardan birisinin faziletinin tesbit edilmesi her bakımdan diğerlerinden daha faziletli olmasını gerektirmez. Bundan dört raşit halife müstesnadır. Bu dört raşit halifenin üçünün böyle olduğu daha önce kaydettiğimiz İbn Ömer hadisi dolayısıyladır. Ali *Radıyallahu anh*'a gelince müslümanların icmaı ile o, onlardan sonra yeryüzündekilerin hepsinden daha faziletlidir.

HALİFELİK

S. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'den sonra halifeliğin süresi ne kadardır?
C. Ebu Davud ve başkaları Said b. Cumhan'dan, o Sefine'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:
"Nebevi hilafet otuz yıldır, sonra Allah mülkü/yönetimi dilediğine verecektir."[329[329]]
Bu süre Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali *Radıyallahu anh*'ın halifelik süresini kapsar. Ebu Bekir iki yıl üç ay, Ömer on yıl altı ay, Osman oniki yıl, Ali dört yıl dokuz ay halifelik yaptı. Bunların toplamı yirmidokuz yıl altı ay eder. Bunu otuza el-Hasen b. Ali *Radıyallahu anh*'a yapılan bey'at sonucu altı aylık halifeliği tamamlamaktadır.

321[321] Buhârî, IV, 208; Muslim, VII, 120
322[322] Ebu Dâvûd, IV, 211-212; Tirmizî, V, 647-648; İbn Mâce, I, 48; Müsned, I, 188, 193
323[323] Tirmizî, V, 664-665; İbn Mâce, I, 55; Müsned, III, 281
324[324] Tirmizî, V, 656; İbn Mâce, I, 44; Müsned, V, 391
325[325] Buhârî, IV, 217, VII, 74; Tirmizî, V, 657
326[326] Buhârî, IV, 216-217; Tirmizî, IV, 657, 661; Müsned, V, 69
327[327] Buhârî, IV, 216; Ebu Dâvûd, IV, 216; Tirmizî, V, 658; Nesâî, III, 107
328[328] Buhârî, IV, 209; Muslim, VII, 142-144; Tirmizî, V, 660; Müsned, V, 391
329[329] Ebu Dâvûd, IV, 221; Tirmizî, IV, 503; Müsned, V, 220, 221, 222

İslam tarihinde ilk melik ise Muaviye *Radıyallahu anh*'dır. O bütün meliklerin en hayırlıları ve faziletlileridir. Ondan sonra ise Ömer b. Abdu'l-Aziz *Radıyallahu anh* gelene kadar ısırıcı bir hükümdarlık (mülkü'l-adud) devri gelmiştir. O bakımdan ehl-i sünnet âlimleri Ömer b. Abdu'l-Aziz'i raşid halifelerin uygulamaları gibi uygulama yaptığından ötürü beşinci halife sayarlar.

S. Bu dört kişinin genel olarak halifeliğine dair delil nedir?

C. Onların halifeliğine dair deliller sayılamayacak kadar çoktur. Bu delillerden birisi Raşid halifeliğin süresinin otuz yıla hasredilmesidir. Bu onların yönetim başında oldukları süredir. Bir kısmı da onların başkalarından faziletli olduklarına dair daha önce kaydedilen rivayetlerdir. Halifelerin kendi aralarındaki faziletleri de halifelik sıralarına göredir.

Yine bu husustaki delillerden birisi de Ebu Davud ve başkalarının Semura b. Cundub'den yaptıkları şu rivayettir: Bir adam şöyle dedi:

"Ey Allah'ın Rasûlü! Ben sanki semadan bir kova gibi bir şeyin sarkıtıldığını gördüm. Ebu Bekir geldi, bu kovayı iki yanından tutup az bir miktar içti, sonra Ömer geldi bu kovayı iki yanından tutup doyasıya içti. Daha sonra Osman geldi, bu kovayı iki yanından tutup doyasıya içti. Sonra Ali geldi, kova biraz çalkalandı ve üzerine kovadan bir miktar su döküldü."[330[330]]

Bu husustaki delillerden -ki en güçlüleridir- birisi de icmâ'da bulunmaları önemsenen kimselerin bu dört zatın halifeliğini icmâ' ile kabul etmiş olmalarıdır. Sapık ve bid'atçi olan bir kimse dışında onlardan hiçbirisinin halifeliğine dil uzatan yoktur.

S. Genel olarak ilk üç halifenin halifeliğinin delili nedir?

C. Buna dair deliller pek çoktur. Bir bölümü az önce kaydedilenlerdir. Bunlardan birisi de Ebu Bekr *Radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis-i şeriftir. Buna göre Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir gün:

"Sizden kim rüya gördü?" diye sormuş. Bir adam: Ben bir rüya gördüm, dedi. Sanki semadan terazi gibi bir şey indi. Siz ile Ebu Bekir tartıldınız, siz Ebu Bekir'den ağır bastınız, sonra Ömer ile Ebu Bekir tartıldı, Ebu Bekir ağır bastı. Sonra Ömer ile Osman tartıldı, Ömer ağır bastı. Sonra o terazi kaldırıldı.[331[331]]

Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurdu:

"Bu gece salih bir kişiye bir rüya gösterildi. Buna göre Ebu Bekir, Rasûlullah Sallallahu aleyhi vesellem'e, Ömer Ebu Bekir'e, Osman da Ömer'e bitiştirilip bağlandı."[332[332]]

Bu iki hadis de Sünen'lerde yer almaktadır.

S. Ebu Bekir ve Ömer *Radıyallahu anhuma*'nın halifeliğine dair icmalî delil nedir?

C. Bu hususa dair deliller pek çoktur. Bunların bir kısmı Sahih(-i Buhari ve Müslim)'de yer almaktadır. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

"Ben uykudayken kendimi üzerinde bir kova bulunan bir kuyunun başında gördüm. O kuyudan Allah'ın dilediği kadar su çektim. Daha sonra Ebu Kuhafe'nin oğlu (Ebu Bekr) onu aldı. O da bir ya da iki kova çekti. Çekişinde biraz zayıflık vardı. Allah onun zaafını mağfiret buyursun. Sonra bu kova oldukça büyük bir kova halini aldı. Bunu Hattab'ın oğlu aldı. İnsanlar arasında Ömer'in kuyudan su çektiği gibi çeken bir başka dahi birisini görmedim. Öyle ki insanlar onun (kuyunun) uzak çevrelerine kadar ulaştı."[333[333]]

S. Ebu Bekir'in halifeliğine ve ilk halife oluşuna delil nedir?

C. Bu hususta da sayılamayacak kadar çok delil vardır. Bir bölümü az önce geçenlerdir. Bunların bir bölümü de Sahih-i Buhari ve Sahih-i Müslim'de yer almaktadır. Buna göre bir kadın Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in yanına geldi. Peygamber ona geri dönmesini istedi. Kadın: -Ölümü kastediyormuşçasına- şâyet gelir de seni bulamayacak olursam? diye

[330[330]] Müsned, V, 21; Ebu Dâvûd, IV, 208
[331[331]] Ebu Dâvûd, IV, 208; Tirmizî, IV, 540
[332[332]] Ebu Dâvûd, IV, 208; Müsned, III, 355
[333[333]] Buhârî, IV, 193; Muslim, VII, 113; Tirmizî, IV, 541

sordu. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*: *"Beni bulamayacak olursan, Ebu Bekir'in yanına git"* diye buyurdu.334[334]

Bir diğer delil de Sahih-i Müslim'de yer almaktadır. Aişe *Radıyallahu anha* dedi ki: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* vefatı ile neticelenen hastalığında bana dedi ki:

*"Bana babanı ve kardeşini çağır da bir yazı yazayım. Çünkü ben herhangi bir kimsenin bir temennide bulunmasından ve bir kimsenin kalkıp, ben (halifeliğe ondan) daha layıkım diyeceğinden korkarım. Oysa Allah da, mü'minler de Ebu Bekir'den başkasına razı olmazlar."*335[335]

Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* vefatı ile sonuçlanan hastalığında namaz kıldırmak üzere öne geçirilmesi için de aynı sözleri söylemişti.336[336]

Ayrıca Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'in muhacir ve ensar bütün ashabı ile onlardan sonra gelenler, ona bey'at üzerinde icmâ' etmişlerdir.

S. Halifelikte Ebu Bekir'den sonra Ömer'in öne geçirilmesinin delili nedir?

C. Delilleri pek çoktur. Bir bölümü az önce geçti. Birisi de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğudur: *"Ben aranızda ne kadar kalacağımı bilemiyorum. Benden sonra gelecek olan iki kişiye uyunuz."* demiş ve Ebu Bekir ile Ömer *Radıyallahu anhuma*'ya işaret buyurmuştur.337[337]

Bir delil de deniz dalgaları gibi dalga dalga gelecek fitneler ile ilgili hadisteki ifadelerdir. Huzeyfe *Radıyallahu anh*, Ömer *Radıyallahu anh*'a dedi ki:

"Seninle bu fitneler arasında kapalı bir kapı bulunmaktadır." Ömer *Radıyallahu anh*:

"Bu kapı açılacak mı yoksa kırılacak mı?" diye sormuş, Huzeyfe:

"Hayır kırılacak", demiştir. Bunun üzerine Ömer:

"O halde bir daha kapanmayacaktır", diye cevap vermiştir. Bu kapı Ömer idi. Kırılması ise onun öldürülmesiydi. Bundan sonra da ümmet arasından kılıç kalkmadı.338[338]

Ayrıca ümmet Ebu Bekir'den sonra halifeliğe onun geçirilmesi üzerinde icma etmiştir.

S. Bu ikisinden sonra halifeliğe Osman'ın getirilmesinin delili nedir?

C. Bu husustaki deliller pek çoktur. Bir bölümü bundan az önce kaydedilenlerdir. Birisini de Ka'b b. Ucre'nin rivayet ettiği şu hadis teşkil etmektedir. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem,* bir fitneden söz etti ve onun pek yakın olduğunu söyledi. Bu sırada başı örtülü bir adam geçti. Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*:

"Bu o gün hidayet üzere olacaktır" diye buyurdu. Ben hemen ileri atıldım ve Osman'ın kollarından yakalayarak, Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'e yöneldim:

"Bu mu?" dedim, o:

"Bu" dedi. Hadisi İbn Mace rivayet ettiği gibi, Tirmizi de Murra b. Ka'b'dan rivayet etmiş olup, bu hasen sahih bir hadistir, demiştir.339[339]

Âişe *Radıyallahu anha* dedi ki: Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem* buyurdu ki:

"Ey Osman, şâyet Allah bir gün bu işin başına seni getirecek olur da münafıklar Allah'ın sana giydirmiş olduğu o gömleğini çıkarmanı isteyecek olurlarsa sakın onu çıkarma!" Peygamber bu sözü üç defa tekrarladı. Bu hadisi de İbn Mace sahih bir isnad ile rivayet etmiş, Tirmizi hasen olduğunu belirtmiştir. İbn Hibban da bu hadisi Sahih'inde kaydetmiş bulunmaktadır.340[340]

Önce şura heyeti (Ömer *Radıyallahu anh*'ın halifeyi belirlemek üzere görevlendirdiği kişiler) ile daha sonra da diğer ashab-ı kiram ona bey'at etmek hususunda ittifak etmişlerdir. Ona ilk

---

334[334] Buhârî, IV, 191; Muslim, VII, 110

335[335] Muslim, VII, 110; Müsned, VI, 47, 106, 144

336[336] Buhârî, I, 165; Muslim, II, 20; İbn Mâce, I, 389; Müsned, I, 221, 396, 405

337[337] Müsned, V, 385, 402; Tirmizî, V, 609-610; İbn Mâce, I, 37

338[338] Buhârî, VIII, 96; Muslim, IV, 524; İbn Mâce, II, 1305; Müsned, V, 401, 405

339[339] Bk. Tirmizî, V, 628; İbn Mâce, I, 41; Müsned, IV, 235, 236, IV, 242 ve 243

340[340] Tirmizî, V, 628; İbn Mâce, I, 41

bey'at eden kişi de Abdu'r-Rahman b. Avf'dan sonra Ali *Radıyallahu anh*'dır. Daha sonra diğer insanlar ona bey'at etmişlerdir.
S. Ali *Radıyallahu anh*'ın halifeliğinin ve sözü geçen halifelerden sonra halifelik hakkına öncelikle sahib olduğunun delili nedir?
C. Bu husustaki deliller de pek çoktur. Bir bölümü de az önce geçenlerdir. Bir delil de Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in şu buyruğudur:
"Vay Ammar'a! Onu o haksızlıkla baş kaldıran kesim öldürecektir. O onları cennete çağırırken, onlar kendisini ateşe çağıracaklardır."[341[341]]
Ammar *Radıyallahu anh,* Ali *Radıyallahu anh* ile birlikte idi. Onu Şam halkı öldürdü. O kendilerini sünnete, cemaate, hak imam olan Ali b. Ebi Talib *Radıyallahu anh*'a itaate davet ediyordu. Bu hadis Sahih(-i Buhari ve Müslim)'de yer almaktadır. Yine Peygamber orada yer alan bir hadis-i şerife göre şöyle buyurmuştur:
"Ayrılık zamanında insanlardan bir kesim hakkın dışına çıkacak, onları iki kesimden hakka daha yakın olan kesim öldürecektir."[342[342]]
Hakkın dışına Hariciler çıktı, onları Ali *Radıyallahu anh,* Nehrevan günü öldürdü. Bütün ehl-i sünnetin icmaı ile hakka en yakın olan odur.

YÖNETİM

S. Müslümanların yöneticilerinin hakları nelerdir?
C. Hak üzere onlara bağlı kalarak samimiyetle öğüt vermek, hakta onlara itaat edip, onlara hakkı emredip, uygun bir şekilde öğüt vermek, arkalarında namaz kılmak, onlarla birlikte cihada çıkmak, zekâtı onlara vermek, haksızlık yapsalar dahi onlara katlanıp sabretmek, açık bir küfür ortaya koymadıkları sürece kılıç kullanarak onlara karşı çıkmamak, yalan yere onları överek onları aldatmamak, ıslah olmaları ve başarı elde etmeleri için onlara dua etmek.
S. Buna dair deliller nelerdir?
C. Buna dair deliller pek çoktur. Bazılarını şöylece sıralayabiliriz: Yüce Allah buyuruyor ki:
"Ey iman edenler! Allah'a itaat ediniz, Rasûle de itaat ediniz ve sizden olan emir sahiblerine de..." (en-Nisa, 4/59)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Başınıza bir köle dahi emir tayin edilecek olursa, dinleyip itaat ediniz."[343[343]]
"Her kim başındaki emirden hoşuna gitmeyen bir şey görecek olursa, ona sabredip katlansın. Çünkü cemaatten bir karış kadar dahi ayrılıp ölen bir kimse mutlaka cahiliye ölümü ile ölür."[344[344]]
Ubade b. es-Samit *Radıyallahu anh* dedi ki: Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in bizi çağırması üzerine biz de ona bey'at ettik. Bizden aldığı sözler arasında şunlar vardı:
“Hoşumuza giden ve gitmeyen hallerde, kolaylık ve zorluk zamanlarımızda, başkalarının bize tercih edilmesi halinde bile dinleyip itaat etmek ve emir sahibi olan kimseler ile çekişmemek üzere” bey'at ettik. "Ancak elinizde hakkında Allah'tan bir delilin bulunduğu açık seçik bir küfür görmeniz hali müstesna" diye buyurdu.[345[345]]
Yine Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* şöyle buyurmuştur:

341[341] Buhârî, I, 115; Muslim, VIII, 185; Tirmizî, V, 669; Müsned, II, 161, 164, 206, III, 5, 22, IV, 197, 198, V, 214, 215, 306, 307, VI, 289, 300
342[342] Muslim, III, 113; Ebu Dâvûd, IV, 217; Müsned, III, 32, 48
343[343] Buhârî, VIII, 105; Muslim, VI, 14; Ebu Dâvûd, IV, 201; İbn Mâce, II, 955; Müsned, VI, 403
344[344] Buhârî, VIII, 105; Muslim, VI, 21; Darimi, II, 158; Müsned, I, 275, 297
345[345] Buhârî, VIII, 87-88; Muslim, VI, 16-17; Nesâî, VII, 138-139; İbn Mâce, II, 957; Muvatta, II, 4; Müsned, V, 314, 316

"Üzerinize bir azası kesik siyah bir köle emir tayin edilecek olursa, Allah'ın kitabına uygun olarak size kumandanlık ettiği sürece onu dinleyip, ona itaat ediniz."[346[346]]
"Hoşuna giden ve gitmeyen hususlarda dinleyip, itaat etmek müslüman kişinin görevidir. Ona masiyet ile emir verilmesi hali müstesnâ. Eğer ona masiyeti gerektiren bir emir verilecek olursa, dinlemek de, itaat etmek de yoktur."[347[347]]
"İtaat ancak maruftadır."[348[348]]
Yine Peygamber şöyle buyurmuştur:
"O (âmirin) sırtını dövse, malını alsa da dinleyip, itaat et."[349[349]]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir diğer hadisinde şöyle buyurmaktadır:
"Her kim itaatten el çekecek olursa, kıyamet gününde lehine hiçbir delil olmaksızın Allah'ın huzuruna çıkar ve her kim de boynunda bir bey'at sorumluluğu bulunmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölür."[350[350]]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* yine şöyle buyurmaktadır:
"Bu ümmetin işi birlik ve ittifak halinde iken onu bölmek isteyen kimseyi kim olursa olsun kılıçla vurunuz."[351[351]]
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* bir diğer hadisinde şöyle buyurmaktadır:
"Birtakım emirler olacak; (uygulamalarından) bazısının maruf olduğunu göreceksiniz, bazısının da münker olduğunu. Her kim marufu emrederse kurtulur, kim münkere karşı çıkarsa esenliğe kavuşur; ancak (o münkere) razı olan ve uyan kimse felaha eremez." Ashab: “Bunlarla savaşmayalım mı?” diye sorunca, Peygamber:
"Namaz kıldıkları sürece hayır" diye buyurdu.[352[352]]
Ve daha başka hadis-i şerifler... Bütün bunlar da sahih hadisler arasındadır.
S. İyiliği emredip, münkerden alıkoymak kimin görevidir ve bunun mertebeleri nedir?
C. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Sizden hayra çağıran, iyiliği emreden, kötülükten alıkoyan bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (Al-i İmran, 3/104)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* da şöyle buyurmuştur:
"Sizden kim bir münker (şeriatın kabul etmediği bir iş) görürse onu eliyle değiştirsin, gücü yetmezse diliyle, yine gücü yetmezse kalbiyle (değiştirsin). Bu imanın en zayıf halidir."[353[353]]
Hadisi Müslim rivayet etmiştir.
Bu hususta Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri ile Peygamber efendimizin hadis-i şerifleri sayılamayacak kadar çoktur. Hepsi de iyiliği emredip, gören herkesin münkeri alıkoymakla görevli olduğuna delil teşkil etmektedir.
Bu görev bir başkası tarafından yerine getirilmedikçe o kimse üzerinden düşmez. Herkesin de görev yapması kendi durumuna göredir. Herhangi bir kul bu işi önlemeye daha muktedir ise ve onu daha iyi bilen birisi ise elbette bu görevi yerine getirmesi onun için daha bir vacib ve daha bağlayıcıdır.
Masiyet işleyen kimselere azab ineceği vakit ancak onların yapılmamasını söyleyen ve bundan alıkoymaya çalışanlar kurtulur. Biz bu meseleye dair yeterli ve özel bir risale kaleme almış bulunuyoruz. Bu hususta hakkı taleb edenlere burada yazdıklarımız yeterlidir. Hamd Allah'adır, lütufları dolayısıyla minnet duygularımız O'nadır.

346[346] Muslim, VI, 15; Tirmizî, IV, 209; İbn Mâce, II, 955; Müsned, VI, 402, 403
347[347] Buhârî, VIII, 105; Muslim, VI, 15; Tirmizî, IV, 209; Ebu Dâvûd, III, 40; Nesâî, VII, 160; İbn Mâce, II, 956; Müsned, II, 17
348[348] Buhârî, VIII, 106; Muslim, VI, 15-16; Ebu Dâvûd, III, 40; Nesâî, VII, 160; İbn Mâce, II, 955
349[349] Muslim, VI, 20; Ebu Dâvûd, IV, 95
350[350] Muslim, VI, 22; Müsned, II, 70, 82
351[351] Muslim, VI, 22; Nesâî, VII, 92-93; Ebu Dâvûd, III, 242; Müsned, IV, 261
352[352] Muslim, VI, 23; Ebu Dâvûd, IV, 242; Tirmizî, IV, 529; Müsned, VI, 295, 302
353[353] Muslim, I, 50; Ebu Dâvûd, IV, 123; Tirmizî, IV, 469; Nesâî, VIII, 111; İbn Mâce, II, 1330; Müsned, III, 10, 20

EVLİYALIK VE KERÂMET

S. Velilerin kerametlerinin hükmü nedir?
C. Velilerin kerametleri haktır. Kerâmet, kendilerinin herhangi bir müdahaleleri olmadan ve (kâfirlere) meydan okuma maksadı da güdülmeyen, onların elleriyle gerçekleşen, olağanüstü bir durumun görülmesidir. Bu işi Allah onlar vasıtası ile -onlar bu işi bilmeseler dahi- varlık aleminde meydana getirir. Ashab-ı Kehf kıssası bir mağaraya sığınıp, mağaraları kaya parçası ile kapatılan üç kişinin kurtuluşuna dair kıssa,[354][354] rahib Cüreyc,[355][355] kıssası gibi.
Bütün bunlar o velilerin peygamberlerine ait mucizelerdir. Bundan dolayı bu ümmet arasında kerametler daha çok ve daha büyüktür. Çünkü bu ümmetin peygamberinin mucizeleri de büyüktür, Allah nezdindeki değeri de pek fazladır. Ridde günlerinde Ebu Bekir *Radıyallahu anh*'ın başından geçen bazı olaylar,[356][356] Ömer *Radıyallahu anh*'ın minber üzerinden Sâriye'ye seslenerek Şam'da olduğu halde sesini duyması gibi. Yine Ömer *Radıyallahu anh*'ın Mısır'daki Nil nehrine yazdığı mektub üzerine nehrin akması, el-Ala b. el-Hadramî'nin, Bizanslılarla savaş esnasında atı ile denize dalması, Ebu Müslim el-Havlani'nin, (yalancı peygamber) Esved el-Ansî'nin kendisi için yaptığı ateşin içinde namaz kılması ve buna benzer pekçok sahabinin peygamber zamanında ve ondan sonra ashab-ı kiram döneminde onlardan görülen olağanüstü haller bu kabildendir.
Onların izinden güzelce giden tabiîn ile daha sonra günümüze kadar ve kıyamet gününe kadar da görülecekler böyledir. Hepsi gerçekten peygamberimizin mucizeleridir. Çünkü onlar bunlara ancak ona tabi olmakla nail olabilmişlerdir.
Peygamber efendimize tabi olmayan kimselerin eliyle olağanüstü bazı haller görülecek olursa, şüphesiz ki bu bir keramet değildir, bir fitne ve bir göz boyamasıdır. Hatta bu gibi kimseler şeytanın dostlarındandır. Bundan Allah'a sığınırız.
S. Allah'ın velileri kimlerdir?
C. Allah'a iman edip, O'na karşı takvalı hareket eden, Rasûlullah *Sallallahu aleyhi vesellem*'e uyan herkesdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:
"Haberiniz olsun ki Allah'ın velilerine hiçbir korku yoktur. Onlar kederlenecek de değillerdir." (Yunus, 10/62)
Daha sonra bunların kim olduklarını açıklayarak şöyle buyurmaktadır:
"Onlar iman edip, takvalı davrananlardır." (Yunus, 10/63)
Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır:
"Allah iman edenlerin velisi (dost ve yardımcısı)dır. Onları karanlıklardan nura çıkarır." (el-Bakara, 2/257)
"Sizin (asıl) veliniz ancak Allah'tır, O'nun peygamberidir ve namazını kılan ve rükû halinde iken zekâtını veren mü'minlerdir. Kim Allah'ı, Rasûlünü ve mü'minleri veli edinirse şüphe yok ki hizbullah (Allah'tan ve O'nun hükmünden yana olanlar) galib olacakların ta kendileridir." (el-Maide, 5/55-56)
Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* de şöyle buyurmuştur:
"Filan ailenin mensubları benim velilerim değildir. Benim velilerim ancak takva sahibi olan kimselerdir."[357][357]
el-Hasen(-ı Basri) -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki: Birtakım kimseler Allah'ı sevdiklerini iddia ettiler. Yüce Allah da onları şu âyet-i kerime ile sınadı:
"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin..." (Al-i İmran, 3/31)
İmam Şafiî -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- da şöyle demiştir: "Sizler bir adamın su üzerinde yürüdüğünü yahut havada uçtuğunu görseniz dahi, onun Rasûlullah *Sallallahu aleyhi*

[354][354] Bu üç kişinin kıssası için bk. Buhârî, III, 51-52; Muslim, VIII, 89-90
[355][355] Rahib Cüreyc'in kıssası için bk. Buhârî, IV, 140; Muslim, VIII, 3-4; Müsned, II, 307
[356][356] Bk. İbn Ebi Âsım, Kitabu's-Sünne, II, 543; el-Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, V, 179; VIII, 298-299
[357][357] Buhârî, VII, 73; Muslim, I, 136; Müsned, IV, 203

vesellem'e uyması hakkında bilgi sahibi olmadığınız sürece onu doğrulamayınız, onun bu haline aldanmayınız."

S. Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in: *"Ümmetimden bir kesim hak üzere muzaffer kalmaya devam edecektir. Onlara muhalefet edenin, onlara zararı olmayacaktır. Şanı yüce ve mübarek Allah'ın emri gelinceye kadar (bu böyle olacaktır)."*[358[358]] buyruğu ile Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem*'in kastettiği kesim kimlerdir?

C. Bu kesim yetmişüç fırka arasından kurtuluşa erecek olan fırkadır. Nitekim Peygamber *Sallallahu aleyhi vesellem* helak olacak fırkalar arasından onu şu hadisinde istisna etmiştir: *"... Biri müstesna, hepsi ateşte olacaktır. O biri de cemaattir."*[359[359]] Bir rivayette de şöyle buyurmuştur: *"Onlar bugün benim ve ashabımın üzerinde bulunduğu yolun benzeri üzerinde olacaklardır."*[360[360]]

Yüce Allah'tan bizleri onlardan kılmasını, bizi hidayete ilettikten sonra kalblerimizi haktan çevirmemesini, bize kendi katından bir rahmet bağışlamasını niyaz ederiz. Şüphesiz ki O bağışları sonsuz olan (Vehhâb)'dır.

"İzzet sahibi olan Rabbin onların niteleyegeldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş peygamberlere selam olsun, âlemlerin Rabbi Allah'a da hamdolsun." (es-Sâffât, 37/180-182)

Bu eseri derleyen -yüce Allah ona ve anne babasına mağfiret buyursun- olarak derim ki: Bu eserin müsveddesini pazartesi 1 Şaban 1365 H. tarihinde tamamladım.

Temize çekme işini de aynı yılın ondört Şabanında bitirdim. Yüce Allah bütün amellerimizi yalnız kendisi için ihlasla yapılan amellerden kılsın.

BİBLİYOGRAFYA

(Eseri tahkik eden Ahmed b. Ali Allûş bu çalışması esnasında yararlandığı ve başvurduğu kaynakların bibliyografyasını vermiştir. Genelde bunlar dipnotlarda zikredilen kaynaklardır. Biz özellikle kaynakları gerektiği kadarı ile dipnotlarda gösterdiğimizden ötürü onun bibliyografyasından da aynı usülle dipnotlarda gösterilen eserler ile ilgili bilgileri vermekle yetineceğiz.)

1- Muhammed b. İsmail el-Buhari, *el-Edebu'l-Müfred,* Beyrut, 1980

2- Beyhaki, *el-Esma ve's-Sıfat,* Beyrut

3- Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccac el-Kuşeyrî, *Sahih-u Müslim,* İstanbul, 1334 H.

4- Ebu İsa Muhammed b. Sevre et-Tirmizi, *el-Camiu's-Sahih* (Tirmizi Süneni), Beyrut, tarihsiz.

5- İmam Muhammed b. İsmail el-Buhari, *Halku Efali'l-İbâd,* Beyrut, 1404

6- Ebu Davud Süleyman b. Eş'as es-Sicistani, *Sünen*, Beyrut, tarihsiz

7- Ebu Muhammed Abdullah b. Abdu'r-Rahman ed-Darimî, *Sünen*, Faysal Abad Pakistan, 1404

8- Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn Mace, *Sünen,* Beyrut, tarihsiz

9- Ebu Abdu'r-Rahman Ahmed b. Şuayb en-Nesai, *Sünen,* Beyrut -Mısır baskısından tıpkı basım-

10- Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhari, *Sahihu'l-Buhari,* İstanbul, 1315

11- Ahmed b. Hacer el-Askalani, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi' Buhari,* el-Mektebetu's-Selefiye

12- Nuru'd-Din Ali b. Ebi Bekr el-Heysemi, *Mecmau'z-Zevaid,* Beyrut, 1402

13- İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medaricu's-Sâlikîn,* Beyrut, 1403

14- Ebu Abdullah el-Hakim en-Neysaburi, *el-Müstedrek,* Haleb-Beyrut

---

[358[358]] Buhârî, IV, 187; Muslim, VI, 52-53; Ebu Dâvûd, IV, 97-98; Tirmizî, IV, 574; İbn Mâce, I, 5; Müsned, IV, 101; Darimi, II, 132

[359[359]] İbn Mâce, II, 1322; Müsned, III, 145, IV, 102

[360[360]] Taberânî, el-Mucemu's-Sağir, I, 256

15- Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* Beyrut
16- Ebu'l-Hasen el-Eşari, *Makalatu'l-İslamiyîn,* Kahire
17- Abdu'r-Rahman b. Şihabu'd-Din b. Receb el-Hanbeli, *Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem,* Riyad